

Zijn ideaal. Deel 2

Johanna van Woude

bron

Johanna van Woude, *Zijn ideaal. Deel 2*. P.N. van Kampen & zoon, Amsterdam 1885

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/woud008zijn03_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

XI.

Hij was weg. Zijne gestalte, zoo waardig en rustig, was niet meer aan mijne zijde; zijn vriendelijk oog hield mij niet meer geboeid; zijne trouwhartige stem werd niet meer gehoord tusschen de andere stemmen in huis. Zijn stoel stond daar nog juist, als hij er straks van was opgestaan; mijne tranen waren nog niet gedroogd; zijn laatste kus lag nog op mijne lippen. Ledig was mij ons huis, ledig scheen mij de gansche stad....

Het was of er een nevel over mijne gedachten hing. Ik merkte op dat mijn blik mat was en mijne stem zachter dan gewoonlijk. Nimmer nog viel het afscheid mij zóó zwaar.

Telkens stond hij mij weer voor oogen, gelijk hij straks afscheid van mij nam, zoo bleek, zoo ernstig, met saamgetrokken wenkbrauwen en trillende neusvleugels, als woedde een storm van aandoeningen in zijne borst, welke hij geen uitweg gunde.

‘Dag kind!’

Geen herinnering aan mijne herhaalde verzekeringen en beloften, geen waarschuwing, geen bede, niets dan die enkele woorden, telkens herhaald, zoo wonderteeder, zoo diep gevoeld. Als hij al een oogenblik gearzeld had, dacht mij, was het straks geweest, toen hij mij eenige seconden aanzag met een liefdevollen, aangedanen blik, als wilde hij mijne trekken onuitwischbaar in zijne ziel graveeren, waarop hij mij onstuimig aan zijne borst drukte.

‘Ge zult toch nog wel eens komen.... of mij schrijven, Herman?’

Het was mijne laatste poging geweest.

Hij had mijn mond gesloten met een kus. Dat was zijn antwoord, en ik wist wat het zeggen wilde: iedere dag zou hem een eeuwigheid zijn, onzekerheid hem ten doode toe kwellen, maar onwrikbaar was zijn besluit. Hij wilde dat alles gaarne lijden om in het einde zeker te kunnen zijn van de waarde van den verkregen prijs.

Hij kon slechts afwachten; aan mij was de strijd.

Waarom kwam die mij heden zoo licht voor? Was het dan ook zoo moeilijk vier weken lang met trouwe liefde te blijven denken aan hem, die recht op al mijne gedachten had? Ik wilde iederen dag doorbrengen denkende aan hem; zijne lievelingsmuziek instudeeren, zijne meest beminde schrijvers lezen, hem gelukkig maken door mijne brieven.... Als Ferdinand

kwam, zou ik niet binnengaan; als hij voorbijwandelde, zou ik niet aan het venster zijn; als hij uitreed, zou hij mij niet ontmoeten. Geen gedachte aan hem verontrustte mij heden, of zoo ja, dan slechts vaag en vluchtig. Neen, moeilijk scheen mij de strijd niet.

Ik besteedde den geheelen morgen aan een brief, die mijne stemming volkomen weergaf, een brief vol teederheid, vol verlangen, vol moed. Ik vroeg niet om antwoord en zeide hem, dat ik wel vier lange jaren geduldig op hem zou kunnen wachten.

Of hij antwoorde zou? Hij had mij niet verzocht te schrijven. Geen aalmoes wilde hij, maar alleen zulk een liefde, welke haar hoogste genot vindt in de gemeenschap, zij het verre of nabij, met het beminde wezen.

‘Meent ge dat ik u en mijzelf wil vernederen door u te komen bewaken!’ Nog klonken mij die woorden in de ooren, zoo streng, zoo fier, zoo geheel anders dan ik van hem gewoon was. Ik gevoelde het, antwoorde zou hij niet; maar ik had behoefte tot hem te spreken, en ik wist dat het hem een - ware het dan ook niet onvermengd - genot zoude zijn die uitingen van een bedroefd, verlangend hart te lezen.

Aan de koffietafel plaagde papa mij, omdat ik bleek was.

‘Kom, meid, wat beteekenen vier weken! De meeste

gescheiden liefjes zien elkaar nooit binnen dien tijd. Ge hebt het nog bijzonder getroffen, hoor! En wil men slagen, dan dient er toch ook gewerkt te worden.'

Het zou noodig zijn list te gebruiken om voor de huisgenooten te verbergen dat er geen brieven kwamen.

Ik had geen lust werk van mijn toilet te maken en ging in den tuin mij verdiepen in Göthe's Faust. Herman had gezegd dat ik het gedicht moest gelezen hebben, eer wij de opera gingen zien. Wat speelde hij toch eigenlijk den baas over mij! Maar dat was het juist waarnaar ik had verlangd; ik gehoorzaamde graag, mits aan den rechten meester.

Toen wij gegeten hadden, speelde ik piano en bracht daarop weer in den tuin, met Phine en papa om de theetafel gezeten, den avond door.

Zoo gingen drie droevige, en toch gelukkige dagen voorbij.

Donderdag viel de regen in stroomen neer; van in den tuin zitten kon geen sprake zijn en in de voorkamer was op het middaguur mijne vaste plaats tegenover Phine aan het venster. Maar ik bleef achter in de kamer en werkte ijverig voort aan een handwerkje, dat ik voor mijn toekomstig salon maakte.

'Kom hier zitten,' zeide Phine. 'Wat verzint ge toch?'

'Och, er is niets te zien op straat,' antwoordde ik losweg. 'Ik zit hier best.'

Ik gevoelde dat het niet alleen mijn plicht was het smeulend vuur in eigen boezem alle voedsel te onthouden, maar ook Ferdinand moest ik te gemoet komen in zijn streven om zijn ontijdigen hartstocht te overwinnen. Laat het mij bekennen: die plicht drukte mij soms zwaar genoeg. Er was altijd nog iets van de oude Jo in mij, die vroolijke, behaagzieke, gedachtelooze, ijdele Jo, welke Herman nog niet kende en die op Louise en Marie geleek. Er was soms iets van een coquette in mij, die geen van hare aanbidders wil verliezen, ofschoon zij weet ze niet beiden te kunnen behouden. Maar het was ook niet meer dan 'iets'; want ik besepte er zóó diep het verfoeilijke en verachtelijke van, dat ik iedere opwellende gedachte van dien aard terstond, als het ware, den terugweg wees.

Den volgenden dag was het overheerlijk weer. Op de voorbijglijdende schepen in de Vaart heerschte een ongewone bedrijvigheid. Verleidelijke fruitwagens reden langzaam voorbij onder het geroep hunner eigenaars, en de wandelaars zagen er allen zoo feestelijk uit in hunne lichte zomerkleeren. Het was of ieder zich schadeloos wilde stellen voor den somberen dag van gisteren, door heden eens recht van den zonneschijn te genieten. Men kon bijna niet laten aan de vensters het vroolijk gewoel gade te slaan.

Nu en dan rees de vraag bij mij op, terwijl ik droomerig tegen het kozijn leunde, of Ferdinand was voorbij-

gegaan sedert Zondag. Ik zeide tot mijzelf dat het goed voor mij zou zijn te bemerken dat hij inderdaad mij vermeed, wellicht niet eens meer aan mij dacht; dat hij verdiept was in zijne roei- en zeilpartijen, dat hij verre tochten deed te paard of wel op de Hoogstraat voor het venster van een koffiehuis de mooie meisjes gadesloeg, die voorbijgingen.

Waarom zou ik eigenlijk niet mijne gewone plaats innemen? Wat had mijn zitten aan het venster met Ferdinand Helwart te maken? En was het eigenlijk niet de verzoeking ontvluchten wat ik sedert Zondag deed? Ik moest haar integendeel te gemoet treden, haar trotseeren. Ik voelde mij immers sterk!

En toch - ondanks al deze beweegredenen aarzelde ik, zonder recht te weten waarom, en wellicht zou ik nog lang besluiteloos daar gestaan hebben, had niet een bezoek van de oude Mevrouw Van Hildesheim, Hendriks aanstaande schoonmoeder, een einde aan mijn weifelen gemaakt, want beleefdheidshalve was ik genoodzaakt bij haar en Phine aan het venster plaats te nemen.

Het doel harer komst was mij te vragen of ik een rol op mij wilde nemen in een klein tooneelstukje, dat vertoond zou worden in de pauze van het groote bal, door Mijnheer en Mevrouw Van Hildesheim te leven ter eere van het huwelijk hunner dochter.

Ik geraakte door dat verzoek in niet geringe verle-

genheid, want het was niet onwaarschijnlijk dat Herman op dien avond niet terug zou zijn, en ik had besloten in dat geval thuis te blijven. Ik zeide haar dit onbewimpeld, hoewel ik mij gevoelig betoonde voor de eer, die zij mij bewees, door mij persoonlijk dat verzoek te komen doen.

‘Maar ge behoeft immers niet te dansen,’ merkte Phine ongeduldig aan. ‘Welk een dwaze inval! Het huwelijksfeest van een eigen broer!’

Mevrouw Van Hildesheim zweeg eenige oogenblikken; toen zag zij mij aan met haar lieven glimlach.

‘Dat zijn van die moeilijke oogenblikken in het leven, lieve,’ zeide de oude dame, ‘wanneer het minder de moeilijkheid is onzen plicht te doen, dan wel te weten wat onze plicht eigenlijk is, niet waar? Heeft Van Bergwijk er tegen dat ge deelneemt aan de huwelijksfeesten?’

‘Neen, Mevrouw,’ antwoordde ik in tweestrijd, ‘hij heeft er mij zelfs toe aangespoord. Ook is het zeer goed mogelijk dat hij dien Zaterdagavond reeds terug is.’

‘Welnu, dan moet ge er ook niet langer over in twijfel staan,’ ried zij vriendelijk. ‘Ge kunt verzekerd zijn dat ge ons allen verplicht door uwe komst. De rol is als voor u geknipt, en ge weet wel hoe goed ge speelt.’

Niet dan met eenigen tegenzin zeide ik ja. Familiedinertjes, huiselijke soirées, ja, ik had geweten dat ik mij daaraan niet zou kunnen onttrekken, maar het

groote bal! Ik had er zoo graag afstand van gedaan om zijnentwil; om hem te toonen dat ik hem meer beminde dan hij wellicht meende; om hem een offer te brengen - want een offer was het mij toen nog! - een offer, te liever gebracht, naarmate het mij zwaarder vallen zoude. Maar nu, half gedwongen toe te geven, zeide ik ja, ofschoon meer dan ooit wenschende dat hij op dien dag terug zou zijn.

‘Wat hebt ge toch onwijze idéés,’ zeide Phine geerged, toen wij weder alleen waren. ‘Herman verlangt immers zulke dwaasheden niet. Me daar gisteren achter in de kamer te gaan zitten! Als ge weer zoo iets begint, zal ik er met papa over spreken en hem verzoeken iederen morgen met u te wandelen en iederen avond met u uit te gaan. Ge hebt nog geen voet op straat gezet sedert Hermans vertrek en zult u ziek maken.’

Ik wist dat achter hare boosheid zich hare genegenheid verborg en verontrustte mij daarover niet, maar hare bedreiging aangaande papa wenschte ik niet vervuld te zien. Inderdaad, voor papa en haar, die de ware beweegreden tot mijn kluizenaarsleven niet kenden, moest het ‘dwaasheid’ schijnen, en ik besloot er mij minder gestreng aan te houden. Toch gevoelde ik heimelijk voldoening dat Phine het had opgemerkt en dacht - welk een kinderachtig schepsel was ik! - met zekere vreugde dat zij het Her-

man misschien vertellen zou, als hij terugkwam.

Dus bleef ik tegenover haar zitten, en na het langdurig gemis was het mij heden een dubbel genot het gewoel op straat gade te slaan.

Zonder bepaald naar hem uit te zien, begon ik mij langzamerhand te verwonderen dat Helwart niet voorbijging. Want sedert Zondag had ik mij hem dagelijks voorgesteld ons huis voorbij wandelend, doch tevergeefs uitziende naar mij, en nu ik sedert een uur daar zat, was en bleef hij onzichtbaar. Hoe vreemd was het toch eigenlijk dat ik hem nu al in geen vijf dagen gezien had! Hoe onnatuurlijk kwam het mij ten laatste voor dat onder al die menschen, welke voorbijgingen, die ééne gemist werd! Herman mocht dan geringen dunk van Ferdinands karakter hebben, dit was toch zeker geen zwakheid of gemis aan zelfbeheersching, zoo dacht ik. Ten minste als hij er zich werkelijk de geheele week van onthouden had. Zou ik er Phine naar durven vragen?

‘Hebt ge Helwart binnenkort ook gezien?’ vroeg ik haar, naar buiten ziende.

‘Ja, Zondag immers nog.’

Dat was weer een antwoord voor haar!

‘Maar ik bedoel natuurlijk na Zondag,’ hernam ik. Vindt ge 't niet vreemd dat hij niet eens aankomt?’

‘Daar heb ik nu eigenlijk niet over gedacht. Hij

zal in de volgende week komen. Heeren hebben gewoonlijk erg het land aan visites. Misschien ook is hij uit de stad.’

Dat was haar eerste verstandige woord. Uit de stad.... Het kwam mij inderdaad niet onwaarschijnlijk voor. Het was althans de beste wijze om een verkeerde neiging uit het hart te bannen.... *Mij* echter werd de strijd daardoor niet verlicht. Meer dan ik ooit gedaan had, dacht ik nu met achting en genegenheid aan hem, doch in stede dat zijne afwezigheid mij kalmt gaf, maakte zij mij integendeel ongedurig, onrustig.

Het werd drie, vier uur. Er hinderde mij iets, ik wist niet wat. Een gevoel van onvoldaanheid maakte zich van mij meester, langzamerhand overgaande tot volkomen neerslachtigheid. Zoo meen ik mij ten minste nu te herinneren. Toen bekende ik mijzelf nauwelijks dat ik aan Ferdinand dacht, ja, was er bijna onbewust van.

Den volgenden dag sloot ik mijn tweeden brief aan Herman, waaraan ik gewoon was dagelijks een half uur te besteden.

‘Ziezoo,’ eindigde ik, ‘in plaats van mijn persoontje hebt ge nu toch een brief op Zondag en daardoor, naar ik hoop, een gelukkigen dag. Bijna is er een week voorbij van onze scheiding. Uw vrouwtje doet haar best. Ge wilt immers wel geduld met haar hebben? Zij verlangt naar u.’

En nog geheel in die stemming ging ik op Phines aandringen dien middag met haar uit.

Mijn hart was vol goede voornemens, vol moed. Bijna een week reeds! Het was of het de volle vier weken reeds waren, zoo snel, zoo gemakkelijk, zoo gelukkig waren die dagen voorbijgeleden. Ik voelde mij zoo innig aan Herman verbonden; er kluisterde mij iets aan hem, een zachte keten, waarvan ik mij zelfs in oogenblikken, wanneer de gedachte aan hem mij koud liet, niet had kunnen bevrijden. Heden vooral drong dat gevoel zich telkens aan mij op.

En toch - hoe zonderling - toch dacht ik telkens aan Ferdinand.

Ik wist het: hem te zien, zijne stem te hooren, op te merken hoe hij ieders belangstelling wekte en zelf mij door hem geboeid te gevoelen, dat was de zoete tooverdrank, welke mij Herman deed vergeten. En evenwel verlangde ik er telkens naar.

Een zekere rusteloosheid maakte zich van mij meester. Waar was hij toch? Had hij werkelijk de stad verlaten? Ik zag naar hem rond, ik voelde mijn hart sneller kloppen, als ik den lichten hoefslag van een rijpaard achter ons hoorde, en bij onze thuiskomst vroeg ik losweg aan de meid of er geen bezoek geweest was. Haar ontkennend antwoord stelde mij onmiskenbaar te leur - ik merkte het zeer goed op, - en dien avond betrapte ik mij, toen er gescheld werd,

op den wensch, dat het Ferdinand zijn mocht.... Ontevredener op mijzelf dan ooit legde ik mij met een bedroefd hart ter ruste.

Zondagmiddag - het zal omstreeks drie uur geweest zijn - toen ik alleen was en op de thuiskomst van papa en Phine wachtte, ging ik in verstrooiing aan het venster zitten en nam een boek. Ik durf verzekeren dat ik Ferdinand niet verwachtte te zien; misschien dacht ik op dat oogenblik niet eens aan hem. Zoo, mijmerend naar buiten starend, ontdekte mijn oog geheel onverwacht aan de overzijde zijne welbekende gestalte, eerst op eenigen afstand, nu en dan aan mijn oog onttrokken door andere voorbijgangers of door de touwen en masten der schepen, dan nader, altijd nader.

Dikwerf in de laatste dagen had ik *gemeend* hem te zien, om na eenige oogenblikken mijne vergissing te bemerken; maar nu hij werkelijk naderde, nu kende ik hem, nu was alle twijfel overbodig.

Hij zag aanhoudend naar onze zijde. Ik bewoog mij niet en deed, alsof ik hem niet had opgemerkt.

Zou hij groeten?

Ja, hij nam op in het oog vallende wijze den hoed af. Het was duidelijk dat hij mijne opmerkzaamheid trekken wilde.

Ik beantwoordde zijn groet met een koele buiging, juist zooals ik mij de geheele week reeds voorgenomen had.

Toen hij voorbij was, staarde ik als in een droom

voor mij uit. Waarom zag hij van de overzijde zoo onafgebroken naar ons huis, reeds toen hij van verre naderde? Waarom stelde hij blijkbaar prijs op een wedergroet?.... Ik begreep hem niet.

Misschien was het slechts beleefdheid. Misschien ook zou hij evenzoo gehandeld hebben, als Phine daar gezeten had.... Wat deed het er toe!

Ja, wat deed het er toe! Waarom deed ik mij die vragen? Waarom klopte mij het hart zoo wild? God, was ik dan zoo zwak, zoo schandelijk zwak, nog altijd Hermans achting onwaardig!

Nu was dan mijn wensch vervuld: ik had hem zien voorbijgaan. Maar waar was nu mijne kracht, mijne kalmte, waarop ik mij in de laatste dagen zoo rustig verlaten had? Niet ongestraft had ik met vuur gespeeld.

Als hij nu nòg eens voorbijging? Hier, vlak langs ons huis, dicht genoeg om den gloeienden bos te zien, welke ook dan zeker mijne zwakheid verraden zou.... Zoo hij de eerste brug was overgegaan, kon hij reeds nabij zijn.

Zou ik opstaan?

Ik wist dat het mijn goede engel was, welke mij dien raad gaf, de goede engel, die steeds voor Herman pleitte. *Zou ik opstaan?*

Het was of iets mij aan mijn stoel kluisterde.... Had die groet dan zóóveel waarde voor mij?

‘De geest wil, het lichaam moet.’ Lang, lang gele-

den had Herman mij over die spreuk der Stoïcijnen gesproken, en nu kwam ze mij plotseling in het geheugen, als had hij zelf haar mij toegefluisterd.

‘De geest wil, het lichaam moet.’

Ik was opgestaan..... Maar ik bleef dralen. Zou ik achter in de kamer gaan en vandaar op straat zien? Zien of hij werkelijk prijs stelde op een groet van mij, dan wel of hij, getrouw aan zijn bewustzijn van plicht, was doorgelopen?

Neen, *neen*, n e e n !

Ik stampte met den voet op den grond, terwijl ik met klimmende ergernis mijne besluiteloosheid opmerkte. Ik wilde in den tuin gaan en geen enkele dag zou mij, gedurende Hermans afwezigheid, weer bij het venster vinden, Phine mocht zeggen en doen wat zij wilde.

Terwijl ik een dasje omsloeg, zeide ik tot mijzelf dat dit een overwinning was, die Herman genoeg zou geven, als hij er van wist. Later, als wij getrouwd zouden zijn, wilde ik hem alles haarfijn vertellen. Het zou misschien wel wat kinderachtig zijn, maar ik zou het toch niet kunnen laten; van al mijne afdwalingen en zwakheden, helaas talrijk genoeg, maar ook van al mijne kleine overwinningen wilde ik hem vertellen.... De laatsten zouden toch immers eindelijk de eersten verre in aantal overtreffen!

Juist toen ik de kamer wilde verlaten, ging de bel over, en ik hoorde de huisdeur zachtkens openduwen.

In de gang tredende, stond ik tegenover..... Ferdinand!

‘Vergeef mij, de deur stond open. Is het geoorloofd aan een vriend des huizes onaangemeld binnen te treden?’

Hij reikte mij de hand. Ik kon hem, wilde ik den schijn van onverschilligheid bewaren, moeilijk den toegang weigeren.

‘Papa zal wel dadelijk thuis komen,’ zeide ik, om kalme strijdende; en terwijl ik mijn dasje weer losknoopte, voegde ik er bij: ‘Ik was juist voornemens in den tuin te gaan.’

Deze niet zeer beleefde mededeeling wilde eigenlijk niets anders zeggen dan: ik ben niet voor het venster blijven wachten op een tweeden groet van u. Het had mij moeite gekost die woorden uit te spreken, maar toen ze uitgesproken waren, was ik toch tevreden; daarop evenwel, mij herinnerend dat ik hem wellicht reeds onverschillig was, zeide ik tot mijzelf dat zulk een gezegde dwaasheid was - tenzij het diende om mijzelf kracht te geven en dat had het gedaan.

‘Het spijt mij dat ik u teruggehouden heb.’

‘Wel neen, dat behoeft u niet te spijten. Ga zitten.’

‘Dank u, ik kan evengoed staan. Hier bij uw werktafeltje, bij voorbeeld. Werk toch voort. Ik zie graag zulk geknutsel aan.’

Hij was zeer ongedwongen, veel ongedwongener dan ik. Het zou mij onmogelijk geweest zijn mij hem verlegen of gemaakt voor te stellen.

Hij stond daar achteloos tegen het vensterkozijn geleund, het hoofd achterover en de oogen een weinig geloken, neerziende op het straatgewoel, met die half bevallige, half onaangename onverschilligheid, welke al zijn doen en laten kenmerkte.

‘Uwe zuster schijnt niet thuis te zijn?’

‘Zij is uitgegaan. Geldt uw bezoek haar?’

Hij glimlachte.

‘Neen, haar niet.’

Pauze.

Alles aan mij klopte en hamerde, tot mijne slapen toe. De hondekop van het patroon, dat ik werkte, scheen mij medelijdend aan te staren. Ik voelde den blos, die straks slechts tijdelijk aanwezig was, post vatten op mijne wangen. Hoe onnatuurlijk en verhit zag ik er misschien uit! Ik durfde bijna het hoofd niet opheffen.

Eindelijk begon de stilte mij ondraaglijk te worden. Ik uitte de eerste gedachte, die mij inviel.

‘Zijt ge uit de stad geweest?’

‘Waarom dacht ge dat?’

‘Ik weet het niet.... Het was een invallende gedachte.’

‘Ja, ik ben uit de stad geweest,’ hernam hij naar

buiten ziende. ‘Van morgen ben ik teruggekomen. - Wat leest ge?’ en hij nam Hermans Faust op, die in de vensterbank lag. ‘Ah! Faust. Hebt ge’.....

Hij brak af. Ik bemerkte dat hij Hermans naamteekening gadesloeg, die kort en eenvoudig op het eerste blad voorkwam; maar ook slechts voor een oogenblik werden zijne gedachten er door afgeleid.

‘Hebt ge er ook een verklaring bij?’

‘Neen.’

Ik had kunnen antwoorden dat Herman mij iederen moeilijken volzin verklaarde en mij elke schoonheid deed opmerken, zoo goed als geen geschreven woord het doen kon, maar waarom wist ik niet: ik aarzelde Hermans naam te noemen.

‘Dan kunt ge 't boek maar half genieten. Ik zal er u een zenden. Die van Hartung, bij voorbeeld. Volstrekt niet moeilijk.’

‘O neen, dank u,’ zeide ik haastig. ‘Ik houd niet van zulke boeken.’

‘Zijn ze u wat te geleerd?’ vroeg hij lachend.

Ik antwoordde kortaf bevestigend.

‘Leest ge veel?’

‘Tegenwoordig zeer veel.’

Hij zweeg. Gevoelde hij dat zijne vraag mij aan mijn huwelijk herinnerde, als een van Hermans liefste illusies vervuld zoude zijn en hij des avonds met zijn vrouwtje, aan de gezellige theetafel genieten zoude

van de schoonheden van den een' of anderen dichter? En waarom zeide ik dan dat alles niet? Wat weerhield mij Hermans naam uit te spreken?

Ik gevoelde dat al de koelheid, waarover ik bij zijn binnentreden nog te beschikken had, was verdwenen, nu ik mij in zijne tegenwoordigheid bevond, hoe onverschillig zijn blik ook op mij rustte, naar ik giste, want werkelijk naar hem opgezien had ik nauwelijks nog.

‘Wie weet,’ voegde ik mijzelf spottend toe, ‘of hij aanstonds niet heel beleefd en met een goedgehartig lachje mij verzoeken zal mij niet gedwongen tegenover hem te gevoelen, daar hij inderdaad zich met de bestaande omstandigheden heeft weten te verzoenen, zooals ik hem gevraagd heb.’

Doorzag hij den sluier nog niet, dien ik over mijn geheim geworpen had; bemerkte hij de lafheid nog niet, die doorstraalde in al mijne woorden en daden, waarlijk, dan lag het niet aan mij!

Het zou niet vreemd zijn, dacht ik, als hij mij reeds rangschikte onder de verloofde meisjes, ‘met wiemen zich zeer goed een avondje amuseeren kan,’ zooals ik Hendrik onlangs van een dame had hooren zeggen met dat eigenaardig lachje, dat de man overheeft voor de vrouw, die hij niet acht. O, het instinct der mannelijke ijdelheid is zoo fijn; het weet zoo snel waarachtige trouw te onderscheiden van een weifelende

liefde of een behaagziek hart. En de gedachte dat Ferdinand mijn geheim zou gissen, was mij ondraaglijk, ook om Hermans wil.

Ferdinand schenen de pauzen niet te hinderen. Hij stond daar recht op zijn gemak, naar het scheen, en liet een klosje op en neer dansen op zijne hand, dat hij uit mijne werkdoos genomen had. Voor hem was blijkbaar alle strijd voorbij, en van den mijnen had hij geen vermoeden.

‘Gaaf ge nogal veel uit?’

‘Ja, nogal,’ zeide ik, hem nu vrijmoedig in het gelaat ziende, en voor het eerst merkte ik op dat hij er minder bloeiend uitzag dan een week geleden.

‘Maar.... ge zijt toch verloofd?’

‘Ja.’ (O, hoe verachtelijk scheen mij mijn blozen!) ‘Wat heeft dat er mede te maken?’

‘Wel, ge zijt doorgaans alleen.’ (Ook hij noemde Hermans naam niet.) ‘Verloofde meisjes gaan gewoonlijk niet uit.’

‘Wij hebben het altijd gedaan,’ antwoordde ik, mijn werk op eenigen afstand houdend om de uitwerking der kleuren te zien. ‘Papa zegt dat we onze jeugd genieten moeten, verloofd of niet, omdat een meisje anders in de eerste jaren van haar huwelijk, als hare plichten haar aan huis binden, met te meer moeite afstand doet van dat genot.’

‘En vindt ge er zelf ook smaak in?’

Ik vond er werkelijk smaak in, maar deze bekentenis wilde mij niet recht over de lippen. Het was alsof zij iets vernederends bevatten zoude, hetzij voor Herman, hetzij voor mij. Ik kon er mij zoo snel geen rekenschap van geven.

‘Nu en dan, ja.... En Herman’ - nu was zijn naam dan uitgesproken! - ‘is edelmoedig genoeg mij onbepaalde toestemming te geven. Hij zegt dat ik gaan moet, zoo dikwerf ik lust gevoel. Ik kan mij echter zeer goed verplaatsen in den toestand van verloofde meisjes, die liever altijd tehuis blijven.’

‘Ja?’

Het was of iedere nieuwe zegepraal nieuwe kracht schonk. Ik leunde tegen den rug van mijn stoel en zag hem nu kalm aan, terwijl ik het werk liet rusten.

‘Dus gaat ge veel uit? Ge woont dan ook zekerde partij bij, die de ouders van uwe aanstaande zuster zullen geven? Naar ik van uw broer hoorde, zal Van Bergwijk er misschien niet bij tegenwoordig kunnen zijn.’

‘Dat is nog niet zeker.... Maar zeg mij, hebt ge Hendrik gesproken? Zijt ge in Amsterdam geweest?’

‘Ja, ik wilde er eens rondkijken. Voor ons adelborsten was het altijd een geliefde aanlegplaats van het oefeningsschip Urania, maar ongelukkig trof ik bijna altijd Hoorn. Later heb ik er wel eens een

dagje doorgebracht, maar recht kennis had ik er nog niet mede gemaakt, en dat heb ik nu gedaan. Uw broer ontmoette ik toevallig in een koffiehuis. Zijn gezicht kwam mij zoo bekend voor, en toen ik hem hoorde spreken en hem ‘Van Rheden’ hoorde noemen, twijfelde ik niet meer of hij was uw broer Hendrik, die mij nog flauw van vroeger voor den geest stond. Ik sprak hem aan en de kennis was spoedig gemaakt. Hij is mij een aangename gids geweest gedurende mijn verblijf in Amsterdam. Ik kom zijne groeten overbrengen. Dinsdag komt hij voorgoed hier, nietwaar?’

‘Ja, om dan gehuwd weer naar Amsterdam terug te keeren.’

‘Hij heeft mij voorloopig ook genoodigd. Ik ben er blij om dat ge ook zult komen, want ik zou graag eens dansen, en gij zijt eigenlijk mijne eenige kennis hier onder de dames.’

Een *kennis* was ik voor hem, met wie hij graag eens dansen zou bij gebrek aan andere kennissen! Waarom deden die woorden mij zoo zeer?

‘Hebt ge.... hebt ge Van Bergwijk niet gesproken?’

‘Neen.’

Er volgde een lange stilte, die eindelijk door Ferdinand afgebroken werd.

‘Kent ge hier eene Mevrouw Van Duren?’

‘Zeker, die mooie blonde vrouw, welke men overal ziet.’

‘Juist, dat zeide men in den trein ook. Ge zult haar niet meer zien. Zij is weg.’

‘Weg!’

‘Met een jongmensch, wiens naam mij ontgaan is, maar hier genoeg bekend.’

‘Hoe vreeselijk!’

‘Dunkt u dat? Zij is nu gelukkig.’

‘Gelukkig! - Misschien ja, maar het is een droevig geluk,’ zeide ik, naar hem opziende.

Er lag een zwaarmoedige, onvoldane trek op zijn gelaat. Hij antwoordde niet.

‘Papa zegt,’ ging ik lachend voort, ‘dat men gelukkig is, als men een dak boven het hoofd, warme kleeren aan het lijf en goed eten in de maag heeft. Al het andere is toegift, zegt hij.’

Ferdinand lachte even, maar het was of zijne gedachten verre waren.

‘Vindt ge het niet jammer dat de maatschappij zoodanig is ingericht, dat zulk een vrouw, die den moed heeft hare neiging te volgen en wie weet welke knellende kluisters te verbreken, nu waarschijnlijk levenslang met den vinger wordt nagewezen?’

‘Het is zeker heel jammer voor haar,’ antwoordde ik, zonder recht na te denken bij wat ik zeide.

‘Niet waar?.... Wat zoudt gij gedaan hebben in hare plaats?’

Dat hij een dergelijk onderwerp op het tapijt bracht,

verwonderde mij een weinig, als ik dacht aan de verhouding, waarin wij tot elkander stonden. Wel moest hij zich sterk gevoelen, veel, veel sterker dan ik! Maar hij zou geen blik in mijn hart slaan! Ik had eenige seconden noodig om mijne gedachten te verzamelen tot het geven van een geschikt antwoord.

‘Ik kan mij moeilijk in haar toestand verplaatsen,’ zeide ik ongedwongen. ‘Misschien was zij ongelukkig getrouwd en ik kan mij mijzelf niet als ongelukkig getrouwd voorstellen.’

‘En zóó ge het eens waart?’

Gedurende al dien tijd speelde hij onverschillig voort met het klosje, alsof dit gesprek voor hem slechts een praatje was, even belangrijk als een praatje over het weer of wat ook, waarmede men den tijd doodt. Hoe kon hij ook weten dat zijne woorden de gevoeligste plaats van mijn hart raakten!

‘Dan zou ik toch nimmer handelen als zij,’ hernam ik zeer beslist. ‘Het moet, dunkt mij, een vreeselijk bewustzijn wezen de achting voor zichzelf verloren te hebben.’

Gelukkig! daar waren papa en Phine, die Ferdinand hartelijk begroetten.

‘Wel, jongen, ge zijt er niet blozender op geworden,’ riep papa met zijne gewone luidruchtigheid. ‘Waar hebt ge gezeten sedert Zondag? Toch niet aan het zwieren geweest? Ha, ha, ha! - Ge blijft eten,

niet waar? A la fortune du pot, maar blijven moet ge. Als het u hier bevalt, waarom komt ge dan niet wat meer?’

Ik had behoefte aan een oogenblik van eenzaamheid en snelde naar mijne kamer, zoodra ik het onbemerkt doen kon.

Waar was mijn moed, mijne sterkte, waarop ik mij de gansche week zoozeer verhoovaardigd had! Zwak gevoelde ik mij, verachtelijk zwak, overgegeven aan al de oude bekoring, die Ferdinands tegenwoordigheid op mij uitoefende. Niet langzaam, vallend en opstaand, na moedigen strijd of eervolle nederlaag, maar plotseling, zonder eenigen overgang, was ik verwonnen.

Ik trachtte aan Herman te denken, maar geen belofte wilde mij meer over de lippen; vergeving vragen kon ik slechts.

‘Als ik nu zijn brief nog sluiten moest,’ zoo vroeg ik mij af, ‘wat zou ik kunnen neerschrijven?’

‘Komt ge, Jo,’ riep Phine van beneden. ‘Wat maakt ge lang toilet vandaag!’

Ik knielde bij een stoel en verborg het gelaat in de handen, al mijne wilskracht, al het goede in mij oproepende om de gedachten te bestrijden, die telkens weer in mij oprezen, gedachten, die mij zelf verschrikten, en mij verwonderd deden vragen of het dan reeds zóó ver met mijne liefde voor Ferdinand gekomen was.

Na het eten trok ik Phine ter zijde.

‘Phine, ge zoudt mij zulk een genoeg kunnen doen.’

‘Waardoor?’

‘Kom mede naar de achterkamer, zoolang papa slaapt. Ik vind het zoo gedwongen met Helwart alleen.’

‘Daar heb ik niets geen lust in,’ zeide Phine, weinig bereid.

‘Dan zal hij alleen moeten blijven.’

‘Goede hemel, waarom?’

Ik had geen enkele verontschuldiging aan te voeren, behalve een weinig vermoeidheid, en die greep ik gretig aan.

‘Ik ben moe. Alleen het gesprek gaande te houden zou mij lastig zijn.’

‘Moe? En aan tafel waart ge zoo vroolijk!’

‘Misschien juist daarom. Het is de waarheid in ieder geval. Bovendien zou ik het zoo graag hebben. Och, toe maar, Phien!’

Wij waren een paar zusters als honderd andere, dagelijks elkaar weerstrevend en met woorden strijdend, en toch, waar het er op aankwam elkaar genoeg te geven, gaarne bereid.

‘Nu,’ antwoordde zij, ‘als ge 't zoo graag hebt, wil ik wel.’

En dus was zij na het eten met ons in de achterkamer, en ik merkte op dat zij haar best deed een

ongedwongen toon in het gesprek gaande te houden. Maar dat was niet nodig. Aan scherts en jok ontbrak het niet; ik zelf schonk daarvan overvloedig mijn deel, want de vrees, door mijne stilzwijgendheid mijn vernederend geheim te verraden, gaf mij tot alles kracht.

Na de thee wilde Ferdinand afscheid nemen.

‘Ik houd u van de Sociëteit thuis, vrees ik,’ zeide hij tot papa.

‘Volstrekt niet. Sedert die substituut-griffier - ja, zijn naam is mij ontgaan - maar sedert hij overgeplaatst is, heb ik niemand meer in de Soos om mijne partij schaak te spelen, en de courant kan ik evengoed thuis lezen.’

‘Als u het eens met mij wilt beproeven?’

‘Pas op, Helwart,’ waarschuwde ik, ‘papa is niet licht te voldoen.’

Vóór zij evenwel een half uur bezig waren, was papa in de wolken en deed door allerlei uitroepen zijne blijdschap kond.

‘Voortreffelijk, voortreffelijk! Ge moet meer komen, Helwart. Ik durf het bijna niet vragen, maar al komt ge mij iederen avond zoo vergasten, het kan mij nooit te veel zijn. Ik ben altijd thuis 's avonds....’

‘Het zal mij recht aangenaam zijn,’ betuigde Ferdinand met die lichte, hoffelijke buiging van het hoofd, welke hem zoo goed stond. ‘Ik ben een waar lief-

hebber van dit spel, en het is mij een dubbel genot met een tegenspeler, als u zijt. Mij dunkt, ik moet de cavalerie weer eens laten aanrukken.’

Ik dacht aan zijne betuiging van afkeer van dergelijke spelen, nauwelijks een week geleden uitgesproken, en verwonderde mij. Dien ganschen avond peinsde ik er over.

XII.

Het was Zaterdagavond, de tweede na Hermans vertrek.

Ik zat op Phines plaats achter het theeblad, want zij was door de Van Hulsten naar de opera meege. vraagd. Hendrik bracht den avond in den familiekring van zijn meisje door, en papa was even uitgegaan, maar had gezegd vóór achten terug te zullen zijn om zijn geliefkoosd spel te kunnen voortzetten, waarvan gisteren het einde niet beslist was.

De pendule wees nu kwartier vóór achten. Papa was nog niet teruggekeerd en Ferdinand kon ieder oogenblik aanschellen.

Ik haalde diep adem, want voor de eerste maal sedert dien Zondagmorgen zou ik wellicht weder alleen met hem zijn. Wel had ik naar mijne kamer kunnen gaan en hem door de meid doen verzoeken te wachten op papa's terugkomst, maar wat zou papa daarvan gezegd hebben? En zou Ferdinand uit zulk een handelwijze niet eerder gevolgtrekkingen maken,

dan wanneer ik - juist als Phine zou gedaan hebben - hem gewoon afwachtte?

Een week van smartelijken strijd lag achter mij, en naarmate het oogenblik van Hermans terugkomst naderde, steeg mijne angstige spanning. Nog zocht ik dagelijks kracht in het herdenken onzer gelukkige dagen, in het overlezen zijner brieven, in het schrijven aan hem - maar het was als het kampen van een uitgeput strijder. Zijn zwijgen werkte verkillend op mij, en als ik schreef, scheen mij ieder woord huichelarij, iedere volzin een logen.

Hij had mij doen beloven dat ik nimmer aarzelen zoude mijn woord van trouw terug te nemen, indien ik het wenschen mocht. 'Als eenmaal de genegenheid ontbreekt, *moogt* ge zelfs dat woord niet houden,' had hij gezegd.

Waarom nam ik het dan niet terug?

Het moge vreemd schijnen en toch was het de waarheid: de genegenheid ontbrak *niet*. Neen, ik *wilde* hem niet vergeten, niet loslaten; het was mij alsof ik met hem het beste verliezen zoude, wat ik bezat. Hij was reeds een deel van mij geworden; zijn beeld had zich zóó vastgeworteld in mijn hart, dat ik het er niet zonder pijn zou kunnen uitrukken. Het was daar nog met zijn lieven glimlach en ernstigen blik, maar de omtrekken er van werden van dag tot dag onduidelijker en nevelachtiger. Om ons leeft en woelt

het; de ons omgevende personen nemen onze gedachten in beslag; alleen de wil voert ze elders heen en mijne wilskracht sluimerde.

Soms, een enkele maal slechts, trad ik aarzelend met mijzelf in het gericht. Dan vroeg ik mij in wanhoop af wat ik beoogde en waarmede dit alles eindigen moest. Maar ik wist het antwoord niet en durfde het niet zoeken. Het lag onder vrees en hope bedolven in de diepste schuilhoeken van mijn hart.

Als ik weer van aangezicht tot aangezicht tegenover Herman staan zou, als hij tot mij kwam, vol hope, vol geloof in mijne trouw, en, zijne handen op mijne schouders, mij vragend zou aanzien, wat zou ik te antwoorden hebben? Zou ik voor dien klaren blik de oogen moeten neerslaan en bekennen dat ik hem onwaardig geworden was?

Neen, duizendmaal neen, zóó zou ik nimmer tegenover hem staan. Als ooit het uur moest komen (en ik gevoelde het dagelijks naderen), dat ik het mijn *plicht* zou weten mijne belofte aan Herman terug te nemen, dan zou ik hem dit belijden - hoe ik het ooit zou kunnen, vermocht ik mij toen nog niet voor te stellen - en door die bekentenis zou ik mij van de achting verzekerd houden, welke ik nu ieder oogenblik zou kunnen verbeuren door toegeeflijkheid jegens mijn zwak en wispelturig hart. Tot het einde van mijn leven wilde ik hem zonder schaamte in de oogen kun-

nen zien. Eerst als iedere band tusschen hem en mij verbroken was, dan eerst, ja, eerder geen seconde, zou ik aan Ferdinand mogen denken en mij geheel mogen overgeven aan al de zoetheid en al de smart dier geheime, onbeantwoorde, hartstochtelijke liefde, welke ik nu nog moest bestrijden, bestrijden uit alle macht.

Maar waar moest ik kracht zoeken?

De verzoeking ontvlieden kon ik niet, nu Helwart avond aan avond in onze woonkamer toefde en geheel huisvriend werd. Ik dacht er nu en dan over, eenigen tijd te gaan doorbrengen bij een mijner gehuwde broers of zusters, maar ik besefte wel dat Herman er slechts te eer mijne zwakheid uit zou zien.

Kracht zoeken in koelheid tegenover Ferdinand dan? Maar daartoe gaf hij geen aanleiding. Hij was beleefd, voorkomend, beminnelijk jegens Phine als jegens mij. Ik kon niet koeler tegenover hem zijn dan ik was, zonder hem en de andere huisgenooten mijn geheim te doen vermoeden en daartegen verzette zich mijn trots.

En iederen avond gevoelde ik zijn invloed meer, als hij daar tegenover mij zat zoo schoon en innemend en belangwekkend, en iederen avond week Hermans beeld meer uit mijn hart.

Een klein voorval was daarop ook niet zonder invloed gebleven. Ach, hoe kleingeestig en onbeduidend

moet toen mijn karakter, hoe onstandvastig mijne liefde nog geweest zijn, dat zulk een nietigheid haar kon doen wankelen!

Eenige dagen geleden waren wij allen genoodigd bij de familie Van Hildesheim. Ferdinand, die overal in den smaak viel, was er dien avond voor de eerste maal; ook verscheidene andere aanzienlijke kennissen der familie waren tegenwoordig, want deze liet zich niet weinig voorstaan op hare inderdaad goede afkomst en men zag in hare salons zelden die vorsten onzer handelsstad, die niet durfden zeggen wat hun vader geweest was.

Jonge meisjes mogen zich gewoonlijk nogal in de algemeene sympathie verheugen, en nadat dan ook de gastheer een toast op mij had gedronken, waarin ook Hermans naam genoemd werd, was ik een oogenblik het onderwerp van ieders aandacht. Het was toen dat Ferdinand mij geheel zonder kwade bedoeling - daarvan was ik overtuigd - vroeg of de oude heer Van Bergwijk advocaat was geweest. Hij had zoo iemand gekend.

Ik antwoordde naar waarheid, waarop plotseling een doodelijke stilte volgde. Ferdinand zeide half verschrikt, half verontschuldigd: 'O!' Maar hij was het ook, die de stilte terstond weer verbrak op zijne bijzondere, geheel ongedwongen manier, waardoor dat eigenaardig gegons te voorschijn geroepen wordt, het

welk bewijst dat een gezelschap zich aangenaam bezighoudt. Mij echter bleef het gebeurde den geheelen avond in het geheugen en toen ik den volgenden morgen wakker werd, was het mij of Herman nog minder aantrekkelijkheid voor mij had dan te voren.

Wat was onze voorkamer toch gezellig! Zoo helder verlicht, zoo vroolijk met haar grooten spiegel, gebloemd behang, liefelijke gravuren en ouderwetsche, glanzende meubels. Er was geen ander geluid dan het suizen van het theewater en het tikken der pendule; van buiten klonken de voetstappen der voorbijgangers. *Zijn* voetstap kende ik reeds. Ik hoorde dien komen, en volgen door het gebiedende trekje aan de bel, mij ook reeds zoo welbekend.

‘Goeden avond,’ zeide hij, mij de hand reikend, terwijl hij zijn hoed achteloos op de canapé wierp. ‘Zoo alleen thuis?’

‘Ja, papa zou om acht uur hier zijn. Ge zijt vroeg, geloof ik.’

Eigenlijk wist ik nauwkeurig hoe laat het was, want ik had vóór zijne komst herhaaldelijk de pendule geraadpleegd, maar nu zag ik er toch met aandacht naar. Volgens mijne ondervinding vervalt men tot zulke kleine huichelarijen spoediger dan tot bepaalde onoprechtheden en men went ze zich moeilijker af.

‘Ziet ge wel, ge zijt vroeger dan gewoonlijk.’

‘Toch niet onwelkom?’

‘Zeker niet.’

‘Wat was dat! Wat betekenden die ongewone blik, waarvan hij zijne woorden deed vergezeld gaan, die glimlach vol bijna droeve teederheid?’

Ik had dien niet beantwoord en mijn: ‘Zeker niet,’ had beleefd maar kort geklonken, doch nu moest ik mij dieper over mijn werk buigen om den gloeienden blos te verbergen, die mijne ontsteltenis verried.

Als een bliksemstraal viel de gedachte in mijne ziel, dat hij mij inderdaad nog liefhad. Zij ontroerde mij onuitsprekelijk. Mijn hart klopte met snelle slagen en ik was blijde dat hij een oogenblik zweeg, daar ik gevoelde de tegenwoordigheid van geest te missen om een onbevungen antwoord te geven.

Hoewel ik op mijn werk tuurde, zag ik dien blik zonder ophouden, zoo duidelijk, alsof hij dien nog op mij gevestigd hield. Ja, ik kon mij niet vergissen: het *was* liefde, welke er uit sprak, onstuimige, wanhopige liefde.

Verblijdde of bedroefde mij die ontdekking?

Ik wist het niet. Ik was verward en ontroerd. Het was mij onmogelijk mijne gedachten te ontleden.

Toen ik echter weer naar hem opzag, vroeg ik mij af, of ik mij toch niet vergist had.

‘Wat is het hier gezellig!’ zeide hij volkomen natuurlijk, juist als sloot hij dezen uitroep eenvoudig bij zijne laatste vraag aan en als was er niets in zijn hart omgegaan sedert mijn antwoord.

Welk een zelfbeheersching! Welk een wilskracht! Welk een les voor mijn zwak en weifelend hart! zoo dacht ik onwillekeurig met schaamte. Die man beminde mij, te hartstochtelijker wellicht, naarmate hij zekerder wist mij nooit te kunnen bezitten, en toch had nu voor de eerste maal sedert mijne afwijzing een snel voorbijglijdende, droevige uitdrukking op zijn gelaat mij dat geheim verraden. Hoe menig man, dacht ik, zou langs verkeerden weg trachten te bereiken, waarnaar zijne eer hem het streven verbood!

‘Ja,’ antwoordde ik rustig, ‘ik maakte straks juist dezelfde opmerking. Mij dunkt, deze kamer moet wel iets aantrekkelijks hebben voor iemand, die geen ander tehuis heeft dan een hotel. - Wilt ge niet rooken?’

Het kostte mij onbeschrijfelijk veel inspanning kalm te schijnen, terwijl het bloed mij koortsachtig door de aderen joeg na de gedane ontdekking.

Misschien zou er een tijd komen, dat Ferdinand aan mij zou denken als aan een gehuwde vrouw, moeder van hem onbekende kinderen, levende in een hem vreemde omgeving. O, dat hij dan geen recht zou hebben met medelijdenden spot zich mijner te herinneren, met minachtenden glimlach - ik kende dien zoo goed van hem! - de uren te herdenken, die ik als verloofde in zijne tegenwoordigheid doorbracht!

Die vrees was het, welke mijne stem vastheid gaf en iederen trek van mijn gelaat kalmte.

‘Daarin hebt ge wel gelijk,’ hernam hij, naar den schoorsteenmantel gaande om een sigaar op te steken. ‘Men moet een zwerver zijn om het heimwee naar een tehuis te kennen.’

‘Ja, dat heeft Van Bergwijk mij ook wel eens gezegd.’

Hoe kort geleden nog had het noemen van dien naam alleen mij gesterkt; hoe kort geleden had het mij moeite gekost zijn lieven voornaam tegenover vreemden voor het koude ‘Van Bergwijk’ te verwisselen; maar dit was nu alles voorbij.

Een half zwaarmoedige, half wrevelige trek speelde om Ferdinands lippen.

‘Nu, hij zal spoedig zijn verlangen vervuld zien!’

Hij begon de kamer op en neer te loopen en hield voor een gravure stand om zich, naar ik meende, in hare beschouwing te verdiepen; maar toen hij zich eindelijk naar mij omkeerde en het volle licht op zijn gelaat viel, ontdekte ik daarop de sporen van zulk een hartstochtlijken strijd, dat ik geheel ontroerd den blik neersloeg.

Ik sidderde.

Zoo hij zich eens liet verleiden tot de bekentenis van wat er omging in zijn gemoed! Hij scheen zoo vreemd dezen avond.... En welke vernedering kon grooter, welke beschuldiging welsprekender zijn voor een verloofd meisje dan dat een andere man haar zijne

liefde bekennen durfde! *Verloofd*. In dat woord lagen duizend beloften van liefde en trouw besloten, en zoolang ik nog voor het oog der wereld aan Herman *verloofd* was, had geen man het recht mij van zijne genegenheid te spreken.

Een vraag, een eenvoudig gezegde, dat zijne gedachten in andere richting voeren zou, scheen mij een uitredding. Maar niets wilde mij invallen. Ik zon.... ik peinsde.... iedere seconde uitstel bracht nieuw gevaar.

Daar viel mijn oog op het lintje in zijn knoopsgat,... tegelijk kwamen de woorden mij reeds over de lippen.

‘Vertel mij eens hoe ge dat eereteeken verdiend hebt, Helwart. Wij hadden er u al sedert lang naar willen vragen.’

Zijn gelaat nam een geheel andere uitdrukking aan; hij verwonderde zich blijkbaar zeer.

‘Hebt ge er dan niets van in de courant gelezen? Het is er toch uitvoerig in vermeld.’

‘Neen,’ bekende ik, tamelijk verlegen, ‘die verslagen zijn doorgaans zoo dor! Men moet al bloedverwanten of vrienden hebben bij het Indische leger om’....

Ik bleef steken, gevoelende dat ik in mijne eigene woorden verward zoude raken en toch ook beseffende dat ik nog dwazer doen zoude door ze te herroepen.

Hij maakte een gebaar van ongeduld.

‘Of onder de marine, niet waar, om er eenig be-

lang in te stellen. Zeker.... Nu dan, ik had bevel met een dertigtal van mijn volkje landwaarts in te marcheeren tot aan een plaats, waar een afdeeling van onze troepen op ons wachtte. Nauwelijks waren we evenwel een paar duizend pas gevorderd, of van achter een kleine hoogte kwamen onder afgrijselijk geschreeuw een paar dozijn Atjehers op ons afzetten. Mijne manschappen, die met den vijand nog geen kennis hadden gemaakt, werden op het gezicht van die zonderlinge, hunne wapens zwaaiende duivels door schrik bevangen en keerden, sneller dan zij gekomen waren, op hunne schreden terug. Slechts drie of vier bleven op eenigen afstand aarzelen. Ikzelf bleef natuurlijk staan.'

'Goede hemel!'

Hij lachte om mijn schrik.

'Toen die drie of vier het hachelijke van mijn toestand zagen, kwamen zij mij te hulp, en de anderen vatten daardoor misschien moed, althans nadat de eerste schoten gevallen waren, keerden zij terug, en met vereende krachten waren wij den vijand spoedig de baas. Ik was licht gewond. Zoo heb ik dit lintje verdiend.'

'Ik zou ook weggelopen zijn. Waart ge niet vreeselijk bang?'

'Ik verwachtte althans niet er levend af te zullen komen,' zeide hij lachend. 'Maar het leven had nu

juist zoo bijster veel waarde niet voor mij en het ging toch voor een luitenant niet aan weg te loopen. Bah, ik zou voor altijd geschandvlekt zijn geweest.'

'Was menschenvrees dan uwe eenige beweegreden om te blijven staan?' vroeg ik, tamelijk teleurgesteld.

Mijne vraag scheen hem te hinderen. Hij beantwoordde haar althans min of meer ontwijkend.

'Och, wat noemt ge eigenlijk moed!' ging hij voort op dien kouden, spottenden toon, welke hem eigen was. 'De geestdrift, die u als knaap bezielde en dien ge uit boeken hadt opgedaan, is lang gevlogen, wanneer ge een tijdlang het lieve vaderland gediend hebt. Eer de strijd begint, gevoelt ieder een weinig vrees. Maar als de kogels u om de ooren fluiten en ge ziet rechts en links uwe makkers en bekenden vallen, dan wordt ge door een soort van razernij aangegrepen, een woede, een wraaklust, die tot roekeloze daden drijft. Dat heet dan moed.'

Ik antwoordde niet. Ik werd overmeesterd door een gevoel van ontgoocheling, waarvan ik mij niet recht rekenschap wist te geven. Dat eereteken had hem in onze oogen waardigheid en glorie geschonken, en nu was het mij of het alle waardij verloren had.

De stilte, die gevolgd was en mij reeds weer begon te verontrusten, werd door hem afgebroken.

'Heb ik u al verteld dat ik mijn hond heb weggegeven? Zoo'n beest is te lastig in een hotel.'

Het onderwerp was zoo doodeenvoudig, zijn toon zoo volkomen vrij, dat ik nu zelf glimlachte om mijne vrees van straks. Ferdinand was ook immers te veel man van eer, zoo redeneerde ik, om niet al het onwaardige in te zien van een dergelijke handelwijze. Hij had recht mij als het ware onmerkbaar zijne liefde te doen begrijpen en het aan mijn hart over te laten te kiezen; maar mij beleedigen door een bekentenis zou hij niet, evenmin als hij het een getrouwde vrouw zou doen. Ik herhaalde het geheel gerustgesteld: daarvoor was hij te veel man van eer. Hoe was het mogelijk dat ik dit niet terstond bedacht had!

‘Kostte het u geen hartzeer?’

‘Hartzeer? Wel neen, ik kon gemakkelijk van hem scheiden. Hoe sommige menschen zich zoo hechten kunnen aan een dier is mij een raadsel.’

‘Gij hecht u wellicht gemakkelijker aan menschen?’

‘Neen, ook niet. Ik hecht mij over het algemeen niet spoedig.’

‘Maar gij hebt toch zeker wel behoefte aan liefde?’ vroeg ik verwonderd.

Ik durfde nu dit glibberig terrein wel betreden.

‘Aan een zekere soort van liefde, ja, maar daaraan ook alleen. Vrienden heb ik mij nooit gemaakt, schoon ik durf zeggen dat menigeen mijne vriendschap zocht; aan familiebetrekkingen heb ik mij nooit gehecht’....

‘Behalve aan uw vader zeker. Papa, die hem dikwijls bezocht, zeide dat hij afgodisch veel van u hield.’

Ferdinand trok met zekeren koelen hoogmoed - zoo eigen aan het hart dat nooit vergeefs liefde zocht - de schouders op.

‘Hij was een beste vader, maar om u de waarheid te zeggen: toen het bericht van zijn dood mij bereikte, sproot mijne grootste droefheid uit de gedachte voort, dat ik gedurende eenigen tijd de gewone vormen had in acht te nemen.’

‘Maar Helwart!’

Ik zag hem in het fraaie gelaat met den half droefgeestigen, half om verschooning biddenden glimlach, en vergaf hem weer.

Hij draaide in gedachten verzonken aan zijn knevel.

‘Ik ben nu eenmaal zoo,’ ging hij voort met al zijne oude zelfingenomenheid, die men hem zoo gaarne vergaf en zoo gemakkelijk deelde. ‘Ik vind er bij voorbeeld iets bespottelijks in de menigte te hooren juichen voor een koning, die nooit iets gedaan heeft, waardoor hij zulk een vereering verdiende, of op te merken hoe de menschen sedert eeuwen een onbekend opperwezen loven en prijzen, terwijl iedere dag hen, wilden zij hunne oogen maar openen, zou overtuigen dat die godheid, zoo zij al bestaat, toch onmogelijk rechtvaardig en liefderijk kan zijn.’

‘Begrijpt gij niet wat hen drijft?’

‘Hoegenaamd niet.’

Het was mij of er plotseling iets van den nevel optrok, die voor mij Hermans beeld omgaf. *Hij* verstond wel die behoefte van het zwakke hart aan de verheerlijking van een waarlijk vereerenswaardig wezen, hetzij mensch of godheid, waar teleurstelling op teleurstelling het trof, als het vertrouwde en liefhad; - *hij* begreep wel dat verlangen van het menschenkind, dat zich de speelbal voelt van natuurkrachten, een atoom in het heelal, naar de bevestiging van zijn hopen geloof aan een liefderijk Schepper. Maar dit alles was slechts een gedachte, even snel gegaan als gekomen.

‘Wat is de reden dat ge u geen vrienden maakt?’

‘Nu ja, vrienden.... Ik heb zeer hartelijke kennissen, maar ik kan niet met hen dwepen en mij geen offers voor hen getroosten, zooals sommigen doen. Vroeger of later komen zij toch, naar mijne gedachten, bedrogen uit.’

‘Zulk een levensbeschouwing zonder eenigen idealen gloed kan u toch onmogelijk gelukkig maken, Ferdinand.’

‘Waarom niet? Er is immers geen aangener bestaan denkbaar dan maar kalm den éénen dag op den anderen te laten volgen, zonder dat iets u uit uwe rustige stemming brengt of uwe spijsvertering in de war stuurt!’

Hij lachte, maar er was toch ernst in zijn beweren.

‘Gij kent het ware geluk van het leven niet,’ zeide ik.

Ik gevoelde bijna medelijden met hem en dacht er over na, hoe hij wellicht veranderen zoude, als een teedere vrouwenhand vreugde bracht in zijn tamelijk doelloos bestaan.

‘Ja,’ antwoordde hij, ‘het leven laat mij onvoldaan.’

‘Hebt ge er nooit eens over nagedacht of dat gevoel geen onvoldaanheid over uzelf is?’

‘Ik dank u voor dat compliment,’ zeide hij lachend. ‘Wat kunt ge toch origineel uit den hoek komen!’

Ik durfde niet volhouden, maar ik geloofde gelijk te hebben en dacht in stilte dat hij leed aan de krankheid der ziel, waarvoor Lessing den omgang aanraadt met krachtige, goede en wijze menschen.

‘Ge spraakt straks van vriendschap, van liefde en dealen,’ ging hij voort, somber naar de beweging mijner naald ziende, terwijl hij bij mij stond. ‘Sentimentaliteit, anders niet. Vraag het de geleerden maar. Al onze gemoedsbewegingen en wilsuïtingen zijn eenvoudig telegrafische verrichtingen; het beminnen is slechts een beweging van moleculen of, uit een ander oogpunt beschouwd, een natuurlijke aantrekking tusschen twee dierlijke wezens.... De mensch is een samenvoeging van zenuw- en spierbundels; een bloem bestaat uit koolhydraat, houtvezels, vet, water, asch, en nog wat, geloof ik; de zon is....’

‘Houd op, Ferdinand,’ riep ik geërgerd uit. ‘Ik geloof niet dat ge er iets van meent.’

Neen, ik wilde het niet gelooven, en hij scheen mij slechts aantrekkelijker naarmate hij, zooals ik dacht, dieper de idealen verborg, die in zijne borst moesten leven.

Wij hoorden papa den sleutel in de huisdeur steken.

‘Ge moet niemand vertellen wat ik dezen avond over mijzelf heb gezegd, Jo,’ zeide hij zacht.

Ik beloofde het onwillekeurig en gevoelde tegelijk, dat door dit gesprek een zekere vertrouwelijkheid ontstaan was tusschen hem en mij.

Dien avond kon ik den slaap niet vatten.

Telkens weer dacht ik aan dat fraai gelaat met den droefgeestigen glimlach, waarvan de herinnering mij pijnigde; telkens weer zag ik dien éénen haastigen blik, welke mij van liefde gesproken had, van de oude, beweende, gelukkige liefde. *Te lang* staarde ik in dien blik, zóó lang tot het bewustzijn van verkeerd te doen mij ondraaglijk werd en de band, die mij aan Herman bond, mij als een keten drukte.

Ik stond op, ontstak licht en zette mij tot schrijven. Ik was zeer kalm, vond ik, en had spoedig den brief gereed, die mij mijne vrijheid zou terugschikken.

Ja, morgen zou ik vrij zijn, morgen recht hebben te denken wat ik wilde. Morgen zouden papa, Phine, ja,

allen zouden het weten dat ik vrij was. Ik zou de stad verlaten, geruimen tijd, tot de dag kwam, wanneer ik zou *mogen* toonen....

Dat waren de gedachten, welke dien avond in mijn verhit brein woelden.

Maar des morgens scheurde ik den brief in stukken en zag ik met smart op die nachtelijke ure terug.

XIII.

‘Als ge mij nu niet antwoordt, krijgt ge ook geen lettertje meer van mij, hoor! Wij zullen eens zien wie van ons beiden de koppigste zijn kan.’

Zóó had ik mijn laatsten brief aan Herman geëindigd, drie weken na zijn vertrek. Het was een lange brief, bij gedeelten geschreven tusschen Zondag en Zondag, hier overvloeiend van liefdebetuigingen en beloften, dáár somber, vol ingehouden droefheid. Maar het scheen mij alles leugen van het begin tot het einde.

Ik had den brief met een zucht van verlichting gesloten en toen ik hem veilig in de bus wist, was het mij een aangename gedachte geweest dat ik een voorwendsel gevonden had te zwijgen, niet omdat het mij geen behoefte meer was hem deelgenoot te maken van mijn vreugde en leed, maar omdat het mij tegen de borst stuitte te schrijven, zooals ik deed en genoodzaakt was te doen.

Ik gevoelde mij als een drenkeling, die, in een draai-

kolk geraakt, zich al sneller en sneller voelt medeslepen. Het was de maalstroom, waarin de liefde ons stort; geen rustige, effen vloed, die tijd gunt tot omzien en vooruitzien. Die vluchtig gewisselde groeten, die oogenblikken van samenzijn, dat onwillekeurig wachten op zijne mogelijke komst, dat peinzen over de beteekenis van schijnbaar onbeduidende woorden, dat waren de golven, welke mij over het hoofd sloegen en welker kracht ik tevergeefs poogde te breken.

En te midden van dat alles trad Herman mij nu en dan voor den geest met zijn vriendelijken levenslust en gemoedelijken ernst, zijne stille trouw en teedere goedheid, alles zoo verschillend van de stormen in mijn eigen duister gemoed. Neen, niet om zijnentwil had ik de woorden herroepen, die mijne vrijheid terugvroegen. Om mijnentwil alleen, om den wil van mijn arm, dwalend hart....

Toch dacht ik ook soms aan hem. Zou ik ooit in staat zijn die woorden opnieuw neer te schrijven en zoodra het geoorloofd was de wereld bekend te maken met mijne nieuwe verloving? Gelukkig zijn, lachen, schertsen, genieten, terwijl daar ginds een edel hart zou breken?.... O, had ik hem slechts kunnen verachten, of ware ik slechts gedwongen geweest tot een verbintenis met hem, ik zou mijzelf hebben kunnen vergeven, maar nu....

Als ik zoo ver met mijne gedachten gekomen was,

sprong ik op, liep de kamer uit, zong, of praatte met Phine, in één woord, ik zocht afleiding en vond die altijd. Ook ging ik zeer veel uit in die dagen, zooveel ik kon, gedeeltelijk om Ferdinand, gedeeltelijk om de gedachten te ontwijken, welke mij tehuis geen rust lieten.

Het was in het laatst van September en de opera was reeds in vollen gang. Nu en dan deed een debuutzanger of -zangeres een weinig van zich spreken, maar over het geheel hadden zij dit jaar tot dusver weinig succes. Dit belette evenwel niet dat het publiek telkens weer vol verwachting schouwburgwaarts toog, en ook op den avond, toen ik papa had overgehaald te gaan, zag ik bij het binnentreden onzer loge dat de zaal één zee geleek van elegante toiletten, zwarte rokken, gekapte hoofden en wuivende waaiers.

Reeds kwelde mij tegenwoordig dat gevoel van onvoldaanheid en leegte, als Ferdinand afwezig was, en - ofschoon ik mij voorhield dat ik er niet over denken moest of hij in de zaal was of niet - dwaalden mijne blikken den ganschen avond meer langs de loges dan naar het tooneel; droomerig, doelloos soms, wel is waar, nu en dan rustende op een schoone vrouw of een karakteristieken kop, maar toch altijd uitzienende naar het donkere gelaat van Ferdinand Helwart.

Vóór de pauze hoorden we de II^{de} acte uit 'Das Nachtlager;' daarop volgde de 'Norma,' als ik mij

goed herinner. Een zekere Fräulein Mejo zong op debuut en ik meen dat er ook nog een heer was, die zijn tenorgeluid voor het eerst liet hooren; maar zijn naam is mij ontgaan, daar hij mij hoegenaamd geen belangstelling inboezemde. Ik verlangde slechts naar het zakken van het gordijn voor de pauze, en toen dit eindelijk werkelijk gebeurde, begon mijn hart sneller te kloppen.

Papa liet mij alleen, of liever in gezelschap van de dame, die de loge met ons deelde en nu ook door haar cavalier verlaten was, maar dergelijk zwijgend gezelschap geeft meer last dan lust.

Reeds spoedig hoorde ik weer het zachte gepiep van het logedeurtje. Ik zag niet om, maar wist wie er binnentrad. Een seconde later boog hij zich over de leuning van papa's stoel.

‘Bonsoir. - Amuseert ge u nogal?’

‘Zeker. Ik vind die opera altijd prachtig.’

‘Ja, vrij aardig.’

Hoe geheel anders was hij toch dan Herman, die zoo van harte bewonderen en bepaald opgetogen zijn kon over gesmaakt kunstgenot; wel is waar op zijne kalme, bedaarde wijze, maar toch altijd zijne waardeering verradend door korte uitroepen van lof en door het genoegen, dat op zijn gelaat te lezen stond. En nochtans moest Herman veel meer van dien aard genoten hebben dan Ferdinand, die het grootste gedeelte van

zijn jong leven aan boord van een schip had doorgebracht.

‘Ik wist niet dat ge in de opera waart.’

‘Niet? Ik zat toch recht tegenover u, maar in de tweede rij.’

‘Dan verwondert het mij niet,’ antwoordde ik ongedwongen. ‘Men ziet in zulk een zaal alleen wat het meest in het oog valt.’

‘Jammer dat ge tegenwoordig zoo alleen genieten moet,’ begon Ferdinand weer, na een van die kleine stiltes, die zoo licht in een gesprek voorkomen, als oor en oog van alle zijden geboeid worden.

Ik zag voor mij uit en antwoordde: ‘Ja, zeer jammer.’

‘Waarom begon hij altijd over Herman? Voor mij was er in zijne tegenwoordigheid geen pijnlijker onderwerp van gesprek.

‘Is het reeds zeker dat hij Zaterdag niet hier zal zijn?’

‘Ja.’

Hendrik had mij dit bericht gebracht.

‘Mij dunkt,’ ging hij voort op vriendelijk deelnemenden, en toch min of meer uitdagenden toon, ‘de partij moet in dat geval al het aantrekkelijke voor u verliezen.’

‘Natuurlijk,’ antwoordde ik zacht.

Hij zag mij doordringend aan, anders, geheel anders dan in tegenwoordigheid van vreemden, en ik sloeg

verward den blik neer. O, als hij de waarheid eens in mijn hart had kunnen lezen!

Nu bracht hij zijn hoofd dicht bij het mijne.

‘Hebt ge al dansen beloofd?’

Hij deed die vraag bijna fluisterend, op dien zachten, vertrouwelijken toon, als bestond er eenige geheime verstandhouding tusschen hem en mij, en zoo ik ooit in de verzoeking was geweest een duimbreed gronds af te staan van het verdedigd terrein mijner vrouwelijke waarde, zeker nergens meer dan hier en in dit oogenblik. Het heeft mij altijd toegeschenen dat men te midden der menigte en op plaatsen van vermaak minder ernstig en goed gestemd is dan elders, vooral in de avonduren. Menigeen ziet des morgens met pijnlijke schaamte en verwondering terug op een dwaasheid van gisteren, waarvan de gevolgen maar al te dikwerf niet meer af te wenden zijn. Ook ik gevoelde iets van dien invloed.

‘Neen.’

‘Ik zou zoo graag nog eens met u dansen,’ ging hij voort, half dringend, half verontschuldigend. ‘Als Van Bergwijk er toch niet is, zal het hem ook wel hetzelfde zijn met *wien* ge danst.’

Ik voelde mijne handen beven, terwijl zij met de kwastjes van mijn waaier speelden. Later, toen ik aan de hevige gemoedsbeweging terugdacht, die mij op dat oogenblik had aangegrepen, verwonderde ik er

mij over dat ik ook toen nog sterk gebleven was. Misschien was het dat machtig gevoel van plicht, hetwelk, sedert ik Herman kende, zoo sterk in mij geworden was, het bewustzijn, dat het eerste teedere woord van mijne lippen mij met één slag zou neerwerpen van de hoogte, waarop ik als vrouw stond, wat mij kracht gaf. Ik weet het niet en antwoordde als in een droom.

‘Het spijt mij voor u, maar ik ben niet voornemens te dansen.’

En intusschen - zonderlinge tegenstrijdigheid! - peinsde ik er over welke verontschuldiging ik voor mijn dansen zou kunnen vinden en welk kleedje ik dan dragen zou. Het hart bonsde mij in de borst; het klopte het zijne tegen. Ik had een gevoel alsof mijn hoofd wilde leunen tegen dien schouder, of mijne lippen vergeving wilden vragen voor mijne wreedheid.

Opnieuw knarste het deurtje onzer loge; het was papa.

Ferdinand boog zich haastig naar mij.

‘Gij zult u immers nog bedenken?’ fluisterde hij.

Toen keerde hij zich naar papa en van dat oogenblik af was hij geheel anders; vroolijk, onderhoudend, vol grappige opmerkingen over dezen en genen onder het publiek of over het gehoorde, opmerkingen, welke men zou willen onthouden om later te pas te bren-

gen; - doch tot mij alleen dan rechtstreeks het woord richtend, als de beleefdheid het vorderde. Het was alsof hij met alles wat hij deed en zeide mij wilde doen gevoelen dat er iets bestond tusschen hem en mij, wat voor de buitenwereld een geheim moest blijven, wat hij vooral wilde verbergen om mijnentwil. Tot in zijn handdruk meende ik die bedoeling op te merken.

Het orkest viel in, het gordijn ging omhoog, waarschijnlijk werd er dien avond nog zeer fraai gezongen en gespeeld. Maar in mijne ooren werd ieder geluid overstemd door die teedere, vertrouwelijke stem, welke mij lang geleden zoo dierbaar was geweest. En schoon ik zonder ophouden hoofd en blik naar het tooneel gewend hield, toch zag ik niets dan dien jongen man in de loge tegenover ons, wiens donker oog - ik gevoelde het - voortdurend op mij gevestigd was met bedwelmende aantrekkingskracht.

‘Toch gewonnen,’ zeide ik telkens met saamgeknepen lippen, maar het was of die overwinning mij berouwde. Ik was in de stemming, die den zondaar zich willens en wetens hals over kop in den zondepoel doet storten, na pas met moeite en strijd behaalde zege....

Doch tehuis, in mijn stil vertrekje, waar de sterren door het venster flikkerden, waar Hermans beeld mij vriendelijk aanzag, waar de stille vrede heerschte, zoo

verschillend van het lichtzinnige rumoer in de schouwburgzaal, daar bekwam mij opnieuw dat gevoel van teleurstelling, als ik aan Ferdinand Helwart dacht. Er was geen twijfel meer: hij bemindde mij. Nu werd mij de liefde geboden, welke ik zoo lang en zoo hartstochtelijk had begeerd. Nu behoefde het mij slechts één woord te kosten en zijn leven zou voor immer aan het mijne verbonden zijn.... En toch - was het niet of die liefde nu hare grootste bekoorlijkheid voor mij verloren had?

Ik was vermoeid en gaf mij niet recht rekenschap van de gedachten, die in mijn brein woelden; en den volgenden dag was ik mij nauwelijks meer van dien tegenzin bewust en deed de oude bekoring zich in al hare kracht opnieuw gelden.

XIV.

Ons huis was den geheelen dag vol gasten. Hendrik was er, opgeruimder dan ooit, en bracht zijne Constance mede, de lieve koopmansdochter, wier voorouders, zoo ver de herinnering reikte, steeds steunpilaren der Beurs geweest waren en wier broeders en naneven het waarschijnlijk zijn zouden; liefallig, talentvol, rijk en schoon, ééne van die in het oog vallende persoonlijkheden, van wie iedere vreemdeling met belangstelling vraagt: ‘Wie is zij?’ en over wie elke stadgenoot met ingenomenheid inlichtingen geeft; ééne van die begunstigden door het geluk, van wie men onwillekeurig denkt: ‘Kan zoo iemand ook slecht zijn?’

Hare familie was er ook: een deftig oud heer, die het zeer goed met papa en zijne levensopvatting kon vinden; een lieve, achtenswaardige moeder, wier glimlach u drong haar uw gansche hart open te leggen; een uitgelaten zusje, dat pas van een Brusselsch pensionaat teruggekeerd was en hare intrede in de we-

reld had gedaan, en twee broers met zegelringen, lorgnetten en andere deftigheden, in het volle besef hunner toekomstige waardigheid, maar nog jong genoeg om ons geheele huis op stelten te zetten door hunne snakerijen.

Ferdinand wist in ieders smaak te vallen. Constance kon tot in het oneindige zijne paradoxen weerleggen en zijne spottereien met spot betalen; haar vader introduceerde hem, waar Ferdinand maar verkoos; hare lieve moeder noodigde hem; hare broers brachten hunne middaguren met hem in hetzelfde koffiehuis door, terwijl de aardige Jenny zich zijne beleefdheden met een coquet glimlachje liet welgevallen; en soms dacht ik dat hare familie hem niet ongaarne met haar in nauwer betrekking zou zien treden.

Ferdinand maakte zich dan ook werkelijk zeer aangenaam. Alleen was hij altijd min of meer ontstemd als er hem geheel onbekende bezoekers aanschelden, die ons gezellig samenzijn kwamen storen; en dan had hij een manier om hen bespottelijk te maken, hen schijnbaar hoogst wellevend in hunne eigene woorden te vangen, welke hen onmogelijk kwetsen kon, doch de jongere leden van het gezelschap in het geheim niet weinig vermaakte.

In de eerste weken na Hermans vertrek had ik mij dikwerf verontschuldigd, als de anderen uitgingen, of wel verklaarde ik ronduit dat ik meende door thuis

te blijven meer in Hermans geest te handelen; maar papa sprak dit zoo beslist tegen, Herman 'van die blaam zuiverend,' gelijk hij het noemde, en er waren altijd zooveel dringende stemmen om mij over te halen, dat ik wel toegeven moest, wilde ik geen argwaan wekken.

Argwaan!.... Ferdinand noch ik gaven er de minste aanleiding toe. Liet de étiquette hem vrij, ja, dan was hij doorgaans aan mijne zijde, maar op zijne onverschillige, achtelooze manier, die iedere gedachte aan iets anders dan kalme, vriendschappelijke genegenheid buitensloot.

Reeds waren er meer dan vier weken sedert Hermans vertrek verlopen. Zijn examen stond voor de deur, zooals ik Hendrik had hooren zeggen. Maar dáaraan dacht ik niet op dien heerlijken herfstmorgen, toen wij met een vroolijk gezelschap het huis verlieten. Wij zouden gaan koffiedrinken in een der uitspanningstuinen in den omtrek der stad. Papa en Phine wilden later komen met den omnibus.

Het was onnatuurlijk warm voor den tijd van het jaar. De lucht had die helderblauwe tint, welke hem alleen in den herfst eigen is. De straten waren vol wandelaars en rijtuigen.

De tuinen der villa's, die wij voorbijwandelden, prijkten in onbeschrijfelijke kleurenpracht. In de vruchtboomen, die overal goudgele of roodwangige vruchten

vertoonden, stonden ladders, terwijl in het platgetreden gras stokken en haken verspreid lagen te midden van gele bladeren en afgebroken takken. Door de vensters van den koepel, waarin wij zaten, keken groote, vette kruisspinnen uit hare webben naar binnen, en de westenwind, die over de velden tot ons kwam, voerde den geur der late rozen mede.

Er was iets bedwelmends, iets dronkenmakends in die fijne, frissche herfstlucht, en toen het uur van vertrek sloeg, viel het scheiden ons zóó zwaar, dat er onder groot gejuich werd besloten in het logement een middagmaal te bestellen en te blijven tot de schemering viel.

Welk een schoone, gelukkige dag was het en toch zoo moeilijk en lang!

Ik had arm in arm met Jenny de wandeling gedaan, terwijl Hendrik en Constance vooruitgingen en Ferdinand - die toevallig tegenwoordig was geweest bij het maken der afspraak en dus was meegenoodigd - met de jonge Van Hildesheims den stoet sloot. Hij was tegenover mij juist als tegenover de andere meisjes, doch zoodra mijn blik den zijnen ontmoette - en het gebeurde soms, ofschoon ik het zooveel mogelijk vermeed - las ik daarin altijd die zekere geheimzinnige, half ingehouden teederheid, die mij maar al te dikwerf een blos naar de wangen joeg, doch geen enkele maal door mij op dezelfde wijze beant-

woord werd. En mijn geheim begravend in de diepste schuilhoeken van mijn gefolterd hart, liet ik mijn blik koel over zijn gelaat glijden; en pratend en schertsend met ieder ander dan met hem, verloor ik geen woord van wat hij zeide en wat in mijne ooren zoo geheel verschillend klonk van de opmerkingen van ieder ander.

Slechts ééns dacht ik aan Herman: het was toen papa - gemoedelijk als hij was - onze aandacht vestigde op den prachtige avondhemel, waaraan de maan stil en klaar stond te stralen, terwijl de wolken nog baadden in bovenaardsche kleuren en tinten, door de weggezonden zon achtergelaten; een avondhemel, waarnaar de mensch nimmer opziet zonder dat hij een oogenblik zijne omgeving vergeet, geheel zichzelf wordt en zich tot ernstige gedachten gedrongen voelt. Toen overviel mij als het ware de gedachte aan hem en stemde mij weemoedig, tot wanhoop toe.

Ik had hem deze week niet meer geschreven; er lag geen brief gereed, die Zaterdag als gewoonlijk zou worden verzonden om hem Zondag gelukkig te stemmen.

En als hij terugkwam, morgen of overmorgen - hij kon nu ieder oogenblik vóór mij staan - wat dan?

‘Dan zult ge oprecht zijn tegenover uzelf als tegenover mij,’ had hij gezegd.

O, dat vertrouwen in mij! Die herinnering aan zijn glimlach, aan zijn ernstigen, bemoedigenden blik, aan de gesprekken, waarmede hij mij als het ware had

binnengevoerd in het strijdperk, waar men streeft naar volmaking!... Hij hield mijne hand vast, nog altijd.... En ik, zou ik mij dan losrukken?

Het was de gedachte daaraan, die voor mij iedere zwakheid tot laagheid maakte; die herinnering maakte mijn blik koud, mijn handdruk flauw, mijn toon afgemeten.

‘Welk een overheerlijke zomer!’ zeide papa telkens, recht in zijn schik.

Voor hem begon de zomer met het eerste sneeuwkllokje en eindigde niet eer de noordenwind hem dwong zijne winterjas voor den dag te halen.

Maar al te spoedig echter zouden wij er heden aan herinnerd worden hoe de almanak waarschuwde dat deze schoone dagen toch herfstdagen waren.

De avond viel snel. De zoele westenwind kwam ons plotseling kouder en scherper voor, zoodat we haastig de vensters van den koepel sloten; in een oogwenk was de hemel met wolken overdekt.

‘Er zal onweer komen,’ zeide Hendrik, naar de lucht turend.

‘Dan doen we het best maar op te wandelen,’ vond papa. ‘Misschien zijn we dan nog, vóór het regent, thuis. Parapluijes hebben we toch niet, zoodat we het verstandigst doen ten minste een gedeelte van den weg droog te blijven.’

‘Maar de omnibus?’ opperde Phine.

‘Dien moeten we toch ook buiten opwachten en dus kunnen we evengoed doorwandelen.’

Daarmede waren wij het allen eens en wij gingen welgemoed op weg. Aanvankelijk liet alles zich goed aanzien. Wij vorderden een flink eind weegs, eer het blauwe lichten aan den gezichteinder overging in schelle bliksemstralen en de donder ons boven het hoofd ratelde. Evenwel bleven we opgeruimd. Maar toen een hevige plasregen de slagen begon te vergezellen, werden we onwillekeurig stiller; allengs verstomde alle scherts en ieder spoedde zich zwijgend huiswaarts door de talrijke plasjes en beekjes, die zich op den straatweg vormden. Ik, die slechts een zomerpakje aanhad en in jeugdige onbezonnenheid bij die hitte niet aan een mogelijke weersverandering had gedacht, huiverde van koude, vooral daar ik mij bij papa en Phine gevoegd had, die vrij wat langzamer liepen dan goed voor mij was.

Phine jammerde onophoudelijk over hare bedorven stoffen laarzen en japon, papa integendeel verloor geen oogenblik zijn optimisme en troostte haar zoo goed hij kon.

Constance had er bij hare broers op aangedrongen, dat zij met Jenny, die een teer gestel had, vooruit zouden gaan. Hendrik was ons, zooals wij soms bij het schijnsel der lantaarns konden zien, een goed eind voor en liep, naar het scheen, ondanks de woede

der elementen met Constance verdiept in een van die gesprekken, welke alles doen vergeten.

De duisternis nam toe.

‘Geef mij een arm,’ verzocht Ferdinand zacht.

Ik vond een verontschuldiging in het vasthouden van mijne parasol en japon; maar hij nam mij de parasol uit de hand met zekere vrijmoedigheid, als meende hij daartoe recht te hebben.

‘Ziezo, nu gaat het wel, niet waar? Het loopt veel gemakkelijker.’

Ik moest wel toegeven, wilde ik den schijn van onverschilligheid bewaren, die mijn beste schild was.

Ik ging zwijgend naast hem voort en ook hij sprak niet, althans niet tot mij. Er was iets in dat zwijgen, wat mij verontrustte, iets, wat mij zeide dat hij altijd nauwer den band toehaalde, die mij aan hem bond.

Ik voelde dat hij mijn arm dicht aan zijne zijde gedrukt hield, maar ofschoon het mijn hart wilder deed kloppen, was ik te trotsch om hem door verzet te doen begrijpen dat ik het opmerkte. Want - honderdmaal had ik het mijzelf voorgehouden - het eerste woord, dat door ons gewisseld zou worden over eenige nauwere verhouding tusschen hem en mij, zou mijn vonnis uitspreken. Maar ik was gerust: over Ferdinands lippen zou dat woord niet komen, eer hij daartoe recht had. Nauwelijks dacht ik aan de mogelijkheid daarvan. En dat vertrouwen op zijn eergevoel,

dat geloof in zijne wilskracht waren de hechtste schakels in de keten, die mij aan hem boeide.

Het geluid van den naderenden omnibus, toen nog niet door een tram vervangen, deed ons allen een oogenblik bijeenscholen, - behalve Jenny en hare broers, die het waarschijnlijk op een drafje gezet hadden en ongetwijfeld reeds dicht bij huis waren.

‘Dat is voor het eerst in mijn leven dat het rammelen van die oude kast mij aangenaam in de ooren klinkt,’ zeide papa.

‘Ja, ja, het is geen weer voor u,’ antwoordde Hendrik ernstig, met die zekere hartelijke meerderheid, welke de krachtige jeugd zich somtijds tegenover den ouderdom veroorlooft. ‘U gaat er in de eerste plaats in, papa. Wij hebben jonge beenen.’

‘Maar de meisjes’....

‘Neen,’ riepen Constance en ik om strijd.

Alleen Phine zuchtte: ‘Ik hoop maar dat we er allemaal in kunnen.’

Hare hoop werd niet vervuld. De koetsier beantwoordde papa's aanroep met een droevig welsprekend schouderophalen, maar hij hield toch even de teugels in.

Kinderen werden op schoot genomen; er werd ingeschikt en nog eens ingeschikt.

‘Twee plaatsen nog.’

‘Papa en Phine,’ zeide Hendrik beslist.

‘Maar Jo....’ opperde Phine aarzelend.

‘Als je blijft, Mijnheer,’ drong de koetsier.

Hendrik duwde hen haastig de treden op; het portier werd dichtgeslagen, de zweep over de paarden gelegd en voort ging het. De weg scheen dubbel duister, nu de heldere lantaarns in de verte verdwenen.

Ik was zeer koud geworden in mijn zomerkleedje; het stilstaan had mij geen goed gedaan en ik hield mij even op om mijn zakdoek om den hals te knopen.

‘Ge klappertandt!’ riep Ferdinand verschrikt uit. ‘Ik bid u, sla mijne jas om. Ge zijt veel te dun gekleed. Doe het maar, Jo,’ en reeds was hij bezig zijne demi-saison los te knopen, maar ik wees hem beslist terug.

‘Laten we liever flink aanstappen; dan worden we vanzelf warm,’ zeide ik schijnbaar opgeruimd; ik kon echter nauwelijks spreken van koude.

‘Maar we hebben nog bijna een half uur te loopen,’ wierp hij tegen. ‘Ge zult ziek worden.’

‘Als wij goed doorloopen, halen we Hendrik en Constance in. Misschien kan Constance iets voor mij missen,’ zeide ik, want ik herinnerde mij dat Jenny door de haast om weg te komen haar shawl vergeten had en dat hare zuster dien in bewaring had genomen. Ook hinderde het mij dat zij, met de zelfzucht aan minnenden eigen, weer met hun beiden waren voor-

uitgegaan, en, onbescheiden of niet, ik was voornemens mij bij hen te voegen.

‘Dan zal ik dien voor u halen,’ zeide Ferdinand haastig, en zonder mijn antwoord af te wachten, snelde hij weg.

Half ziek van koude, lusteloos en afgemat als ik was, volgde ik hem langzaam na.

In een oogwenk was hij terug, wat mij de geruststellende zekerheid gaf dat Hendrik en Constance nabij waren; men kon geen tien pas ver zien op den zwaar belommerden straatweg. Nauwelijks waren wij in staat elkander te onderscheiden.

‘Ik zal hem u wel omslaan,’ zeide Ferdinand, bemerkende dat ik beide handen gebruikte om mijne japon - het was de tijd der lange slepen - vrij te houden van aanraking met de natte straatsteenen. Later verweet ik mij mijne gelatenheid, maar alle argwaan was. mij zóó vreemd, ik vertrouwde hem zóó volkomen, dat ik nu inzie hoe onverdiend dat verwijt was.

Daar stonden wij tegenover elkander in de diepste duisternis en eenzaamheid, terwijl de wind door de boomen ruischte en de regen - hoewel nu met verminderde hevigheid - rondom ons neerviel. Was het toeval dat, terwijl hij mij den doek omhing, langer dan naar het mij toescheen noodig was, zijne armen om mij heen bleven? En was het toeval dat zijn gelaat een oogenblik zóó dicht het mijne naderde, dat ik zijn knevel langs mijne wang voelde strijken?

Het *kon* toeval zijn. Zóó overtuigd was ik ook toen nog van de reinheid zijner liefde, dat ik het niet waagde hem mijne gedachten te doen gissen. Het *kon* toeval zijn, maar afgezonderd, gelijk wij daar stonden, als het ware van de gansche wereld, dreef die aanraking *mij* het bloed naar het hart terug. Ik bewoog mij niet. Een zonderling gevoel doortintelde al mijne zenuwen; de gewaarwording was zoet, schoon zij mij ontstelde; ik beefde haar te verlengen en toch verbrak ik de betoovering niet. Al mijne gedachten drongen zich samen tot deze ééne vraag: ‘Wat zal in het volgend oogenblik gebeuren?’

Maar ik wachtte dat oogenblik niet af. Ik voelde zijn adem op mijnê wang, dichtër, altijd dichtër. Toen wist ik wat gebeuren zou en ik rukte mij los.

‘Ik dank u,’ zeide ik koel. ‘Kom nu,’ en ik snelde vooruit.

‘Jo!’

Met dat ééne, op smartelijken, ungeduldigen, hartstochteliijken toon uitgesproken woord verried hij mij zijne verborgenste aandoeningen. Hij haalde mij in en legde zijne hand op mijn arm.

‘Blijf!’ zeide hij opgewonden. ‘Het moet tot een verklaring komen tusschen u en mij. Zóó kan het niet blijven. Jo, niemand ziet of hoort ons hier. Wat ge zegt of doet, blijft tusschen ons beiden. Zeg me, hebt ge mij niet een weinig lief, Jo?’

Ik gevoelde, terwijl hij sprak, dat al het bloed uit mijne wangen week. Nu was het gevreesde woord gesproken. God, had ik hem dan recht gegeven tot het aanranden van den heiligen liefdeband, die mij met een ander vereenigde! Ik stond roerloos tegenover hem. Ja, het *moest* tot een verklaring komen. Ik zelf wilde het nu.

‘Ferdinand,’ zeide ik, bijna ademloos, ‘zeg mij naar waarheid, als man van eer, of ik u aanleiding gegeven heb zoo te spreken?’

‘Neen,’ antwoordde hij met groote bitterheid. ‘Uw aanstaande man kan waarlijk tevreden zijn. Als ooit een jong meisje in de gelegenheid geweest is den tijd, gedurende welken haar minnaar haar alleen liet, een weinig te korten, dan waart gij het zeker. Maar daarvan kan niemand u beschuldigen, Jo,’ voegde hij er min of meer vertroostend bij, toen ik in tranen uitbarstte. Hij had eens moeten weten hoe onuitsprekelijk gelukkig mij zijne woorden maakten!

‘Willekeurige aanmoedigingen waren het niet,’ ging hij voort, ‘en toch gaaft ge mij hoop. Een blos, een verwarde, haastig afgewende blik, een zekere gejaagdheid, ach, duizend nietigheden, die een ander niet opmerkt, maar een minnend oog niet ontgaan. En dat weinige,’ vervolgde hij hartstochtelijk, ‘bewees mij dat uwe koelheid voorgewend was en uwe vroolijkheid slechts dienen moest om uwe smart te bemantelen.....’

‘Een minnend oog ziet licht iets, wat niet bestaat,’

viel ik hem koud in de rede. ‘Ge hebt u eenvoudig bedrogen. En ge beledigt mij. De band, die mij bindt, is, zoolang hij niet verbroken is, even heilig als het huwelijk.’

‘Nu ja, wat beteekent tegenwoordig die huwelijksband! Meent ge dat ik u opgegeven zou hebben, al had ik u gehuwd teruggevonden?’

Op eens viel mij de blinddoek van de oogen. Op eens begreep ik alles, wat mij in hem teleurgesteld en gehinderd had en waarvoor ik geen naam had kunnen vinden.

Dàt was dus de man, dien ik had bemind! Dàt was dus zijne liefde, in welker heiligheid en reinheid ik geloofd had, doch welke slechts bleek te zijn de hartstocht, die geen band ontziet en even gaarne een gehuwde vrouw haar goeden naam ontroofd als een meisje!

Waar waren nu de zelfbeheersching, de gewaande wilskracht, welke tegelijk mijn medelijden en mijne bewondering hadden gewekt! Zijne bekentenis had hem met één slag doen neerstorten van de hoogte, waarop mijne liefde hem had geplaatst. Hij was niets meer voor mij.

‘Hendrik, wacht even op ons!’

Mijne stem klonk schrill in de avondstille.

Een half gesmoorde verwensching kwam over Ferdinands lippen, maar hij was genoodzaakt te volgen.

‘Waart ge zoo koud, Jo?’ vroeg Constance hartelijk. ‘Ziezoo, nu zit ge er warm in.’

‘Ik dank u voor uwe moeite, Helwart,’ zeide Hendrik. ‘Ge begrijpt, we moeten op haar passen; anders krijgen we 't met haar vriend aan den stok, niet waar, Jo?’

Het was mij wonderlijk te moede. Ferdinand liep links aan de zijde van Hendrik, ik rechts aan Constances arm. Ik kon hem nauwelijks zien. Alleen hoorde ik hem nu en dan korte, afgetrokken antwoorden geven op Hendriks opmerkingen. Er lag een kleine ruimte tusschen hem en mij en toch scheen zij mij een klove van onmetelijke diepte.

En terwijl wij zoo voortliepen en ik weinig deelnam aan het gesprek, zag ik de maan in vollen luister van achter de jagende wolken te voorschijn komen. Ik zag het ons omringende landschap in vredige kalmte, plechtig en stil; de in zachten schemer gehulde weiden, waarin het vee overeind stond, en daar ginds, tusschen de boomen door, een water, fonkelend van het gouden maanlicht, misschien slechts een vijver of poel, maar mij onweerstaanbaar herinnerend aan die andere watervlakte, welke Herman en mij gedragen had op dien schoonen zomeravond, toen ik tot hem zeide: ‘Vertrouw mij.’

Hoe nabij was hij mij! Het scheen mij toe dat hij op dit oogenblik *moest* gevoelen dat ik aan hem dacht.....

In zonderlinge, ontroerde stemming liep ik aan Constances arm voort. Droomend kwam ik tehuis en mij verontschuldigd wegens vermoeidheid, ging ik terstond naar mijne kamer.

Ik ontkleedde mij geheel werktuiglijk en legde mij ter ruste, maar ik sliep niet. Met wijd geopende oogen naar de bloemen van mijn bedgordijn starend, dacht ik over het gebeurde na. Ik gevoelde mij zoo verlicht, als van een last bevrijd.

Telkens doorleefde ik weer die oogenblikken van verschrikkelijken tweestrijd, waarin nog voor de laatste maal mijn kwade engel had getracht te zegepralen, en dan klonken mij mijne eigene koude, afwijzende woorden in de ooren, welke over mijn leven hadden beslist: 'Ik dank u. Kom nu.'

Zij klonken als een triomfkreet. Neen, geen vreemde lippen hadden nu voor immer den stempel der ontrouw op de mijne gedrukt. Ferdinand had geen recht op mij; hij had het zelf gezegd.

Toen Phine mij met moederlijke bezorgdheid een glas warmen wijn bracht en mij goedennacht wenschte, had ik in de volheid van mijn hart mijne armen om haar hals kunnen slaan.

Wie ooit streefde naar een doel, streefde met volharding en ijver, en na herhaalde pogingen begon te wanhopen, wijl het slagen bijna onmogelijk scheen, om dan op eens met blijde verwondering

te bemerken dat werkelijk iedere moeilijkheid overwonnen en zijne pogingen bekroond waren - hij kan zich het best in mijn toestand verplaatsen.

Ik had gestreden - met de moedeloosheid van den zwakke, wel is waar, maar gestreden had ik toch - en nu was het als had het lot zich plotseling over mij ontfermd. Ik zag Ferdinand in geheel ander licht en het bevreesde mij, dat ik hem niet eerder had begrepen. Had Herman waarlijk gelijk gehad, toen hij beweerde dat slechts uiterlijk schoon mij aan Ferdinand boeide?

Wanneer zou Herman terugkeeren?

Hoe was het mogelijk, dat die vraag mij in geen dagen op de lippen was geweest. Ik had gevreesd haar te beantwoorden, maar nu vreesde ik niet meer. Nu zag ik uit naar zijne terugkomst; nu kon ik hem vrij in het gelaat zien, nu hem zonder aarzelen mijn hart blootleggen, dat hart met al zijne zwakheden en dwalingen, maar toch ook met zijne zegepraal, zijne laatste, beslissende zegepraal.

Het was mij of ik hem nu eerst recht begrijpen en waardeeren kon, of ik hem een weinig meer waardig was geworden; en dat bewustzijn stemde mij onbeschrijfelijk gelukkig.

En al dien jubel, al die zaligheid legde ik den volgenden morgen neer in een brief aan hem; echter trad ik niet in bijzonderheden; dat zou ik doen met mijne hand in

de zijne en zijn vriendelijk oog op mij gevestigd.... Zondagmorgen wilde ik nog over het bal schriiven en Zondagavond zou hij dat schrijven ontvangen, juist als altijd, en er gelukkig door zijn.

Zoo dacht ik. Maar het was anders over mij besloten.

XV.

‘Wat doet ge nu?’ vroeg Phine raet alle teekenen van verbazing, toen wij ons kleedden voor het bal. ‘Uw zwarte zijdje?!’

‘Ja, ik dans niet.’

‘Maar ik dacht dat ge het rosé toiletje wildet dragen, waarin ge moet optreden in het tableau. Waarom er anders zooveel zorg aan besteed?’

‘Nu ja, maar ik ben van plan veranderd.’

‘Heb ik ooit zoo'n kind gezien!’ riep Phine hoofdschuddend. ‘Dan zus, dan zoo. Nu, om u de waarheid te zeggen, vind ik het ook veel beter. Men kan dan ten minste aan u zien dat ge geëngageerd zijt. Hoe jammer toch dat Herman er niet is! Dansen doet hij wel niet en in dat opzicht zoudt ge dus niet veel winnen, maar het zou toch zoo heel anders voor u zijn, dunkt mij.’

Zoo babbelde zij voort, maar ik hoorde haar nauwelijks. Er was niets buiten mij, wat instemde met de stille gelukzaligheid van mijn hart, en ik sloot het

voor de buitenwereld af als een heiligdom. Desnoods had ik om Hermans wil in het geheel niet naar het bal willen gaan. Het was geen offer: het was genot.

Het schaken was in deze drukke dagen voorloopig uitgesteld en sedert Woensdag had ik Helwart niet weergezien. Misschien was hij voorbijgegaan, maar ik had er niet op gelet en het was mij ook volkomen onverschillig. Soms vroeg ik mij af, of hij wellicht de stad verlaten had. Ik hoopte het een weinig en toch vreesde ik het. Want ik had hem nog iets te zeggen. Hoe meer ik er over nadacht, des te wenschelijker, ja, des te noodzakelijker kwam het mij voor, ronduit met hem te spreken en hem niet den minsten twijfel meer te laten omtrent de gevoelens, die ik voor hem koesterde.

Een driftig tikken op de deur schrikte mij uit mijn gemijmer op en tegelijk klonk Hendriks stem: ‘Jo, van harte gefeliciteerd, hoor!’

Ik liep naar buiten, zoo snel als mijne voeten mij dragen wilden.

‘Waarmede? Is.... is hij er door?’

‘Goede hemel, weet ge dat dan niet?’ riep Hendrik, ten uiterste verbaasd. ‘Hebt ge dan geen telegram gehad?’

‘Nee, hij wilde mij zelf de blijde tijding komen brengen. Maar is het waar, Hendrik? Hoe weet ge 't?’

‘Wel, het staat in de avond-editie. Zie maar, hier

staat zijn naam.... Ik, ezelskop,' ging hij voort, terwijl ik las, en hij sloeg zich tegen het voorhoofd, 'dan had ik het u niet mogen vertellen. En ik verwonderde mij al dat ge mij geen boodschap zondt.....'

'Dus kan ik hem ieder oogenblik verwachten,' riep ik uit, meer mijn eigen gedachtenloop volgend dan den zijnen.

'Ja, maak het maar weer goed voor mij bij hem. Ik kon waarlijk niet laten u even te komen feliciteeren. Vertel het nu echter nog niet aan de buitenwacht. Ge weet, hij heeft zoo zijne eigenaardigheden. Nu, adieu, zij wachten op mij,' en hij haastte zich weer weg, want hij had den geheelen dag bij de familie Van Hildesheim doorgebracht en moest vroeger dan de gasten in de feestzaal zijn om mede te recipieeren.

'Phine, hebt ge 't gehoord?' riep ik, de kamer weer binnensnellend naar Phine, die ongekleed als zij was, een weinig op den achtergrond gebleven was. 'Hij is er door en ik kan hem van avond nog verwachten.'

Vroeger zou ik bij dit bericht uitgelaten zijn geweest en mijne blijdschap lucht gegeven hebben in allerlei dwaasheden, maar er was sedert eenige weken iets over mij gekomen, wat mijne bewegingen langzamer gemaakt had en mijne stem zachter. Soms merkte ik het zelf met verwondering op.

'Hoe heerlijk!' zeide Phine, oprecht deelnemend in

mijne blijdschap. 'Ge moet het gauw aan papa zeggen.'

Hij kwam mij reeds op de trap te gemoet. Hendrik had hem al ingelicht.

'Ik heb het gehoord, kind, van harte geluk,' zeide hij, mij de hand drukkend met zijne gewone teederheid. 'Knap, hoor, knap! Zooveel duiten te hebben en zich toch nog zoo in te spannen! - Maar maak u nu spoedig klaar. Het rijtuig kan dadelijk hier zijn,' en hij keerde zich haastig af, ik wist wel waarom.

Wij moesten geruimen tijd wachten, eer in de file van rijtuigen, die voor het gebouw stilhielden, ook aan ons een beurt kwam. Mijn hart klopte ongeduldig, terwijl wij luisterden naar het dichtslaan der portieren, het geroep der koetsiers, het stampvoeten der paarden, het geraas der naderende of weggrijdende rijtuigen, terwijl overal uit de duisternis gezichten ons aangluurden, benijdende, verlangende gezichten, die door de politie op een afstand gehouden werden.

Mijn oog trachtte tevergeefs de duisternis te doorboren. Was hij wellicht onder die menigte om mij te zien komen, en te verrassen door zijn plotseling verschijnen, als wij binnengingen?.... Of toefde hij reeds in de danszaal om mij op te wachten?.... Of in de kleedkamer? Dat was meer in zijn geest....

Maar hij was daar niet en ik ging vol ongeduld de feestzaal binnen.

Een zee van licht stroomde ons tegen. Iedere koude,

strengelijn was als het ware verborgen tusschen bloemslingers en groen; iedere naakte hoek herschapen in een half duister priëel van sparren, boomvarens, zeldzame waaierpalmen en laurierboomen; een groot aantal spiegels weerkaatsten de ontelbare lichten, terwijl de wijd geopende vleugeldeuren toegang gaven tot den tuin, die door het maanlicht en de, door menschenkunst aangebrachte, phantastische verlichting in tooverachtig schijnsel dáár lag.

Een wemelende menigte vulde de zaal. Doch mij scheen zij ledig, omdat die één er ontbrak, wien mijn hart verlangend tegenklopte en aan wien ik zooveel goed te maken had door de teederste liefde, eer ik mijzelf zou kunnen vergeven wat in mij was omgegaan.

Ook Ferdinand merkte ik spoedig op.

Het was of hij naar onze komst had gewacht, want ik bemerkte dat hij telkens naar ons zag, en toch waren er reeds twee dansen gedaan, eer hij ons kwam begroeten. Hij koos een oogenblik dat papa en Phine met iemand van het naaste tafeltje spraken.

Toen ik hem zag naderen, beving mij een zekere ontroering, doch spoedig was ik weer sterk en rustig. Hoe geheel anders kwam hij mij nu voor dan weinige dagen geleden! Die slanke en toch krachtige gestalte, die in het oog vallend trotsche houding, dat sprekend gelaat, zij waren alle dezelfde nog en toch hadden zij heden iedere aantrekkelijkheid voor mij verloren. Ik gevoelde mij

nu vrij tegenover hem, geheel de meeste, en ik merkte met blijdschap op dat er voor het eerst iets neerslachtigs, ik zou bijna zeggen: iets deemoedigs lag in zijne houding.

‘Ge danst toch, hoop ik?’ vroeg hij na gewisselde begroeting.

Hij sprak zacht, maar niet met de vrijmoedigheid van voorheen.

‘Neen,’ antwoordde ik kort, niet recht wetend wat te denken.

Hij zweeg even en zag mij aan. Er lag een waas van smart over zijn gelaat, die smart, welke zich bij zulken als hij uit in saamgetrokken wenkbrauwen en een norschen, afgebeten toon.

‘Jo,’ zeide hij, zonder den blik van mij af te wenden, ‘ik ga morgen op reis.’

‘Zoo?’ vroeg ik verrast, en in stilte verblijd. ‘Dat is goed bedacht. Het is nu een geschikte tijd om warmer luchtstreken op te zoeken. De herfstvlagen zullen ons hier spoedig komen overvallen. - Phine, hoort ge 't? Helwart gaat morgen op reis.’

Hoe vrij gevoelde ik mij nu tegenover hem! Het gaf mij een gelukkig gevoel, tot overmoed toe.

‘Ja?’ vroeg Phine, hem toeknikkende. Maar zij zat aan de andere zijde van ons tafeltje, tusschen papa en den heer, met wien papa sprak, zoodat zij het gesprek niet kon voortzetten.

‘Als ge niet danst, zoudt ge dan niet eens met mij willen rondwandelen?’ vroeg Ferdinand, het norsche zwijgen afbrekend, waarin hij was vervallen.

‘Waarom?’ vroeg ik, schijnbaar onwillig, want ofschoon hij door dat voorstel mijn wensch vervulde, gevoelde ik dat een gretige toestemming van mijne zijde hem tot verkeerde gevolgtrekkingen zou kunnen leiden.

‘Ik wilde nog eens met u praten - voor het laatst,’ zeide hij.

Mij was het tamelijk onverschillig of dit nu juist voor het laatst zou zijn of niet, maar ik gaf toe.

‘Na de pauze dan,’ zeide ik kort.

Na de pauze. Want dan zou Herman toch zeker reeds gekomen zijn en ik zou geheel in overleg met hem handelen.

Ferdinand boog en ging heen.

Zonder ophouden hield ik den blik op de deur gevestigd, maar hoe velen er ook binnentraden, Hermans hooge gestalte was niet onder hen. Wist ik maar hoe laat de treinen uit Amsterdam aankwamen!

De pauze kwam en met haar het tooneelstukje, waarin ik als hoofdpersoon moest optreden, en de tableaux vivants. Tot het laatste oogenblik zag ik door de schermen naar papa's tafeltje, of Herman niet gekomen was, maar het was altijd vergeefs en zeer teleurgesteld begon ik mijn spel.

Jenny, hare broers en ik vervulden de rollen. Ik kende de mijne goed van buiten en speelde met opgewektheid. Toen het gordijn viel, werd ik bijna verlegen onder de toejuichingen.

‘Hoe jammer dat Herman het niet bijwoont. Het zal mij levenslang spijten,’ zeide ik telkens tot mijzelf.

Ik was opgewonden, toen ik mij voor den spiegel gereedmaakte voor het laatste tableau, waarin ik de lente moest voorstellen in mijn rozerood kleedje met bloemen. Ik zag mijn beeld aan, zooals de spiegel het weerkaatste. O, zóó wilde ik Herman wachten, zóó hem te gemoet treden! Ik was trotsch op mijne schoonheid om zijnentwil.

Mijne terugkomst in de zaal bracht zooveel vrienden en kennissen aan ons tafeltje, die mij hunne ingenomenheid wilden betuigen met mijn spel, en ik was plotseling het doelwit van zooveel vleiende gezegden en vriendelijke blikken, dat ik bijna blij was, toen de muziek het sein gaf tot den cotillon en Ferdinand beslag op mij kwam leggen. Een oogenblik aarzelde ik. Handelde ik goed door Ferdinand deze wandeling toe te staan? Kon ik toch Hermans meening weten! Maar het was immers noodig Ferdinand geheel de oogen te openen.... Ja, ja, het was plicht zelfs. Het was plicht hem iederen schijn van hoop te ontnemen, dacht ik, en gerustgesteld nam ik den mij aangeboden arm.

‘Vindt ge goed den tuin in te gaan?’ vroeg Ferdinand, nadat wij bijna zwijgend de zaal waren rondgewandeld. ‘Er zijn hier zooveel ooren en straks hinderen we de dansers maar.’

Ik zag zelf de gegrondheid zijner woorden in en sloeg mijne sortie om. Een laatste blik op de deur: tevergeefs. Ik begon een gevoel van droefheid te krijgen.

‘Misschien wacht hij mij tehuis,’ dacht ik. ‘Dat is juist iets voor hem. Hij houdt niet van feestlokalen.’

Het begin van den tuin was bijna een voortzetting van de danszaal, helder verlicht en goed geplaveid; beginnende met een breede veranda, langs die geheele zijde van het gebouw doorlopend, overal versierd met sparren en hulsten, en zich voortzettend in een liefelijken bloementuin; maar reeds een twintigtal passen verder, in het meer boschachtig gedeelte, deed de natuur zich krachtig gelden. De zoele nachtlucht woei ons daar om de slapen; de van sterren fonkelende hemel welfde zich in stille pracht boven ons en de maan bescheen ons met gouden stralen. De muziektönen drongen hier slechts flauw door, juist genoeg om in harmonie te zijn met den vrede in het rond.

Hier en daar wandelden paartjes; uit de belommerde priëlen klonk gelach en gekout.

Een vreemd, bijna angstig gevoel beklemde mij, nu wij zwijgend voortliepen. Zelfs hier dacht ik er aan of Herman nu wellicht in de zaal was gekomen.

‘Laten wij niet te ver gaan, Helwart. Het is hier zoo donker. Hadt ge mij iets te zeggen?’

‘Ge hebt gelijk,’ antwoordde hij somber. ‘Ik zou u niet graag in opspraak brengen.’

Wij sloegen een ander pad in, dat ons naar den helder verlichten bloementuin terugvoerde.

‘Hadt ge mij iets te zeggen?’ herhaalde ik.

‘Ja, zeer veel.’

Toch zweeg hij geruimen tijd. Hoe ongewoon was hij! Ik hoorde zijne ademhaling zwaar en diep.

‘Ik kan het hier niet langer uithouden,’ barstte hij eindelijk los. ‘Ik moet weg of... gij moet de mijne zijn. Jo, als ge wist hoe lief ik u heb....’

‘Is het dit, wat ge mij zeggen wildet?’ viel ik hem verontwaardigd in de rede. ‘Hebt ge mij daarvoor medegelokt?’

Hij greep mijne hand en stond tegenover mij stil.

‘Ga niet heen, bid ik u,’ smeekte hij hartstochtelijk. ‘Medegelokt heb ik u niet, het was althans mijne bedoeling niet. Maar ik wilde u nog éénmaal spreken; ik moest u vragen of het zeker is, onherroepelijk zeker, dat ge nooit iets anders voor mij zijn zult dan gij heden zijt. Denk na, antwoord niet te spoedig. Meen niet dat ik u beledigen wil, nu evenmin als Woensdag-

avond. Ge hebt zulk een ongewone levensbeschouwing op dat punt, Jo. Ik kan u niet overtuigen, maar waarlijk, als ge wat ouder zijt, zult ge zien dat ik gelijk had en dat duizend mannen in mijn geval zouden gehandeld hebben als ik. Jo, ik heb u zoo liefgekregen, zoo grenzenloos lief. Ik ken mijzelf niet meer. Ik ben nooit zoo geweest en zal nooit weer zoo worden, tenzij.... tenzij gij aan mijne zijde blijft!....'

Er sprak waarachtige smart uit zijn toon, en het was mij onmogelijk hem daarvoor slechts onverschilligheid of kouden spot terug te geven. Ik zweeg. Het was goed dat wij hier in het donkerste en eenzaamste gedeelte van den tuin waren, want zijn hartstocht deed hem de voorzichtigheid uit het oog verliezen.

'Laat mij ten minste alles zeggen wat in mijn voordeel pleiten kan, als....'

'Als ik later aan u terugdenk,' zeide ik.

Het kostte mij eenige moeite die woorden uit te spreken, maar ik wist het: zachte geneesmiddelen konden deze wonde niet heelen.

'Ja,' herhaalde hij bitter, 'als ge later aan mij terugdenkt....'

In smartelijke gedachten verdiept streek hij zijne hand door zijn fraai haar en vervolgde toen: 'Herinnert ge u ons weerzien'? Meent ge dat ik blind was voor de ontroering, welke u toen aangreep? Ondanks uwe afwijzing was ik gelukkig; op die ontroering bouwde

ik mijne hoop. Het scheen mij bijna overbodig met dien afwezigen onbekende te strijden. Mijne tegenwoordigheid, dacht ik, zal genoeg zijn om langzamerhand haar hart weer voor mij te doen spreken. Maar toen hij kwam, stortte het gebouw mijner verwachtingen geheel ineen. Hij was zoo anders dan ik mij had voorgesteld en gescheent zoo innig aan elkander verbonden. Uwe half verborgen, wederzijdsche teederheid was mij een foltering en de ergernis daarover bracht mij zóó ver, dat ik besloot afstand van u te doen. Dien geheelen Zondagavond - misschien herinnert ge 't u nog - richtte ik nauwelijks het woord tot u en den volgenden dag vertrok ik naar de hoofdstad om mij te verstrooien. Maar ik ben niet geschikt,' vervolgde hij met zijn kouden spotlach, die mij nu onaangenaam in de ooren klonk, 'om tegen Satan te strijden. Het deugde in Amsterdam niet voor mij bij de stemming, waarin ik verkeerde, en van twee kwaden het beste kiezende, besloot ik tot u terug te keeren en u tot elken prijs hem te ontnemen.'

En dezen man had ik bemind! Voor dezen, den speelbal zijner hartstochten, had ik dien anderen kunnen vergeten, hem, onwrikbaar in zijne besluiten, sterk in het volvoeren zijner voornemens; hem, wiens beeld mij nu levendig voor den geest stond, rustig en waardig als altijd. Het was of een stralenkrans dat lieve, edele gelaat omgaf.... Hoe verlangde ik naar hem!

‘Ik ontmoette Phine op straat, zag u aan het venster en schelde aan. Ik wilde recht op mijn doel afgaan en u, zonder omwegen, doen begrijpen dat ik nog altijd niets liever wenschte dan uwe liefde te winnen, u desnoods met woorden overhalen tot het wegruimen van den hinderpaal, die ons scheidde.... Laat mij eerlijk zijn, Jo. Wat ik van de vrouwen had gezien, had mij geen hoog denkbeeld gegeven van hare zedelijke waarde en ik dacht.... ik schaarde ook u onder haar. Maar telkens als ik alleen met u was en woorden van liefde op de lippen had, was er iets in uw blik en houding - ik kan er geen naam aan geven - wat mij weerhield van alle toenadering, tot,’ - hier legde hij nadruk op ieder woord - ‘tot ik langzamerhand de overtuiging kreeg dat ik u, ondanks al uwe koelheid, toch niet onverschillig was. Het was het beven uwer hand, het trillen uwer stem..... Waar was mijn portret, bij voorbeeld? Iemand, die ons onverschillig is, laten we in vrede jaar in, jaar uit in ons album blijven. Och, duizend nietigheden, zoals ik u Woensdag zeide. Durft ge het loochenen, Jo?’

Ik ontstelde van die geheel onverwachte vraag en niet wetende hoe aan een rechtstreeksch antwoord te ontkomen, zweeg ik.

‘Zeg, durft ge 't loochenen?’ herhaalde hij dringend.

‘Neen,’ antwoordde ik bevend, ‘er zijn werkelijk dagen geweest dat de oude liefde in mij herleefde, maar

het is nu voor altijd voorbij. Geloof mij, gij hebt niets te hopen.’

‘Neen, neen!’ riep hij hartstochtelijk uit. ‘Ge bedriegt uzelf en mij. Ge wilt een lang leven van smart en rouw te gemoet gaan, alleen uit plichtgevoel of medelijden. Ik ken u.... Maar het is nog tijd: lees in uw hart. Nog staat ge op een kruispunt van uw levensweg. Ge hebt mij toch ééns zoo liefgehad....’

‘Ge bedriegt u, Ferdinand, waarlijk,’ herhaalde ik bedroefd. ‘Wat men hoopt, gelooft men spoedig, maar gij bedriegt u. Het spijt mij vreeselijk dat ik mij zóó weinig heb beheerscht, dat mijne houding u moed gaf van liefde te spreken, doch het verandert niets aan de zaak. Ik zou jaren van mijn leven willen geven om dit alles ongedaan te kunnen maken.’

‘Is dat de waarheid?’ vroeg hij op doffen toon. ‘O Jo, Jo, is het dan waarlijk onherroepelijk zeker dat ik u geheel verliezen zal? Ik heb u zóó lief, dat het mij bij de gedachte aan mijne eigene toekomst bijna plicht schijnt u te waarschuwen, eer ge den stap waagt, die over uw en mijn leven beslissen zal, en u voor altijd zal scheiden van hem, wiens eenige liefde, wiens goede engel gij waart.....’

Ik zag dat hij heftig bewogen was, maar dit gezicht liet mij geheel koud, daar ik al de zelfzucht opmerkte, die in zijne woorden doorstraalde. Hij vatte mijne hand en zag mij aan met grenzenloze teederheid.

‘Ge zijt mij nooit dierbaarder geweest, de man, die u de zijne noemen zal, is nooit meer door mij benijd, dan in dit oogenblik, nu ik weet dat ik voor altijd afstand van u doen moet....’

Hij zweeg even. De tuin was nu verlaten; alles was naar binnen gestroomd om den cotillon te dansen of te zien dansen. De nachtwind ruischte in de boomen; nu en dan konden wij een blad hooren vallen. Het was zóó stil, dat Ferdinand onwillekeurig zijne stem liet dalen tot gefluister.

‘Wat mij het meest in u aantrok - laat mij u dit nog zeggen: ik heb er dikwijls naar verlangd - was uw onwrikbaar standhouden, uwe zelfbeheersching, uwe onoverwinnelijke koelheid, als ik wist dat u het hart met felle slagen klopte. Zij wekten mijn eerbied, zij maakten mij half waanzinnig van verlangen u tot de mijne te maken. Gij stondt zoo hoog boven mij. Mijne gedachten aan alle andere vrouwen, die mij ooit aantrokken, vermengden zich steeds met zinnelijke wenschen; maar aan u dacht ik met het verlangen voor u te mogen neerknielen en uw lieven, helderen glimlach met teederheid op mij gevestigd te zien. Als ge slechts een enkele maal schertsend en lachend mij hadt aangemoedigd, zooals velen in uwe plaats zouden gedaan hebben, ge waart eene andere vrouw in mijne oogen geworden; maar dat ik niet in staat was u daartoe te brengen, dat ik zelfs geen schaduw van

overwinning kon behalen op.... hem, dat deed mij opnieuw gelooven in de vrouw, in de reine vrouw, die waard is dat de man haar een leven van liefde wijdt.’

Ach, hij wist niet hoeveel strijd er gestreden was, eer de zegepraal was verzekerd, hoeveel struikelingen het standhouden waren voorafgegaan!

‘Vaarwel dan, Jo,’ zeide hij zacht. ‘Wees gelukkig, wees altijd gelukkig!’

Zijne stem werd eensklaps week, hij zweeg en wendde zich af.

Een oogenblik gevoelde ik medelijden met hem; maar het was ook niets dan medelijden. Geen nagalm van de oude liefde ruischte meer door mijn hart. Hij was dezelfde Ferdinand Helwart niet meer, die vroolijke, schoone, overmoedige knaap, welken ik had aangehangen met al de teederheid, die mijn jong gemoed geven kon. Hij was nu in mijne oogen slechts de man naar de wereld, de aangename cavalier, die goed reed, fraai danste en onderhoudend praatte, maar ach zoo ijdel, zoo zelfingenomen, zoo wuft en zwak. Geen oogenblikkelijke indruk kon mijne gestorven sympathie doen herleven en zijne aandoening wekte onwillekeurig de gedachte bij mij, of hij morgen niet over zichzelf lachen zoude, als hij dit uur herdacht.

Ik reikte hem de hand ten afscheid, zonder een woord te spreken. Wel rees mij de eene of andere

welgemeende raadgeving naar de lippen, maar ik sprak die niet uit. Hij was de persoon niet om ze op te volgen, en wie was ik, dat ik ze geven zou! Ferdinand mocht al gunstig over mij denken, toch was ik slechts Hermans zwak, struikelend vrouwtje, dat zoo groote behoefte had aan zijn steun.

‘Ik zal u even naar uwe plaats terugbrengen. Gij zijt reeds te lang afwezig geweest.’

Ja, hij wist niet hoeveel te lang voor mijn ongeduldig hart, en veel te lang - maar dat wisten wij geen van beiden - voor mijn geluk.

In somber stilzwijgen verzonken, bracht hij mij naar mijne plaats terug. Toen was hij weer geheel de man van de wereld, maakte een onberispelijke buiging en verdween in het gewoel.

‘Was het koud buiten?’ vroeg Phine. ‘Gij ziet bleek.’

‘Neen, het is een prachtige nacht. - Hebt ge nog niets van Herman gemerkt?’

‘Ik denk dat *gij* dat wel het eerst zult doen,’ antwoordde zij lachend.

‘Ik wou maar dat wij naar huis gingen, Phine, want ik geloof zeker dat hij tehuis op mij wacht.’

‘Wat spreekt ge treurig! Papa doet den cotillon met Jenny, ziet ge wel? Laten we nog een paar dansen blijven; dan zal ik het papa vragen. Maar het is nu waarlijk nog te vroeg.’

‘O, papa kan later teruggaan en wij kunnen Mevrouw Van Hildesheim de reden zeggen,’ hield ik vol. ‘Zij zal het niet kwalijk nemen.’

Phine onderdrukte een geeuw.

‘Nu, goed dan. Ik verlang eigenlijk ook naar huis.’

Ik gevoelde mij terneergeslagen en bedroefd, zonder recht te weten waarom. Misschien, dacht ik, ligt de oorzaak in het afscheid van Ferdinand. Sommige zaken treffen ons dieper dan wij zelf bekennen of gelooven willen. De muziek klonk mij spotachtig in de ooren, het rumoer en geschuifel en gedraai om mij heen werden mij onverdraaglijk. Ik haakte naar rust. Ik verlangde Hermans stem te hooren en zijne armen om mij heen te voelen. Zijne borst zou de haven zijn, waar mijn door stormen geteisterd hart eindelijk vrede vinden zou.

Gelukkig stemde papa toe.

De paarden liepen mij te langzaam en met één sprong was ik uit het rijtuig.

‘Is Mijnheer Van Bergwijk gekomen?’ vroeg ik de meid, die haastig was toegesneld om de deur te openen.

Haar verwonderd gezicht was mij onuitstaanbaar.

‘Mijnheer Van Bergwijk, Juffrouw? Wel neen, er is niemand geweest.’

Ik trad de kamer binnen en zag rond. Het was mij of hij er toch zijn moest. Ik geloof dat ik een

oogenblik dacht dat de meid mij slechts te meer had willen verrassen.... Maar de kamer was ledig.

‘Hij zal opgehouden zijn of nog het een en ander in orde hebben moeten maken,’ zeide papa, maar ik las toch onrust op zijn gelaat. ‘Hij kon niet denken dat ge op zijne komst rekenen zoudt. Maar let eens op wat ik zeg: morgenochtend is hij met den eersten trein hier. Mijne voorgevoelens komen altijd uit.’

‘Hoe laat komt de eerste?’

Zij wisten het niet. Ik kuste hen zwijgend goedennacht en nam den spoorweggids van het boekenrekje en mede naar mijne kamer. Hoe lang kan men staren op een paar nietige cijfers, als zij ons nieuws van onze geliefden boodschappen!

XVI.

‘Negen uur,’ wees mijn horloge den volgenden morgen, toen ik wakker werd.

Hoe had ik bij zooveel onrust nog zóó lang kunnen slapen!

Ik sprong op met al de veerkracht, met al de hoop en levenslust, die de jeugd zoozeer eigen zijn bij het begin van iederen nieuwen dag, en begon mij haastig te kleeden.

Waarom had Phine mij niet geroepen? Hoe licht had Herman er nu reeds kunnen wezen en dan had ik hem niet eens te gemoet kunnen snellen om de eerste te zijn, die hem gelukwenschte.

Hij scheen in ieder geval nog niet aangekomen.... Of had hij misschien, toen Phine hem zeide dat ik nog sliep, er op aangedrongen mij te laten doorslapen?

Ik luisterde met aandacht, maar hoorde beneden niets, althans niet de altijd grootere luidruchtigheid, welke het bezoek van een goed vriend vergezelt.

De eerste trein van Amsterdam vertrok van daar reeds omstreeks zes uur; dat was ook bijna al te vroeg voor een Amsterdammer. Gisteravond had ik wel half op dien eersten gehoopt, maar nu begreep ik toch dat het wat dwaas was. De tweede evenwel, een sneltrein, zou 9,10 aankomen. Die zou hem zeker tot mij voeren.

Haastig wierp ik mij de kleedingstukken aan; hij kon immers over eenige minuten aanschellen!

Het was heerlijk herfstweer, juist geschikt voor zijne en mijne stemming, dacht ik. Overal kleurenpracht, weelde, vroolijkheid, echt Zondagsweer. Het was mij als moest hij gevoelen hoe ik naar hem verlangde, of een stem uit mijn hart tot het zijne sprak. Wáár onder dat blauwe, wijde hemelruim, waarvan ik hier een klein, stralend plekje zien kon, was hij nu? Mijne kamer scheen mij een kooi, die mij gevangen hield. Ik had naar hem toe willen vliegen, gelijk mijne gedachten deden.

Wij zouden wandelen vandaag. Natuurlijk. En ik zou hem vragen denzelfden weg te nemen als op dien eersten dag onzer verloving, dien heerlijken Aprilavond.... Het dartele kind, dat toen aan zijn arm door de paden van het Park dwaalde, scheen mij een geheel andere Johanna Van Rheden, dan die mij nu uit den spiegel aanzag. Veranderd was ik, ja, maar - met blijdschap bedacht ik het - ik gevoelde mij nu

waarlijk een weinig geschikt om hem gelukkig te maken als zijne vrouw. Zijne vrouw! Over vijf, zes weken misschien reeds. Ik kende zijn ongeduld, tot hiertoe slechts in toom gehouden door wat hij zijn plicht had geloofd. Nu was dat doel bereikt, en reeds de volgende week, zoodra Hendrik was teruggekeerd, zou ik naar Amsterdam gaan, met Herman een nestje uitkiezen en het gezellig en liefelijk maken....

Nu en dan week plotseling mijne gelukkige stemming en be kroop mij angst en onrust. Maar dan stelde ik mijzelf weer gerust met de eene of andere verontschuldigende verklaring, en riep ik de liefelijke beelden terug, welke mij waren ontvlucht.

Eindelijk was ik gereed en snelde naar beneden.

‘Papa heeft hoofdpijn en is te bed gebleven,’ zeide Phine lusteloos. ‘Het was vervelend ontbijten zoo. Hendrik is met den sneltrein van 8,10 vertrokken. Constance is nog even hier geweest. Zij liet u groeten.’

Hendrik en Constance waren door een bloedverwant uitgenoodigd den dag te Scheveningen te komen doorbrengen, en ik was er in zeker opzicht blijde om, want ik had Herman graag voor mij alleen.

‘Zij treffen mooi weer,’ zeide ik, om iets te zeggen, en vatte aan het venster post.

‘Hebt gij geen hoofdpijn, Jo? Ik wel. Maar gij kunt overal tegen.’

Ik gaf geen antwoord, want ik was nu geheel oog en oor.

‘Hoor, daar fluit een trein,’ zeide ik. ‘Nu kan hij binnen vijf minuten hier zijn.’

‘Hoe hoort ge 't!’

Werkelijk scheen de bedoelde trein te zijn aangekomen, want spoedig zag ik een aantal met valiezen en parapluies gewapende reizigers zich aan de overzijde voortspoeden en wij hoorden de rijtuigen in de verte ratelen.

Minuut op minuut verstreek. Ik geloof dat Phine iets zeide, maar ik hoorde haar niet. God, als Herman eens wéér niet kwam!.... Ik haalde snel adem. Terwijl ik strak tuurde in de richting, van waar hij naderen moest, was er iets in mij wat hem bad, hem gebod te komen.... Maar de straat was weer ledig en het geratel der rijtuigen was in de verte weggestorven....

‘Hij heeft misschien een partij gegeven en slaapt wat uit,’ trachtte Phine mij gerust te stellen.

Iedere waarschijnlijke oplossing van zijn raadselachtig wegblijven zou mij ten hoogste welkom geweest zijn, maar deze verklaring maakte mij boos.

‘Ge weet zeer goed dat hij niet van partijen houdt,’ riep ik uit, veel meer vertoornd dan Phine eigenlijk verdiende. ‘En daarenboven zou hij in dat geval getelegrafeerd hebben.’

‘Wat behoefde Hendrik ook te komen feliciteeren!’ bromde Phine. ‘Mannen kunnen nooit zwijgen.’

Dit laatste was een van hare stokpaardjes en dit liet ik haar altijd in vrede berijden.

Voortdurend klonken mij nu weer zijne woorden in de ooren: 'Als ik des middags slaag, ben ik des avonds nog bij u.' Wat kon er toch gebeurd zijn?

Daar werd luide aan de bel getrokken.

Ik sprong haastig op van papa's leunstoel, waarin ik moedeloos was neergezonken, en snelde naar het venster.

'De post.'

Alweer een teleurstelling! Mij kon zij niets brengen.

Toch zag ik met eenige spanning naar den brief, dien de meid binnenbracht. Zij overhandigde hem mij.

Met één blik had ik Hermans schrift herkend en tegelijk zag ik iets, wat mij het hart deed stilstaan: die brief was uit Rotterdam verzonden. En over mij kwam dat droomerige, matte gevoel, dat stilstaan van ons denkvermogen, als het ware, dat door de diepste smart bij ons wordt veroorzaakt, een vorst, die plotseling de bloesems van ons geluk doet afvallen.

Zonder verdere verklaring ging ik naar mijne kamer, en verbrak daar met bevende vingers den omslag.

'Johanna, deze regelen schrijf ik in een hotel in uwe nabijheid, maar als ge dit leest, zal ik reeds ver van u zijn verwijderd.

'Mijne verklaring kan kort zijn. Hedenmiddag

slaagde ik voor mijn examen en weinige uren later voerde de trein mij tot u. Ik was zoo gelukkig. Uwe brieven hadden mij zoo blijde gestemd. Ik verweet mij in die dagen telkens dat ik ooit aan u had kunnen twijfelen en in het volle geloof aan uwe liefde keerde ik terug. Wel had de laatste Zondag mij niet als gewoonlijk tijding gebracht, maar dit schreef ik op rekening van uwe bedreiging, dat ge eerst antwoord hebben wildet. Nu zoudt ge dan antwoord krijgen, dacht ik. Ik zelf zou tot u komen, en ons naderend wederzien scheen mij de aanvang van een eindelooze reeks gelukkige dagen.

‘Dat alles doet hier eigenlijk niets ter zake, maar ik wilde het u zeggen, opdat ge mij niet verkeerd beoordeelen zoudt.

‘Alles vergetende bij de gedachte aan ons wederzien, was ik reeds op weg naar uw huis, toen ik mij nog juist bijtijds herinnerde dat het heden de dag van het bal was. Ik begreep wel u in de feestzaal te zullen vinden, daar ge mij gemeld hadt een rol te vervullen in een tooneelstuk. Sommige oogeblikken zijn te heilig voor den aanblik der menigte en ik deinsde er voor terug u in tegenwoordigheid van al die onbekenden te begroeten. Misschien, dacht ik, kan ik haar wenken. Zij zal gevoelen dat ik nabij ben.

Ik kwam aan het gebouw. De dansmuziek klonk mij reeds van verre in de ooren. Ik liep de veranda door en kwam bij een paar wijd geopende deuren; daar kon ik, door de schaduw van een hulst verborgen, de geheele zaal gemakkelijk overzien. Phine zag ik in gesprek meteen mij onbekende dame, uw vader was te midden der dansers; u echter zocht ik tevergeefs. Reeds veronderstelde ik dat ge om de een of andere reden toch tehuis gebleven waart, toen een wandelend paartje, dat uit het duistere gedeelte van den tuin te voorschijn trad, mijne aandacht trok. Ik herkende u terstond ondanks uw schitterend feestkleed en den witten shawl, die hoofd en schouders dekte.....

Mijn eerste aandrift was op u toe te snellen en u mijne blijde boodschap over te brengen, toen ik plotseling uw geleider herkende en tevens opmerkte dat gij beiden zeer zacht en vertrouwelijk spraakt. Ik bleef als versteend staan. Toen ge mij voorbijgingt, zweegt ge beiden, maar toen hij weer sprak, ving ik eenige woorden op: het waren woorden van liefde! Woorden van liefde, gesproken tot *mijn* 'vrouwtje,' door hem, dien zij mij bekend had nog altijd te beminnen!

'Opnieuw verdweent ge met hem in de belommerde paden. Ik geloof dat ik eerst verwachtte

u weer te zullen zien verschijnen, dwaas, die ik was! Er was bijna niemand in den tuin dan gij beiden; ik had gemakkelijk tot u kunnen komen en u opeischen, u losmaken uit zijne armen. Maar wat heeft men aan het lichaam zonder het hart!

‘Ik ging heen, hoe - ik weet het niet. Misschien heb ik lang rondgelopen, want het was reeds laat in den nacht, toen ik het plan opvatte op deze wijze afscheid van u te nemen. Johanna, mijn lief, mijn aanbeden kind, vaarwel! Ik kan niet hard tegen u zijn. Ik vergeef u van ganscher harte. Het is beter zooals het is. Ge weet wel: ik vreesde er wel eens voor niet geschikt te zijn om u gelukkig te maken. Leef uw zonnig vlinderleven, en als ge aan mij denkt, laat dan die gedachte geen schaduw werpen op uw geluk. Beschouw geen enkel woord uit dezen brief ooit als een verwijt. Geloof mij tevreden. Ik zal het waarlijk zijn. En als ge ooit in later jaren, wanneer dit alles verre achter ons zal liggen, een vriend mocht behoeven, laat dan niets u weerhouden u tot mij te wenden.

HERMAN.

Het was te veel.

‘Gij kunt overal tegen,’ had Phine gezegd. Maar nu wierp ik mij op den grond, verpletterd, gebroken.

Roerloos lag ik daar, zonder tranen, half waanzinnig van smart en toch zoo helder van gedachten. Met starenden blik zag ik de zonnestralen tusschen mijne saamgekleemde vingers door vlak voor mijn gelaat op het vloerkleed vallen; ik voelde hunne warmte op mijn hoofd. Ik hoorde het klokgelui der verschillende kerken, het geratel der melkwagens door de overigens stille straten en ergens in de buurt een zingend kinderstemmetje.

Hoe lang ik zoo lag weet ik niet, maar eindelijk voelde ik dat iemand zich over mij heenboog en Phine's stem zeide: 'Jolief, Jo, wat is er toch?'

Nu barstte ik in tranen uit. Het was of mijn geest slechts op zulk een wenk gewacht had om zich door tranen te ontspannen.

Ik wees Phine den brief aan, dien zij opnam om te lezen. Wetende dat het vergeefs zou zijn te pogen dit alles, al was het ook maar één dag, geheim te houden, gaf ik toe aan mijne behoefte, haar, die altijd de plaats eener moeder bij mij vervuld had, deelgenoot van mijn leed te maken.

'Hebt ge *dat* gedaan?' vroeg zij vol ontzetting, terwijl zij voortlas. 'O Jo, Jo!.... Maar ge waart toch zoo blij, omdat hij komen zou; ge zaagt zoo naar hem uit....' en blijkbaar niet meer wetende wat zij denken moest, bleef Phine mij vragend aanzien. Ik zou niet hebben kunnen antwoorden, al had mijn leven er

van afgehangen. Langzamerhand echter werd ik kalmer.

‘Ik had iets met Helwart te bespreken, Phine. Waarlijk, ik heb niet verkeerd gedaan. Maar Herman moest het wel denken.... Hij kan het niet helpen.’

‘Maar schrei toch zoo niet, Jo. Het zal u ziek maken. Schrijf hem liever. Hij zal er natuurlijk blij om zijn, als ge hem bewijst dat hij zich vergiste.’

Dit denkbeeld deed mij opzien; ik dacht na.

‘Neen, ik heb geen bewijs,’ zeide ik terneergeslagen. ‘Hij heeft immers gezien en gehoord en och,.... men kan alles niet zeggen, maar na wat er vroeger gebeurd is, verwondert het mij niet dat hij zoo snel zulke gevolgtrekkingen gemaakt heeft. Daarenboven,’ en ik barstte opnieuw in tranen uit, ‘het is mij onmogelijk een man om zijne liefde te vragen.’

‘Zoudt ge u dan niet mogen verdedigen!’ riep Phine driftig uit. ‘Ge hebt recht daarop. Kom, sta op en neem pen en papier. Ge weet heel goed dat hij de man niet is, tegenover wien uw trots zich mag doen gelden.’

Zij was ongewoon opgewonden en scheen nu helderder te denken en zich gemakkelijker uitte drukken.

‘Neen, dat is hij ook niet,’ snikte ik.

‘Kom dan, en schrei niet langer. Ge zult waarlijk hoofdpijn krijgen,’ zeide zij, ‘en dan kunt ge hem van avond niet eens vroolijk opwachten, als hij komt,’ voegde zij er hoopvol bij.

Ik glimlachte door mijne tranen heen. Wat was zij toch goed!

‘Hier is uwe schrijfportefeuille. Komaan,’ en zij gaf mij de pen in de hand en was niet tevreden, eer ik haar beloofd had den brief binnen een half uur gereed te zullen hebben.

Toen zij weg was, stond ik op en sloot het geopende venster, waardoor het gezang der vogelen en het toenemend Zondagsgewoel tot mij doordrong. Zij hinderden mij; zij sneden mij door de ziel. Ik had de gordijnen kunnen neerlaten ten einde ook de zonnestrallen het binnendringen te beletten, om dan in duisternis en stilte mijn verlies te beweenen. Nu meende ik te begrijpen waarom men, als de dood het huis binnentreedt, de luiken sluit.

Daar lag de noodlottige brief.... Nogmaals las ik die regelen, hier zoo teeder en zacht, dáár vol wilde smart, als in waanzin neergeschreven. Wat moest, wat kon ik antwoorden?

Ik steunde het hoofd in de hand en dacht na, eer ik begon. Mijne hoop was opnieuw ontwaakt; de gedachte aan zijne mogelijke terugkomst gaf mij veerkracht.

Bij toeval viel mijn dwalend oog op een dicht beschreven blad papier. Het was mijn eigen schrift, en nu herinnerde ik mij, zooals men zich een droom herinnert, dat ik het Donderdag schreef

‘Ik heb u zooveel te vertellen, liefste, zooveel dat mij geen vrede laat, zoolang ik het niet uit mijn eigen onrustig hart in uwe borst heb uitgestort. O, ge weet niet hoe ik naar u verlang! Kom toch spoedig. Uw vrouwtje is wel eens zwak geweest en dat wil zij u vertellen: zwak, maar niet slecht. Zij is uwe liefde niet onwaardig geworden. Ook in uwe afwezigheid heeft zij haar best gedaan te gaan gelijken op die denkbeeldige vrouw, welke ge haar als uw ideaal hebt afgeschilderd, gelooft ge dat wel? Zaterdag zal het bal plaats hebben. Waart ge er toch maar bij! De wereld is mij ledig zonder u. Ik gevoel mij zoo half, zoo onvolkomen, als gij niet bij mij zijt.

Ik moet nu ophouden en mij kleeden voor de repetitie. Ge begrijpt hoe druk het hier nu is, maar ik zal dezen tijdig afmaken. Dan hebt ge hem nog op Zondagavond. Wanneer doet ge dat nare examen nu? De vier weken zijn om. Ik wacht u elk uur.’

J.

Nu ik hem herlas, vond ik dat de brief eigenlijk maar half de overgelukkige stemming weergaf, waarin hij was geschreven. Maar ik herinnerde mij die toch even duidelijk. Schrille tegenstelling!...

Ik kon geen letter op het papier brengen. Deze regelen waren immers mijn beste bewijs!

Na eenig aarzelen besloot ik hem dit te zenden, en ik voegde er een paar woorden bij.

‘Herman, dit schreef ik Donderdag. Acht ge mij zóó slecht, dat ik u twee dagen later in de armen van een anderen man zou kunnen vergeten? Ik bleef rein en durf u in de oogen zien.

‘Meer kan ik niet zeggen. Geloof me niet, dat dan onze wegen zich scheiden; zoo ja, telegrapheer dan heden nog wanneer ge komt.

JOHANNA.

Ik sloot den brief en adresseerde hem met bevende hand. Toen wiesch ik mijn gelaat, bracht mijn haar in orde en kleeedde mij om uit te gaan.

‘Ik breng hem zelf weg,’ zeide ik tot Phine, toen ik beneden kwam.

‘Ja, daar geef ik u gelijk in. Zal ik medegaan?’

‘Wel neen, ik ben dadelijk weer thuis. Adieu!’

‘Haast u niet,’ riep Phine mij nog na. ‘Een wandeling is goed voor u.’

Bij de voordeur gekomen, viel mij iets in, en ik keerde naar de huiskamer terug.

‘Phine, zoudt gij 't aan papa willen zeggen, als hij beneden komt. Ik spreek er liever niet veel over. Het brengt mij telkens zoo aan het schreien en.... het is zoo pijnlijk..... Wilt ge hem dat zeggen?’

‘Goed,’ zeide zij, vol toegevendheid voor mijn ongeluk.

‘Ik heb Herman zoodanig geschreven, dat hij dezen avond nog telegrapeeren zal, als..... alles in orde is. Komt er geen telegram, dan zien we hem niet weer.... In ieder geval zou ik er liefst zoo weinig mogelijk over hoor en spreken.’

‘Goed,’ zeide zij weer, zonder op te zien.

En ik was op straat, in feestgewaad, met mijne zachtgele parasol met kanten opgestoken, mijne krullen wuivend op den zachten herfstwind, mijne hakjes tikkend op de straatsteenen - en in mij duisternis en zielesmart.

Terwijl ik de Delftsche Vaart afliep en de menschen aanzag, die ik ontmoette, vroeg ik mij verwonderd af of er onder hen waren gelijk ik. Maar neen, zulke oogenblikken zijn gelukkig zeldzaam in het leven: de zorgelooze gezichten zeiden het mij.

Het was nu over elven. Sommige kerken kwamen reeds uit; sommige huisvaders waren reeds aan het wandelen met een rij van kinderen in Zondagsgewaad, elkander en zichzelf bewonderend. Winkel aan winkel was gesloten. Alleen de banketbakkers en slijters stalden hunne verleidelijke waren uit, en de sigarenwinkeliers pronkten met hunne fijnste merken.

Daar lag het postkantoor in zijn reusachtigen omvang vóór mij. Hoe dikwerf reeds had ik in die kleine

gleuf ter rechterzijde een brief aan Herman laten glijden!

Ditmaal ging ik voor het eerst binnen. Als er iets te verrichten viel, had papa zich tot dusver daarmee belast. Wij wisten er den weg niet, vreesden vrijpostige blikken of onaangename bejegeningen..... Maar wat waren die nu voor mij! In dit oogenblik durfde ik alles trotseeren!

Ik had een vraag te doen, die niemand mij zoo goed zou kunnen beantwoorden als een postbeambte. En dat antwoord zou mij zeggen omstreeks welk uur ik een telegram verwachten kon.

Ik ging de groote deuren door, (toen nog niet door twee kleine vervangen), die weer toegang gaven tot een ander paar groote deuren, waarop het woord *IN* mij den weg wees. Met eenige moeite duwde ik er een van open en stond in een ruim lokaal, waar een twintigtal menschen wachtte. Sommigen drongen voor de loketten samen, anderen schreven brieven of briefkaarten aan daartoe langs den muur geplaatste lessenaars, weer anderen zaten op banken hunne pas afgehaalde brieven te lezen.

In ieder ander geval zou ik met eenigen schrik opgemerkt hebben dat het allen heeren waren en dat velen van hen het hoofd omwendden, toen de deur achter mij dichtviel, maar heden scheen niets mij te kunnen ontroeren en onverschillig stond ik de op mij rustende blikken door.

Ik liep langzaam het lokaal door en las de opschriften boven de loketten. Gelukkig vond ik spoedig wat ik zocht: *Verkoop van postzegels, verzending van....* verder las ik niet. Ik was waar ik wezen moest en schaarde mij onder de wachtenden.

Eindelijk was de beurt aan mij. Ik reikte mijn met opzet ongefrankeerden brief over, kocht postzegels en vroeg met kloppend hart: ‘Mijnheer, zoudt u mij ook kunnen zeggen wanneer die brief in Amsterdam zal zijn?’

‘Zeker, Juffrouw,’ antwoordde hij welwillend. ‘De eerstvolgende buslichting voor Amsterdam gebeurt.... 12.40, en de trein gaat ongeveer halftwee.’

‘Dus zal hij nog vóór vijf uur bij voorbeeld aan zijn adres bezorgd worden?’ waagde ik het nogmaals te vragen.

‘Zeker, zeker, ten minste als het met den Zondagsdienst zoo uitkomt.’

‘Dank u,’ en mijn brief veilig in zijne handen latend, ging ik heen.

Een lange dag van ontzettende spanning lag dus vóór mij. Hoe was die Zondagsdienst, die verschrikkelijke Zondagsdienst in Amsterdam? Wist ik dat slechts! Maar het was ten minste zeker dat ik vóór vijven geen bericht ontvangen kon. Het was nu bijna twaalf, dus nog vijf uren, eer ik kon beginnen uit te zien, te wachten.

O, hoe zag ik er tegen op papa te ontmoeten! Hij

hield zooveel van Herman en nog veel meer van mij. Het nieuws zou hem smartelijk treffen. Waarom dat leed vergrooten door mijne tranen en geklag?

Met een kalm gelaat trad ik onze huiskamer binnen. De tafel was gedekt; de koffie geurde, de melk dampte. Papa zat op zijne gewone plaats en las de courant.

Wist hij het reeds?

Ja, hij zag op met een blik, alsof hij geen letter gelezen had, legde de courant neer en trad op mij toe. Hij nam mijne hand, drukte die zacht en kustte mij haastig, bijna als durfde hij mij zelfs dit kleine bewijs van deelneming niet geven, maar zóó innig, zóó bedroefd, dat ik mij moest omkeeren en de lippen stijf oopenpersen, om mijne eigene aandoening te bedwingen.

Ik legde zwijgend mijn goed af; hij keerde tot zijne courant terug. Hoe onverdraaglijk vroolijk scheen de zon in onze droeve, droeve huiskamer!

Langzaam kropen de uren voorbij.

‘Gaat ge mede wandelen, Jo?’ vroeg papa mij tegen twee uur. ‘Ik heb behoefte aan een flinken loop. Daar komt in de week niets van. Hebt ge lust mij te vergezellen? Wij zullen met de boot tot het Kralingsche Veer gaan en dan langs de Oude Plantage terugwandelen. Wat dunkt u?’

Ik bemerkte het wel: het was een goed overlegde krijgslist. Tot vier of vijf uur zou ik afleiding hebben

en in ieder geval dezen nacht goed slapen van vermoeidheid. Ik had er wel lust in. Het was juist wat ik noodig had in de pijnlijke onzekerheid, waarin ik verkeerde. Sedert de brief was verzonden, was de hoop herleefd in mijn hart. Ik wachtte nu slechts en die wachtestijd moest ik zoo snel mogelijk doen voorbijgaan. Daarenboven zou ik op deze wijze mogelijke bezoekers ontloopen, die zeker over Herman en mijn aanstaand huwelijk zouden spreken, wat voor ons drieën in deze omstandigheden niet anders dan pijnlijk zijn kon.

‘Zal het niet te ver voor u zijn, papa? Het is een heele wandeling.’

‘Wel neen, op de boot nemen we ons gemak en worden we moe, dan verfrisschen we ons wat aan het koffiehuis in de Oude Plantage. Komaan, maak u maar vlug klaar.’

En eer een half uur verlopen was, zaten papa en ik op het dek der stoomboot en deden ons best elkaar wijs te maken dat wij zeer opgeruimd waren; maar geen oogenblik week bij mij de gedachte aan Herman. Het vriendelijke landschap, dat zich voor onze oogen ontrolde, het blauwe water, het klotsen der raderen, de feestelijke vlaggen der voor anker liggende schepen, de roeiboortjes, het gezang, dat nu en dan tot ons overwoei, alles, alles scheen mij slechts te herinneren aan den verren vriend. Maar ik trachtte papa

te doen gelooven dat ik waarlijk vergat, en hij kwam vergenoegd thuis.

Het werd etenstijd.

Reeds was het mogelijk dat Hermans antwoord naderde, maar dat althans wisten papa en Phine niet. 'Van avond,' dachten zij. Wij zelf rekenen in zulke oogenblikken van spanning bij minuten, anderen bij uren. Voortdurend zag ik steelsgewijs uit. Telkens meende ik een bode van het telegraaf kantoor te zien, maar het waren brievenbestellers, of militairen, of mannen van de dienstverrichting, of knechts uit de confectiemagazijnen.

Eindelijk kwam ook het uur, waarnaar ik in stilte met verlangen had uitgezien, het uur, dat papa en Phine hun slaapje deden. Het was een verlichting eens niet hunne deelnemende blikken op mij gevestigd te zien. Hoe gelukkig trof het ook dat Hendrik en Constance uit waren!.... Donderdag, was het Hendriks trouwdag. Zou ik de plechtigheid zonder Herman moeten bijwonen!.... Neen, er *moest* nu spoedig een telegram komen, dacht ik. O, ik hoopte nog; ik twijfelde niet. Ik kon aan het tegendeel niet eens denken. Als ik mij zijne liefde herinnerde, zoo machtig, zoo teeder, zoo trouw, zijne vergodende liefde, die door niets aan het wankelen scheen gebracht te kunnen worden, dan zeide ik geheel gerustgesteld tot mijzelf dat hij straks reeds bij mij zijn zou en ik mij dezen

avond nog met een gelukkig hart ter ruste zou leggen.

Maar de pendule tikte met onbeschrijflijke wreedheid voort; tik - tik - tik - tik - en als zij sloeg, ging iedere slag mij door het hart.

Tik - tik - tik - tik.... Papa en Phine ontwaakten; het werd theetijd, er kwam bezoek. Ik praatte druk en bemerkte soms met verwondering dat ik werkelijk een oogenblik vergeten had dat ik wachtte.... En ik praatte en schertste voort. Nooit had ik zoo gemakkelijk de menschen doen lachen, nooit zoo gemakkelijk het gesprek gaande gehouden, wat trouwens wel noodig was, daar papa en Phine buitengewoon stil waren.

Het sloeg negen uur, toen de bezoekers vertrokken. Phine ging de kamer uit. Ik was met papa alleen.

Hij trad op mij toe en nam mij in zijne armen.

‘Mijn arm, arm kind!’

Toen verborg ik mijn hoofd aan zijne borst en schreide daar uit, ik schreide alsof mij het hart zou breken.

Wat er verder gebeurde, weet ik nauwelijks meer. Ik herinner mij dat Phine met behuilde oogen binnenkwam en dat zij de deur op slot deed, opdat de meiden ons niet zouden storen. Ik herinner mij dat zij mij teeder, alsof ik een zieke was, te bed hielp en mij een doek met koud water om het hoofd bond.

Ik zie nog Hermans gelaat mij van den wand aanstaren, dat beminde, dierbare gelaat, nu dubbel dierbaar, omdat ik het voor altijd verloren had. Ik herinner mij dat snijdend, vreeselijk gevoel van smart, dien overstelpenden weedom, welke mij, toen ik alleen was, het gelaat in het kussen deed drukken om den kreet te smoren, die mijne borst ontsnappen wilde. Ik weet nog hoe ik telkens en telkens weer fluisterde: ‘Herman, kom toch, kom toch!’ zóó dikwerf, tot ik het werktuiglijk deed; en toen begon ik mij ziek te gevoelen, zeer ziek, zoodat ik slechts verlangde te slapen. Mijn hoofd gloeide, mijne slapen klopten. Ik zag gezichten in de bloemen van het bedgordijn. Zij grijnsden mij aan en kwamen op mij toe, en eindelijk wilde ik hen ontvluchten en snelde naar Phines kamer.

En van dat oogenblik af hoorde ik de menschen, die mij omringden, zeggen dat ik ziek was, maar ik hoorde het als in een droom.

XVII.

Het was Kerstmis, een frissche, gezonde Kerstmis. De straten schenen schoongeveegd door den wind en hadden een grauwe tint. ‘Kouw, kouw,’ klonk het in de fijne lucht: de kraaien zochten tot in de stadstuintjes hun voedsel, en in de couranten stonden vermaningen om aan de arme vogels te denken in Park en plantsoenen. Als de zon begon te schijnen, vormden zich dikke ijskegels aan het dwarshout onzer vensters. Men huiverde, ofschoon de kachel snorde, en het duurde des morgens geruimen tijd eer er een kijkgaatje kwam op onze bevroren ruiten.

Wekenlang had ik naar die dagen uitgezien met evenveel verlangen bijna als vroeger, wanneer ik Herman verwachtte. Want zij zouden ons Hendrik brengen, die dagelijks Herman zag en misschien sprak.

De trouwplechtigheid was, terwijl ik geheel bewusteloos of in ijle koorts op het ziekbed lag, in alle stilte voltrokken. Hendrik had mij na mijn herstel een kort, hartelijk briefje van deelneming gezonden,

maar daarin was Hermans naam niet genoemd. Niemand had zijn naam genoemd, dien geliefden naam, in al de lange weken sedert ik voor het eerst weer bij kennis was geweest en daar roerloos neerlag, boven alle beschrijving afgemat, zonder gedachten, zonder woorden, doelloos voor mij uit starend, om telkens weer in diepen, genezing aanbrenghenden slaap te vallen. Niemand sprak van hem, en mij wilde zijn naam niet over de lippen, zelfs niet al had ik mij voorgenomen van hem te spreken, zooals ik somtijds deed; en dan begroef ik hem opnieuw diep, diep in mijn hart, en schertste en lachte, als had nooit mijn hoofd aan een trouwe borst gerust, waarvan het gemis mij nu zoo zwaar viel, als had nooit mijn hart sneller geklopt bij het geluid van een geliefden tred, naar welks terugkeer het nu vergeefs luisterde.

Wat zou ik ook te vragen of over hem te zeggen gehad hebben! Had hij tijdens mijne ziekte nog iets van zich doen hooren, zij zouden het mij hebben medegedeeld, dat wist ik. Waarom ook hen doen raden dat de wond nog niet geheeld was en het ledig in mijne borst nimmer, nimmer zou kunnen aangevuld worden? Ongeneeslijke smart draagt men het best alleen.

Ik weet niet wanneer het voor het eerst was, dat de herinnering aan mijn verlies opdook uit den nevel mijner verwarde gedachten, maar het trof mij niet

opnieuw; het was of ik het zelfs in bewustelozen toestand geen oogenblik vergeten had.

Soms droomde ik van hem. Dan zat hij naast mij bij het haardvuur in de achterkamer met mijne hand in de zijne en zijn blik op mij gevestigd, dienzelfden ernstigen, teederen blik van voorheen. En den ganschen dag bleef zijn gelaat mij voor oogen staan met wreede volharding en scheen het mij toe dat hij weten *moest* hoe hij, als het ware, in den geest bij mij vertoefde. Droomde hij ook wel eens van mij? En wàt dan? Klonk mijne stem hem ook nog in de ooren bij het wakker worden en bleef mijn beeld hem nabij den ganschen langen dag?

Neen, ik was niets meer voor hem. Hij *minachtte* mij. O God, dat vreeselijk, verpletterend bewustzijn! Het knaagde aan mijn hart als een kanker. Het zou mij dooden... Hij was zoo gestreng in zijne begrippen van trouw. Als ik daaraan dacht, verliet mij dat rustig bewustzijn, hetwelk mij den moed had geschonken te schrijven: 'Ik bleef rein.' Dan drukte mij een gevoel van schuld terneer en kon ik niet aan hem denken zonder dat een gloeiend rood mijn gelaat overdekte.

Verloofd kon hij mij niet wanen, want hij had reeds lang het tegendeel van Hendrik kunnen vernemen. Hij moest lang weten dat er geen enkele band bestond tusschen Ferdinand Helwart en mij... En toch, dat

wreede, onafgebroken, koude stilzwijgen! Hoe diep moest ik wel gezonken zijn in zijne schatting. Ik wilde hem nimmer weer onder de oogen komen, nimmer zijn blik weer op mij gevestigd zien, hoe dierbaar hij mij ook was.

Zij hadden tijdens mijne ziekte zijn portret van den wand genomen, maar ik had gezocht tot ik het vond en het weggeborgen in een hoek van mijn kastje. Ik beschouwde het dagelijks. Het was mij of dat gelaat mij nog altijd toebehoorde, of die oogen mij nog altijd met de oude teederheid tot het goede aanmoedigden.

Toen ik op het ziekbed lag, zóó krank dat een enkele ademtocht van den dood genoeg zou geweest zijn om mijne levensfakkel uit te dooven, had ik het gelaat afgekeerd en den levenskelk weggestooten, die mij opnieuw werd gereikt. Het scheen mij wreed dat ik blijven moest. Waarom mocht ik het moede hoofd niet neerleggen en van deze wereld heengaan voor altijd? Maar telkens rees de gedachte bij mij, die, zooals men zegt, iederen stervende kwelt, hoeveel nuttiger en beter ik mijne twintig jaren had kunnen besteden. Welke tranen had ik gedroogd, waar vreugde gebracht met de middelen, die mij zoo ruimschoots ten dienste stonden, wiens voet teruggehouden van den weg der zonde?

En met het toenemen mijner krachten nam ook het verlangen toe om gedurende de jaren, welke ik wel-

licht nog geroepen was te leven, een nuttiger bestaan te leiden, dan ik tot hertoe gedaan had. Ditmaal dacht ik niet met tegenzin dat er voor de ongehuwde vrouw niets te doen valt dan kopjes wasschen, handwerkjes maken, romans lezen, wandelen, eten en slapen. Nu begreep ik mijne taak. Zij lag besloten in de vraag, welke Herman mij had gedaan op onze eerste wandeling: 'Dwaalden u niet dikwerf plannen door het hoofd, die ten doel hadden uw leven nuttiger te maken dan het was en het te wijden aan het geluk van den naaste?' Ja, mijn leven nuttiger te maken dan het was, het te wijden aan het geluk van den naaste, die woorden wilde ik maken tot de zinspreuk van mijn leven.

Toen had ik die vraag ontkennend moeten beantwoorden, zelfs was zij mij zonderling voorgekomen en ik had Herman eenigszins verwonderd aangezien. Maar nu begreep ik hem. Nu begreep ik het leven zooals hij. Smart was geen klank meer voor mij. Ziekte en droefheid waren mij nu gemeenzaam geworden, en ik wist dat er honderden in mijne nabijheid leefden, wier bestendige gasten zij waren. Ik verlangde bloemen te strooien op hunne doornige paden, een straal van vreugde te brengen in betraande oogen, arme, vermoeide harten op te beuren uit hunne dagelijksche ellende. Het had immers ook mij zoo goed gedaan, als mij in de eentonige, duistere dagen

mijner krankheid een blijk van deelneming of genegenheid ten deel viel; en dan althans zou ik ergens nuttig voor zijn.

Ja, nu begreep ik hem, nu, terwijl er een afgrond tusschen ons gaapte, die wel nimmer gedempt zou worden. Want welke klove is dieper dan die der minachting! Maar nu ook ontwaakte in mij met dubbele kracht het verlangen mij van de smet te reinigen, die in zijne oogen op mij kleefde, door altijd meer te naderen tot het voorgestelde ideaal, zijn vrouwenideaal, ook al zou hij nimmer iets daarvan vernemen. Dat streven zou nog een band vormen tusschen hem en mij; het zou mij rust geven: den worm dooden, die aan mijne zielevrede knaagde.

Maar hoe daartoe te geraken?

Die vraag hield mij dagenlang bezig, tot ik eindelijk meende den rechten weg gevonden te hebben. Het was, als het ware, een zoet geheim voor mij en het eerste, wat mij sedert mijne ziekte weer eenige belangstelling inboezemde; en in aangename spanning wachtte ik geduldig, tot op zekeren dag de kamerdeur openging en Mevrouw Van Hildesheim werd aangediend. Zij had zich in de laatste weken een moeder voor mij betoond en op haar had ik ook nu mijne hoop gebouwd.

‘Mag ik u eens iets vragen?’ vroeg ik haar, nadat wij eenige minuten over andere zaken hadden gesproken.

‘Wel?’

‘Ik weet dat u presidente zijt van een vereeniging tot het bevorderen van zedelijkheid en deugd en het schenken van verstandige hulp. Misschien zou ik u een weinig kunnen helpen. Zoudt u mij geen werk willen geven?’

Zij zag mij aan met een verwondering op het gelaat, die mij hinderde.

‘Is het u waarlijk ernst?’ vroeg zij, mijne hand nemend. ‘Gij zijt nog zoo jong. Het is een ernstige, moeilijke taak, die gij op u wilt nemen.’

‘Zulk een ernstige, moeilijke taak is juist, wat ik noodig heb, Mevrouw.’

‘Maar gij zijt nog zoo jong.’

Ik glimlachte - misschien een weinig droevig.

‘Dat zal een gebrek zijn, hetwelk iederen dag beter wordt.’

‘Ik zal er over denken,’ beloofde zij, mij de hand drukkende, en weinige dagen later gaf zij mij inderdaad wat te doen.

Toen eerst begon ik in te zien hoe uitgestrekt het arbeidsveld - en welk een zwakke arbeidster ik was; soms sloeg mij dit terneer, maar over het geheel maakten mijne pogingen mij toch gelukkig. Wel ondervond ik teleurstelling op teleurstelling, wel vond ik bedrog in stede van vertrouwen en moest ik dikwerf de treurige ervaring opdoen, dat in die menschenhar-

ten het onkruid reeds voor altijd de tarwe had verstikt; maar er bleef mij toch één hoekje gronds, waar de arbeid nooit onbeloond bleef, waar mijne geschenken nooit misplaatst waren en mijn naam nooit met ondank werd genoemd: *de kinderen!* Die deerniswaardige, onschuldige kinderen met hunne oudachtige, bleeke, hongerige gezichtjes, waarop zoo menigmaal de stom me, hartbrekende vraag te lezen lag, wie hen tot zooveel ellende deed geboren worden. Die mondjes logen mij nooit voor; die oogen straalden van oprechte vreugde; die kleine, vuile handjes werden zoo gul in de mijne gelegd; die hartjes openden zich gretig voor het weinige goede zaad, dat ik er in kon strooien, helaas, maar al te spoedig dikwerf verstikt door de ruwheid en onzedelijkheid, waarin zij veroordeeld waren op te groeien. Maar - ik zag het soms aan de peinzende, verlangende uitdrukking dier kinderoogen - er zou toch misschien *iets* van opschieten en vruchten dragen, en voor dat weinige hield ik zoo gaarne vol.

Het was een vredig, genoeglijk leven, dat ik op die wijze sleet; en wat mij ook verheugde: ik bleef nu beter dan vroeger met Phine op goeden voet.

‘Zoo zullen wij oud worden samen,’ zeide ik soms glimlachend tot haar.

Maar dan schudde zij het hoofd en beantwoordde mijn glimlach niet. Zij sleepte mij mede naar opera's, concerten, komedies, naar alles, wat het winterseizoen

slechts bracht, meenende mij daardoor een heilzaam tegengif toe te dienen voor al de ‘narigheid,’ die ik zag, zooals zij zeide. Ik vermaakte er mij, maar het was niet dat kalme, gelukkige gevoel, hetwelk mij na een dag van strijd en moeite zoo tevreden stemde, niet dat zoete bewustzijn altijd te naderen tot het vroeger schijnbaar zoo onbereikbare doel.

‘Ge zijt de oude Jo niet meer,’ zeide Phine soms droevig, en misschien had zij gelijk. Waar waren mijne meisjesgrillen, mijne kinderachtigheid, mijne uitgelaten vroolijkheid? Ik gevoelde het zelf, maar ik deed er met vreugde afstand van, want het was mij alsof ik daardoor alweer een weinig meer geleek op dat ernstige, lieve vrouwebeeld, hetwelk hij mij eens geschetst had....

Eindelijk kwam Kersttijd. Ik had de weken, de dagen geteld en nu was het uur gekomen, waarop wij Hendrik en zijn vrouwtje wachtten. Papa was uitgegaan om hen af te halen, Phine warmde hare handen bij het vuur en ik lag op de canapé, omdat ik een weinig vermoeid was. Want ik had in een afgehuurd lokaal een Kerstboom doen oprichten voor een veertigtal kinderen, en had den geheelen morgen doorgebracht dien opsierende met de kleine versnaperingen en geschenkjes, welke ik hun had toegedacht.

‘Zijt ge alweer moe?’ vroeg Phine, naar mij omziende met hare gewone kwade luim, als zij knorde

uit genegenheid. ‘Ik geloof dat al dat gesjouw in het geheel niet goed voor u is. Gij zijt nog allesbehalve sterk en de dokter komt telkens nog terug. Ziet ge dan zelf niet hoe bleek en zwak ge nog zijt? Ik denk dat ik papa zal vragen het u te verbieden.’

‘O Phine,’ smeekte ik bedroefd, ‘doe dat niet. Laat mij toch begaan!’ Want in dien arbeid had ik waarlijk iets teruggevonden van het geluk, dat ik voor mij onherroepelijk verloren had gewaand.

‘Maar wacht dan ten minste tot ge weer de oude Jo zijt met frissche roode wangen en vroolijke oogen. Zie uwe handen eens. Wat waren ze vroeger bruin en gevuld! Nu zijn ze wit en men kan er wel doorheen zien.’

Op zulke predikaties van Phine wist ik nooit veel te antwoorden en ik was blij het rijtuig te hooren rollen, welk geluid ons beiden naar het venster deed snellen.

Ik gevoelde zekere ontroering, toen ik Hendriks gelaat uit het portier zag kijken, niet alleen omdat ik van hem hield, maar vooral bij de plotseling opkomende gedachte, wien hij wellicht gisteren nog de hand gedrukt had.

Hoe teeder kusten zij mij beiden goedendag en toch ook alweer met die zonderlinge uitdrukking op het gelaat, welke mij ook van de bezoekers soms zoozeer hinderde, en waarbij mij altijd Heine's woorden in het geheugen kwamen:

..... Sie sah'n mich an,
Dass es mir selber durch die Seele schauert'.

Het werd Oudejaarsdag, eer ik in de gelegenheid was tot het lang gezochte, vertrouwelijke gesprek, dat ik met Hendrik voeren wilde, en nog zou mij wellicht de moed er toe ontbroken hebben, als hij zelf er geen aanleiding toe gegeven had.

't Was even voor etenstijd. Phine en Constance waren te zamen uitgegaan, papa was nog op het kantoor en zoo waren Hendrik en ik toevallig alleen; maar aangezien wij beiden een boek in de hand hadden, werd er niets in de kamer gehoord dan het brommen en gonzen van de kachel, het tikken der pendule en het omslaan der bladeren. Het schemerde. Buiten klonken de stemmen der voorbijgangers helder in de fijne lucht en klingelden de bellen der paarden. Reeds knalden enkele schoten.

'Ge hebt geen prettig Oudejaar, Jo,' zeide Hendrik, naar mij omziende en zijn boek op tafel leggend, alsof hij reeds eenigen tijd over mij had zitten denken.

'Neen,' antwoordde ik zacht.

Nu zou het komen, het eerste, lang verbeide bericht! 'Ge hebt geen prettig Oudejaar.' Dat zag immers op Herman.

'Ge moet nu maar spoedig geheel zien op te knappen,' ging hij voort op goedigen toon, en op mij toetredend met de handen in de zakken.

Die wending beviel mij niet. Nu sprak hij alleen over mij. Tot geen prijs wilde ik, nu de gelegenheid dáár was om mijn wensch vervuld te zien, haar laten ontsnappen, en met de deur in huis vallende, vroeg ik snel: ‘Hoe gaat het.... hem?’

Ofschoon ik nadruk had willen leggen op dat laatste woord, hoorde ik het zelf nauwelijks.

‘Wien bedoelt ge?.... Meent ge Van Bergwijk?’

‘Ja. Spreekt ge hem nog dikwerf?’ vroeg ik, schijnbaar onverschillig.

Hendrik zag mij verwonderd aan.

‘Weet ge dan niet dat hij niet meer in Amsterdam is?’

‘Niet meer in Amsterdam! Heeft hij verplaatsing gezocht?.... Waar woont hij nu?’

‘Maar weet ge dan niets van hem?’ riep Hendrik uit. ‘Hij is buitenslands, meisje.... Nog denzelfden dag, toen hij vanhier terugkeerde, is hij vertrokken.’

Een schok voer mij door de leden. Denzelfden dag vertrokken!.... Had hij mijn brief ontvangen of niet?.... Hoe dankbaar was ik dat het reeds schemerde. Ik gevoelde dat alle kleur uit mijn gelaat geweken was.

‘Weet ge er nog meer van?’ vroeg ik, zoo kalm mogelijk.

‘Wel, hij is hier geweest op den avond van het bal, niet waar? en toen schijnt er tusschen u beiden

iets voorgevallen te zijn wat tot scheiding aanleiding gaf. Dat begrepen wij ten minste uit papa's woorden. Toen ik Maandagmorgen in Amsterdam kwam, ben ik terstond naar zijne kamer gegaan. Zijne hospita vertelde mij zeer uitvoerig dat hij den vorigen dag met den eersten trein was teruggekomen. Een uur na zijne terugkomst had hij haar geroepen. Al zijn goed was haastig ingepakt en hij had haar verzocht zijne koffers op zolder te doen brengen en ze te bewaren, er bijvoegende dat hij voor langen tijd op reis ging; en na haar ruimschoots te hebben schadeloosgesteld, zooals zij zeide, voor zijn plotseling vertrek, was hij met zijn handkoffertje heengegaan.'

Ik beet mij de lippen ten bloede om mijne ontroering meester te blijven.

'Hendrik, hoe laat kan dat geweest zijn?... Vóór vijven?'

'Ja zeker,' zeide hij, terwijl hij nadacht. 'Het zal 's morgens geweest zijn, vóór tien of elf. Wat doet dat er toe?'

'Och, niets.'

Ik antwoordde als in een droom. Dus had Herman mijn brief niet ontvangen, mij nooit smadelijk doen wachten op zijn antwoord!... Maar ook was hij met duisternis in de ziel heengegaan en niets had dien nacht van smartelijken twijfel verhelderd. Of...

'Heeft hij geen adres achtergelaten?' vroeg ik haastig.

‘Ja, dat vergat ik u te zeggen. De juffrouw haalde een reepje papier te voorschijn, waarop door zijne hand geschreven stond: *Freiberg, poste restante*. Zij moest voorloopig de brieven nog bewaren, daar het wel maanden duren kon, eer hij in dat plaatsje kwam. Ook had hij gezegd volstrekt geen brieven te verwachten. Ik geloof niet dat hij met iemand correspondeerde dan met u. Misschien ook heeft hij geheel met zijn verleden willen breken..... Twee dagen na zijn vertrek ontving de rector van het gymnasium, waaraan hij werkzaam was, een brief van hem uit Leipzig, waarin hij zich verontschuldigde wegens zijn overhaast vertrek en zeide zich genoodzaakt te zien tot het vragen van ontslag. Nu, hij had slechts een paar uren 's weeks, zoodat zijn heengaan kon aangevuld worden tot de benoeming van den leeraar in de Natuurlijke Historie, en zoo voort, aan de Hoogere Burgerschool. Ge weet dat hij daarvoor het eerst in aanmerking zou gekomen zijn.’

Zijne stem klonk mij in de ooren, doch ik hoorde hem slechts half. *Had* Herman mijn brief ontvangen, ja dan neen? *Had* hij de hem toegestoken hand geweigerd en mij door zijn zwijgen gekwetst, zooals geen vrouw zich kwetsen laat zonder voor immer iedere poging tot toenadering op te geven en af te weren? Of zwierf hij rond in die vreemde landen, nog gekweld door al de smart, die uit zijne afscheidswaarden sprak,

zonder ooit mijne verzekeringen van trouw gelezen te hebben? Of wel - was hij heden misschien pas in die plaats aangekomen en zou hij morgen..... God, iedere dag zou voortaan een dag van spanning zijn! Want nog altijd kon het lang verbeide antwoord komen.....

‘Wij vonden al deze kleine bijzonderheden indertijd niet belangrijk genoeg om er u afzonderlijk over te schrijven,’ ging Hendrik voort, ‘vooral daar wij ook dachten dat ge van zijn vertrek wist. Zou het u aangenaam geweest zijn!’

‘Och,’ antwoordde ik zoo onverschillig mogelijk, ‘men stelt altijd nog belang in zoo iemand.’

‘Om u de waarheid te zeggen, papa had ons niet recht ingelicht hoe de vork in den steel zat, en er was geen gelegenheid voor lange uitleggingen. Ik keerde uit Amsterdam terug om te trouwen, toen kwam de huwelijksreis, en hier kwamen we niet terug. Ge laagt ziek, en mijn eigen hoofd liep om. Het spijt mij dat ik u misschien genoeg had kunnen doen....

‘Wel neen, het doet er niet toe.’

‘Als ik soms nog iets van hem hoor, zal ik het u doen weten.’

Ik glimlachte: er was evenveel kans bericht van een afgestorvene te krijgen. Wat zou hem uit zijne geliefde bergen drijven, als hij zich daar eenmaal wo-

ning had gemaakt! Hij had blijkbaar met opzet de brug naar het verledene afgebroken.

En het oude jaar ging voorbij, het schoone, oude jaar, met zijn droevig einde; het zou onuitwischbaar in mijne herinnering gegrift blijven. Het nieuwe kwam en werd door feestelijk klockgelui verwelkomd. De sneeuw smolt; de crocussen doken uit den grond op en werden gevolgd door al hare lieve gezellinnen, en eindelijk kwam de Aprilmaand weer met hare talrijke zoete en smartelijke herinneringen.

Ik was weer ingestort en zat reeds weken aaneen in mijn gemakkelijken stoel voor het venster, vermoeid, treurig en terneergeslagen. De eerst verlevendigde hoop op antwoord was lang weer gestorven in mijn hart en een onoverwinlijk gevoel van levensmoeheid drukte mij neer.

‘Op reis!’ herhaalde onze goede dokter op zekeren dag, misschien voor de twintigste maal sedert mijne ziekte. ‘Ik kan haar met medicijnen niet genezen. Zij moet op reis. Ga bij voorbeeld naar een badplaats.’

‘Welk water?’ vroeg papa bezorgd.

De dokter glimlachte.

‘O, dat doet minder ter zake. Het is het water niet, wat dergelijke kranken geneest; het zijn de verstrooiing, de gedwongen lichaamsbeweging, de wandelingen, het vroeg opstaan, maar de verstrooiing vooral. Ge kunt evengoed op reis gaan en hier of daar wat blijven

hangen, om haar niet te veel te vermoeien. Laat haar gaan. Ik sta in voor hare genezing, als zij maar eenmaal uit dien ziekenstoel is en op wat anders kijkt dan de Delftsche Vaart.’

Ik gevoelde dat hij gelijk had en verzette mij niet langer. Op reis gaan had mij tot dusver hetzelfde geschieden als Herman opzoeken, en die gedachte had mij ontzaglijk tegen de borst gestuit. Maar nu de lente gekomen was, ontwaakte werkelijk in mij een heimwee naar buiten, naar de steile bergen en zoele dalen, waarvan ik in den laatsten tijd zoo gaarne gelezen had. Dit droomerige, doellooze leven doodde mij, dat wist ik, en dus stemde ik toe, mits onder voorwaarde dat ik zelf onze reisroute zou mogen bepalen.

En terstond begon die aangename drukte, dat nalezen van Baedeker, dat zoeken en lijntjes trekken op de kaart, die gesprekken met bezoekers, welke veel gereisd hadden, dat aankopen van reistoiletten en benodigdheden. Het was of deze drukte reeds mij goeddeed.

Hoe bestudeerde ik de kaart! ‘Niet naar den kant van Leipzig of Freiberg,’ zeide ik telkens weer tot mijzelf.

Eindelijk had ik een plan gemaakt. Wij zouden den Rijn opvaren tot Mainz en van dáár uit grootere of kleinere tochten maken. Dit plan werd op aanraden van den dokter in zooverre gewijzigd, dat wij min-

stens een week te Bonn zouden blijven en dan in eens door naar Mainz gaan, om op de terugreis zooveel te bezichtigen, als wij wilden. Nu echter achtte hij het onafgebroken zien en genieten nog te afmattend voor mij.

Het was mij goed; alleen niet naar den kant van Leipzig of Freiberg.

XVIII.

Het was een heerlijke dag in het laatst van Mei, toen wij in den trein stapten, die ons naar Arnhem voeren zou.

Reizen! Het was altijd een mijner liefste droomen geweest, maar niet op deze wijze: gepakt in shawls en dasjes, met papa's bekommerde vragen, Phine's overdreven bezorgdheid en de medelijdende gezichten onzer medereizigers. Hoe vurig haakte ik naar beterschap! Ik *wilde* beter worden, al was het alleen om niet zoo anders te zijn dan alle andere menschen. En mij zoo goed houdende, als ik kon, babbelde ik met papa en Phine over onze plannen en genoot van het zonnige landschap, dat ons voorbijgleed.

Nu en dan voelde ik mij het hart met snelle, angstige slagen kloppen. Naar Duitschland, waar Herman was! Als ik hem eens ontmoette of sprak!....

Ik bedacht niet hoe groot het land was; hoeveel steden er lagen, binnen welker muren hij toeven kon; hoeveel stoombooten er voeren en hoeveel treinen er

snorden, waarin hij zich bevinden kon. De angst belette mij het kalme nadenken en Duitschland was op dat oogenblik voor mij wat Indië vroeger voor de meeste Hollanders was: een land, waar men veronderstelde dat onze kennissen elkaar allen ontmoetten en onze familieleden dikwerf bijeen waren.

Ik dacht met zekere beklemdheid aan den dag van morgen, wanneer wij reeds binnen de Pruisische grenzen zouden zijn, en mijn eenige troost was de zekerheid, dat wij ver van Leipzig zouden blijven. Want Herman was den kant naar Leipzig en Freiberg opgegaan, en het doel zijner reis had dus waarschijnlijk in oostelijke richting gelegen, terwijl wij daarentegen rechtstreeks naar het zuiden reisden.

Wij bleven een nacht te Arnhem en reden naar de boot in een heerlijken zonneshijn en zoete lentelucht.

Met zekere spanning had ik het oogenblik afgewacht, waarop wij Duitschland zouden binnenstroomen. Minstens dacht ik terstond van verre de bergen te zien verrijzen of bosschen te zien opdoemen aan den horizon, doch niets van dien aard was te ontdekken. Alles bleef juist als in Holland.

‘Ik wou dat we maar te Keulen waren’ zeide Phine, telkens geeuwend. ‘Dan gaan we er ten minste eens af. Die boot wordt vervelend. Hebt gij plezier?’

‘Ja, ik geniet.’

‘Dat komt misschien doordat ge dat stilzitten in een fauteuil gewoon zijt. *Ik* wou wel eens iets anders zien dan die weiden met koeien, en kerktorentjes en boerenwoningen. Maar,’ voegde zij er goedig bij, ‘als gij maar plezier hebt, is het doel al bereikt.’

Ja, ik genoot. Terwijl Phine in Baedeker tuurde, zich troostende met de heerlijkheden, die komen zouden, zag ik naar de heldere blauwe lucht, naar de groene weiden, naar de in het zonlicht schitterende golven, alles voor mijn oog weer zoo nieuw. Of ik maakte mij in stilte vroolijk over onze medepassagiers, voornamelijk Engelschen, even dicht in hunne plaids gehuld als in hunne ongenaakbaarheid, terwijl zij met uitgestreken gezichten een Murray of anderen reisgids raadpleegden. Misschien ook was het alleen dat gevoel van beterschap, dat zonderlinge tintelen in al mijne zenuwen, hetwelk mij zoo recht genoeglijk deed nederliggen, te zwak om veel beweging te nemen, te sterk om niet levendig belang te stellen in alles, wat rondom mij voorviel.

Eindelijk doemde Keulen op uit het verschiet.

Ik had weinig van die stad verwacht: men hoort haar zoo zelden roemen; het is of alle reizigers haar maar zoo spoedig mogelijk voorbijgaan om verder het Rijnland in te komen. Mij echter trof de schilderachtige ligging der oude, grijze stad met hare ontelbare torens, bovenal de toen nog niet geheel voltooide Dom,

die als een reuzenvinger het dwergengeslacht aan zijn voet naar boven wijst, altijd hooger, altijd beter, altijd volmaakter. Hoeveel eeuwen zal zij die waarschuwing herhalen tot de komende en gaande geslachten? En als zij eenmaal instort tot puin, hoeveel nader zal dan de mensch staan tot de hoogte, waarnaar die reuzenvinger heenwijst?

Nooit zal ik den overweldigenden indruk vergeten, welken de kerk op mij maakte, toen wij haar binnentraden. Ik heb een verwarde herinnering aan allerlei fraaiigheden, die wij er zagen: aan sneeuw wit marmer, aan standbeelden, praalgraven en tapijten, geschilderde vensters en het Graf der Drie Koningen; maar ik hoorde bijna niets van de fluisterende verklaringen van onzen geleider. Het was mij als was ik midden uit het wereldsch gewoel overgeplaatst naar een plekje in een woud, ongerept en stil en vredig, waar ons onwillekeurig het verlangen aangrijpt alleen te zijn. Ik liet getroost de anderen naar den grooten klokketoren gaan om het uitzicht over de stad te genieten, en bleef te midden dier ontelbare zuilen en pijlers, welker aanblik boven het aardsche opvoert en een indruk maakt, zóó machtig, zóó grootsch, dat men ondanks zichzelf zou kunnen neerknielen en aanbidden.

Misschien juist omdat ik geen nieuwe indrukken terstond dien eersten liet uitwisschen, is deze mij diep in het geheugen gebleven; want nog niet sterk ge-

noeg om lang achtereen in beweging te zijn, drong ik er bij papa en Phine op aan dat zij om mijnentwil niet thuis zouden blijven, en dus gingen zij, vol lust en belangstelling, de stad zien en hare museums en kerken bewonderen. Ik bleef aan het venster onzer kamer zitten en zag neer in het gewoel der straat.

Het schijnt misschien ongerijmd en toch rees ook hier telkens de gedachte bij mij of Herman niet zijn kon tusschen die dichte drommen van menschen; zelfs zag ik nu en dan bepaald naar hem uit. Eerst toen wij den volgenden dag onze reis voortzetten, verder, altijd verder, begreep ik welk een dwaze gedachte het was. Het waren de kerktorens, die tusschen het geboomte opdoken en dan in de verte verdwenen, welke mij de dwaasheid er van deden inzien. Hoeveel dorpen en steden lagen er in het rond! Hoeveel namen hoorde ik noemen van plaatsen in den omtrek, waar ik nooit geweest was en nimmer komen zou. O, hoe eindeloos groot was de wereld en twee menschen daarop waren niets meer dan twee atomen in het luchtruim!

Misschien leunde hij op dit oogenblik over de borstwering van den Dom, dien wij met onzen kijker nog flauw in de verte in het zonlicht konden zien schitteren, of zat hij onder de veranda van een hotel in een dier bloeiende dorpen, terwijl ik dat alles voorbijvoer en morgen op uren afstands zijn zou. Wellicht ook dwaalde hij in de wouden van Boheme of tus-

schen de bergen van Zwitserland.... Van dien morgen af was al mijne onrust geweken.

‘Tot Keulen moet ge sporen,’ hadden onze vrienden gezegd, onbewust van des dokters gebod de reis geheel per boot te doen. Dus verwachtten we na ons vertrek uit Keulen wonderveel nieuws en schoons, maar men had ons evengoed kunnen raden over Keulen naar Bonn te sporen, want eerst daar begon de Rijn aan onze hooggespannen verwachting te beantwoorden.

Bonn was wel waard dat wij er eenige dagen toefden.

Wij logeerden op de Groote Markt, waar wij aan de table d' hôte terstond kennis maakten met verscheidene andere gasten, die ons aanspoorden tot verschillende tochtjes. Ik zelf droeg een geheimen wensch met mij om, namelijk het slot Clemensruhe te gaan zien met zijn botanischen tuin en natuurkundig kabinet. Daarvan had Herman mij eens met geestdrift verhaald. Weinigen echter onzer tafelgenooten waren er geweest, en het kostte mij den volgenden dag eenige moeite papa tot een ritje er heen over te halen, maar eindelijk kreeg ik toch met een weinig list mijn zin.

De geestdrift echter, die Herman onder het verhalen had verraden, kon ik niet deelen; zelfs lette ik nauwelijks op de versteeningen, mineraliën of planten, die voor kenners zooveel belangwekkends moeten hebben. Maar mijn hart - zoo is een menschenhart! - klopte

sneller bij de gedachte, dat ook hij hier eenmaal gedwaald had, en dat dezelfde gids, die ons rondvoerde, hem gezien had en te woord gestaan. En terugkerende was ik opgeruimder dan ik in langen tijd geweest was.

Zelfs het thuisblijven was een genot. Papa en Phine wilden mij niet altijd alleen laten, als ik geen opgewektheid had hen te vergezellen, en dan gingen wij aan het venster zitten en sloegen het gewoel gade van die blauw gekielde mannen en leelijk opgeschikte vrouwen, welke hunne waren op de Markt uitstalden. Men zou verwacht hebben in deze liefelijke natuur ook een edel menschenras aan te treffen, maar de domheid en gedruktheid dier gezichten verbaasde ons. De marktdrukke zelf evenwel was aardig om te zien, en dikwerf als wij uitgereden waren, verheugden wij ons weer tehuis te zijn. Wat had men ons verkeerd geraden, of liever - want de raad was natuurlijk welgemeend! - welk een zonderlingen smaak hebben sommige toeristen! 'Haben Sie das Rathhaus schon gesehen?' 'Das Schloss ist schön.' 'Die Hochschule ist beschenswertig,' en daartusschen hoorde ik alweer de namen van verscheidene kerken: de Jezuitenkerk, de Munsterkerk, de Servitenkerk. Ik kan mij echter begrijpen dat voor bouwkundigen, archeologen of andere mannen der wetenschap de kerken en gebouwen aantrekkelijkheid hebben, hetzij om den bouw-

stijl, waarvan wij tot vervelens toe hoorden spreken, hetzij om oudheidkundige merkwaardigheden, hetzij om geschiedkundige bijzonderheden; maar ik gaf niets om dergelijke zaken, Phine nog minder en papa scheen er ook niet bijster veel belang in te stellen, schoon hij met een aandachtig gezicht luisterde, als hij er op gewezen werd. Alleen het schilderwerk boeide ons soms; ik geloof echter dat men daarvan meer geniet als men in zulk een plaats woont, dan wanneer men in betrekkelijke haast de ééne schilderij na de andere bewonderen moet. En toen onze gids ons in den grafkelder van de kerk op den Kruisberg bij fakkellicht de twaalf afgrijselijke dood e monniken had laten bezichtigen, die lang geleden het klooster bewoonden, maar daar nu tot mummiën opgedroogd in hunne kisten lagen, sommigen met vriendelijke, rustige trekken, anderen, op wier gelaat de doodsstrijd nog te lezen stond, hadden wij te meer spijt dat wij niet buiten in de heerlijke natuur gebleven waren, en gaf ik als mijne meening te kennen dat wij nu van kerken, kloosters en dergelijke genoeg hadden genoten.

Gelukkig waren papa en Phine het met mij eens en zoo reden wij den volgenden dag - het was Zondag - naar den Godesberg, in gezelschap van een vrij onderhoudend Duitsch student in de geneeskunde, sedert kort gepromoveerd, zooals hij ons aan de table d'hôte verteld had, en die nu, eer hij zich ergens aan de prak-

tijk ging wijden, zich zijne vrijheid ten nutte maakte door een reisje te doen. Hij deelde ons met zekere waanwijsheid mede, als verklaring van de domme, ruwe gezichten, die wij op de Markt hadden waargenomen, dat het hier wonende landvolk waarschijnlijk nog afstamde van de Hunnen of andere Slavonische rassen, die in den Romeinschen tijd Duitschland overstroonden en de edeler rassen noordelijker drongen. Wat wij er van gelooven moesten weet ik niet recht. Zijn mond stond geen oogenblik stil, en ik geloof dat hij ons zeer belangwekkende zaken mededeelde, maar ik had nauwelijks ooren voor hem.

‘Hoe jammer,’ dacht ik, ‘dat sommige menschen altijd lust hebben tot praten! Veel liever zou ik hier geheel alleen rijden, alleen of met....’

O, dat ik hem toch nimmer uit mijn hart verbannen kon! Het was alsof ik hem geen oogenblik vergat: bij de sombere praalgraven, bij het suizen van den avondwind, bij muziek en vroolijkheid.... Ook nu, terwijl wij de prachtige villa's bewonderden, die wij voorbijreden, vervolgde mij de herinnering aan hem. Ieder van haar scheen gelegen in een klein paradijs. Zij herinnerden mij levendig de tooverkasteelen uit mijne kindersprookjes, en onwillekeurig benijdde men de menschen, die ze bewoonden. En hoe schooner de omtrek zich aan ons vertoonde, hoe meer wij kwamen onder den indruk van het bekoorlijke landschap, dat

ons omgaf, des te meer verlangde ik naar Herman en werd ik aangegrepen door een zeker heimwee naar hem, zonder wien ik toch altijd slechts half genoot.

Op den Godesberg heerschte een liefelijke, bijna plechtige stilte. Het gelui der torenklokjes van verre en nabij vervulde de lucht en stemde tegelijk feestelijk en ernstig. Aan onzen voet strekte zich een onvergelykelyk schoon landschap uit, omlijst door de in zonlicht badende toppen van het Zevengebergte. Hier duistere valleien, ginds groenende velden en weelderige akkers, dáár weer rijpende wijnbergen of sombere wouden.

Mijnheer de dokter vergastte ons weer op ellenlange verklaringen van den naam Godesberg en de geschiedenis dezer ruïne, en begon daarna een redevoering over de hoeveelheden koolstofzuur, alkali en kalkaarde, die de Draitscher Quelle, waaruit wij straks een teug gedronken hadden, geneeskracht geven; doch gelukkig verstond ik slechts de helft van zijn geleerd Duitsch en ik gaf mij geheel over aan den indruk van het natuurschoon, hetwelk een invloed op de ziel uitoefent, dien geen pen in staat is te beschrijven, en waaraan ik mij geheel kon overgeven, toen Phine met de heeren den toren ging beklimmen.

Men zeide mij later dat het gezicht van den Drachenfels het in schoonheid verre wint van dat van den Godesberg, en ik wil het gaarne gelooven; maar

toen wij den Drachenfels beklommen, was het geen Zondag en de lucht was betrokken. Ik kreeg daar een geheel anderen indruk, en waar ik ook later kwam, nergens ben ik weer zoo gelukkig, zoo opgetogen geweest in den waren zin des woords, als daar op mijn eenzaam plekje tusschen de verweerde muren.

Ik was moe van het genot, als ik het zoo noemen mag, en misschien ook een weinig door het stooten en schokken van mijn ezel, toen wij huiswaarts keerden, maar het was een vermoeidheid, die na genoten rust dubbele krachten terugschonk; dat gevoelde ik iederen dag. Gaarne had ik hier weken getoefd, varende, wandelende en rijdende, tot ik ieder lief plaatsje in mijn hoofd zou gegrift hebben, zóó helder en klaar, dat ik er later in de lange winteravonden als het ware opnieuw in den geest zou kunnen dwalen. Maar papa en Phine hadden ook hunne wenschen en ik eerbiedigde die. Zij behoorden tot de toeristen, die, eenmaal op reis zijnde, zooveel mogelijk tegelijk willen zien, en misschien, zoo dacht ik, was aanhoudende afleiding ook voor mij het best.

Wij wandelden, voeren en reden echter naar hartelust nog vier heerlijke lange dagen, en stapten toen weer op de stoomboot, die ons naar Remagen overbrengen zou.

Het wekt een zonderlinge ontroering op die wijze plaatsen voorbij te glijden, waar wij gelukkige uren

doorleefden, uren, die bij het herdenken bijna een droom gelijken. Zullen wij daar ooit terugkomen?.... En wanneer?.... Hoeveel zal ik dan nog gelijken op het jonge meisje, dat daar gisteren dwaalde?....

Ik sloeg een blik op Königswinter, dat wij met eenigen onzer medelogeergasten hadden bezocht; ik zag op naar den Drachenfels, waar ons een regenbui overvallen was, en keerde mij nog eens om naar den statigen slottoren van den Godesberg, nauwelijks zichtbaar in den ochtendnevel. Wij voeren Rolandseck voorbij, dat een sombere schaduw over den stroom wierp, en de liefelijke eilanden Nonnenwerth en Grafenwerth, die ons Schillers Zwitsersche ballade in het geheugen riepen en ons onwillekeurig deden opzien naar het venster, waar Ridder Roland zat; een onderwerp van gesprek, dat in het vroolijke gezelschap, waarin wij ons toen bevonden, niet tot veel weemoedige gedachten aanleiding gaf.

Hoeveel vriendschap knoopt ge op reis aan, hoeveel herinneringen neemt ge mede aan menschen, die ge nimmermeer de hand zult drukken en van wie nimmermeer eenig bericht tot u komen zal. Zonderlinge gedachte! Ge groeit op verre van elkander, in andere omgeving, met andere gezichten om u heen. Het toeval brengt u bijeen. Gij zijt den ganschen dag in elkanders gezelschap, ge geniet te zamen, ge deelt elkander uwe lotgevallen mede, ge gevoelt sympathie,

vriendschap.... Het vreemde gelaat is u reeds welbekend en lief.... Daar luidt de stoombootbel. Het genot der kennismaking wordt smart bij de scheiding. Een kort, schijnbaar opgeruimd: 'Lebe wohl. Glückliche Reise!' klinkt u in het oor. Ge zegt iets dergelijks en - uwe wegen loopen uiteen om zich nimmer weer te kruisen.

Zij waren allen goed voor mij; de oude dames, die blij waren als zij een rustig hoekje gevonden hadden en mij van daar vriendelijk toeknikten, of mij hare boeken leenden; de heeren, die mij met zekere eerbiedige voorkomendheid behandelden; de jonge meisjes, hoewel min of meer schuw, want de jeugd ontvlucht zwakte en pijn; allen waren zij goed voor mij, maar bovenal die jonge Duitsche knaap, zeventien of achttien jaren oud misschien, dien wij te Bonn op de boot hadden zien komen, vergezeld van een aantal vroolijke medestudenten, die hem schertsend en pratend de hand ten afscheid reikten.

Hij deed met zijn vader een uitstapje naar Coblentz, zooals hij mij later verhaalde.

Dien morgen - ik gevoelde mij minder goed en lag in een gemakkelijken stoel op het dek - zat hij toevallig in mijne nabijheid, in een hoekje, waar wind noch zonneschijn ons deren kon.

'Man sitzt hier recht bequem,' zeide hij met een vriendelijk knikje naar mij, met de eigenaardige vrij-

moedigheid van beminlijke karakters, en daarop hadden we ons beiden in onze lectuur verdiept. Maar des middags was de wind - of de boot - gedraaid, en toen had hij met goedgehartige bezorgdheid gezegd: 'Darf ich Ihnen Ihren Mantel geben?'

Zoo geraakten we in gesprek en toen wij te Remagen aan wal stapten, stelde zijn vader, die inmiddels met papa had kennis gemaakt, ons voor te zamen de Appollinaruskerk te gaan bezichtigen, die ons van alle zijden zóózeer aanbevolen was, dat wij voor ditmaal van ons plan om de kerken voorbij te gaan, afweken. Ik heb later nooit aan Remagen terug kunnen denken, zonder mij dien knaap te herinneren met zijn sprekend, belangwekkend gelaat, van die schoonheid, welke tot weemoed stemt. Eer wij een dag te zamen hadden doorgebracht, kende ik de geschiedenis van zijn leven, die eenvoudig genoeg was, en eer hij mij te Coblenz de hand ten afscheid reikte - hoe dwaas komt mij dat nu voor! - kende hij ook de mijne. Zijn ernstig: 'So leben Sie denn wohl!' klinkt mij nog in de ooren. Ach, men moet jong zijn om zich zóó snel te hechten!

Het doel onzer reis was nu Mainz, waar wij weder voor verscheidene dagen onze tenten zouden opslaan. Te Coblenz, hetwelk ons na al het genotene weinig aantrok, bleven wij slechts één dag. Juist toen wij gereedstonden in den omnibus van het hotel te stappen, welke ons naar de stoomboot voeren zou, over-

handigde de kellner papa een paar brieven, die ons van Bonn waren nagezonden. Er was geen tijd ze nog in te zien en papa stak ze bij zich.

‘Een goede tijdkorting op de boot,’ zeide hij; want het stortregende en het was koud, zoodat wij niet veel boven zouden kunnen zijn.

Dus haalde hij ze voor den dag, toen wij in een hoekje der kajuit ons zoo gemakkelijk mogelijk ingericht hadden.

‘Mejuffrouw Johanna Van Rheden,’ zeide hij, mij een dun boekje overreikend.

Het postmerk was *Amsterdam*, en het adres door Hendriks hand geschreven.

Mijne eerste gewaarwording was verwondering, maar toen scheurde ik een weinig zenuwachtig den omslag los, mij plotseling Hendriks woorden herinnerend; ‘Als ik nog wat van hem hoor, zal ik het u doen weten.’

Het was een afdruk van een in een tijdschrift geplaatste beschouwing over enkele nieuw ontdekte plantsoorten. De onderteekening luidde: *H. Van Bergwijk. Mainz. April. 1876.*

Mainz!

En naar Mainz voerde ons de boot!

XIX.

‘En wat hebt *gij* daar, Jo?’ vroeg Phine, nadat zij hare nieuwsgierigheid naar de brieven bevredigd had.

Papa zag ook op.

Ik bedwong mij, poogde op natuurlijke wijze te glimlachen en zeide, Phine het boekje gevend: ‘Zie zelf maar eens. Niet veel belangrijks. Het komt van Hendrik.’

‘Ah, hij schrijft iets over een boekje van Van Bergwijk,’ viel papa in en vouwde een der brieven opnieuw open. ‘Waar staat het ook?.... Ja, hier is het: “Het stukje van Van Bergwijk heeft in de wetenschappelijke wereld een uitstekenden indruk gemaakt. Hij heeft er zijn naam als degelijk geleerde door gevestigd.” - Laat eens kijken, Phine.’

Ik stond op.

‘Kom, ik ga eens boven zien,’ zeide ik, zoo ongedwongen mogelijk. ‘De zon breekt door,’ en ik verdween door de kajuitsdeur, blijde ontsnapt te zijn aan hunne mogelijke opmerkingen.

Zij waren kiesch genoeg, dacht ik, om straks, als de eerste verwondering voorbij zou zijn, de zaak eenvoudig te laten rusten, en ik vergiste mij daarin niet. Toen ik later weer beneden kwam, lag het boekje naast mijne reistasch en Hermans naam werd niet meer genoemd.

Ik vond een beschut hoekje tegen de kap van de kajuitstrap en zag naar de schilderachtige tooneelen, langs welke wij voeren. Het was mij alsof ik daar onbeweeglijk zat en de vergezichten mij voorbijschoven als de zoogenaamde panorama's in een kermistent. Hoe gaarne had ik de boot verlaten en gedwaald in de bekoorlijke valleien langs de Rijn oevers, die zooveel schoons beloofden. Waarom moesten wij juist dien menschenstroom volgen, dacht ik met zekere bitterheid.

Naar Mainz voerde ons de boot, onherroepelijk, onverbiddelijk. Dus was mijne vrees toch niet zoo geheel ongegrond geweest.

Als ik hem eens ontmoette!....

Het scheen te moeten zijn. Misschien zelfs zou papa hem opzoeken, hem verklaring vragen.

Maar *ik* wilde hem niet terugzien. Ik kon mij niet voorstellen dat iets onze harten weer zou kunnen vereenigen, die harten, waarvan het ééne vervuld was van minachting, terwijl in het andere trots en schuldgevoel om den voorrang streden. Hoe lief ik hem ook nog had, liever dan ooit, omdat ik hem dagelijks

beter leerde begrijpen, ik zou nimmer, nimmer de eerste zijn, geen schijn van toenadering toonen, door geen oogopslag zelfs, geen beweging mijner hand.

En nu! - Als auteur had hij aan Hendrik uit beleefdheid of genegenheid een afdruk van zijn arbeid gezonden, gedagteekend uit Mainz, en nu zouden wij te Mainz aan wal stappen, er dagen aaneen blijven zelfs.... Iedere slag der raderen folterde mij, ik wenschte de boot te kunnen tegenhouden.

Onverdraaglijke gedachte, dat hij ons zien zou en denken dat ik hem wellicht zocht! Ik *moest* papa trachten over te halen om door te reizen.

Maar het plan was reeds zoo lang vastgesteld. Mainz met hare bekoorlijke omstreken was zulk een geschikte plaats om eenige dagen of zelfs weken te toeven, en ik wist dat papa zulks ook voornemens was, om dan, als ik mijne oude krachten zou herwonnen hebben, ons op te houden waar wij wilden. Daarenboven: welke reden had ik op te geven? Kon ik hem een dergelijk verzoek doen zonder mijn lang verborgen geheim te verraden?

Uit de verte zag ik reeds op den linker Rijnsoever de zonderlinge Mainzer torens. Al meer en meer naderden wij de schipbrug, waarop ik mijn kijker richtte.

Welk een gewoel! Het was mij of het geen twijfel lijden kon dat hij tusschen die menigte was. Eens zelfs geloofde ik zeker zijne forsche gestalte te her-

kennen en mijn oog volgde haar verscheidene seconden, tot ik bemerkte mij te hebben vergist.

Eindelijk legden wij aan. Ik had een gevoel, alsof ik mij verbergen moest, en toch zag ik van achter mijne voile scherp rond.

Wij reden in een omnibus de ouderwetsche stad door, die ons met hare nauwe, hoekige straten volstrekt niet aantrok. Ik had papa en Phine wel willen verzoeken hunne gezichten toch niet zoo naar buiten te keeren en zelf gevoelde ik mij pas veilig, toen wij in ons hotel in de nabijheid der ‘Neue Anlage’ waren aangekomen.

Zoo leelijk de binnenstad was, zoo verrukkelijk schoon lag een deel harer omstreken voor ons, toen wij aan de vensters onzer kamers traden.

De regen had sedert eenige uren opgehouden; de zon daalde reeds een weinig en indrukwekkend boven alle beschrijving was het gezicht op het landschap, dat zich voor onze oogen ontrolde. De rivier lag daar kalm en rustig, terwijl zich in hare oppervlakte de schipbrug en de spoorbrug weerspiegelden, over welke laatste juist, als een reusachtige slang, een trein henengleed. Onder de spoorbrug door bewogen zich verscheidene zeilschepen, statig en majestueus, onvervaard voor het rumoer daarboven.

‘Het lijken de Maasbruggen wel,’ zeide Phine droog.

Eigenlijk had zij gelijk, maar toch voor mij was het zoo anders. Zij ergerde mij door hare nuchtere opmerking.

Als ik aan dien dag terugdenk, moet ik gelooven dat ik in een zeer prikkelbaren toestand verkeerde, door de geringste gemoedsaandoening ten hoogste opgewonden of wel geheel terneergeslagen.

‘Wo amüsirt man sich heut am besten?’ vroeg papa den huisheer, die juist onder honderd strijkages naar onze behoeften en wenschen onderzoek kwam doen.

Op zijn raad gingen wij naar een concert in de open lucht.

Het was er ontzaglijk vol, en geen wonder: een schooner uitzicht liet zich moeilijk denken. Rijn en Main vloeiden hier voor onze oogen samen; het Taunusgebergte lag in het verschiet, aan onze voeten strekte de paradijsachtige Rheingau zich uit in al hare pracht. De maan verhief zich en bescheen in stille klaarheid dit tooneel; de sterren tintelden aan de donkere lucht en weerkaatsten in den vloed, waar ook tal van schepen hunne lantarentjes deden flikkeren.

Het was mij zonderling te moede. Onbeschrijfelijk schoon scheen de wereld mij. In mijne oogen welden tranen. Hoeveel had ik op dat oogenblik willen geven voor de zekerheid, dat Herman mij vergaf!....

Uit mijn eigen gemoed week alle hardheid. Ik had mij op den grond kunnen nederwerpen en in tranen uiting geven aan den overweldigenden weemoed, die mijne ziel vervulde.

Was Herman hier tusschen die wemelende menigte? Hoorde hij ook die tonen der muziek? Wat ging dan in *zijn* hart om, als hij wellicht aan mij dacht.... Zouden wij misschien binnen weinige minuten van aangezicht tot aangezicht tegenover elkaar staan?....

‘Jo, ge gevoelt u immers wèl?’

Het was Phine, die deze vraag deed. Ik antwoordde bevestigend en doorstond moedig haar onderzoeken den blik. Wat zag zij scherp, mijne goede Phine! Neen, wèl was ik niet. Ik gevoelde mij ziek van angst en spanning.

‘Verrukkelijk, verrukkelijk!’ herhaalde papa telkens, en intusschen dacht ik er over hoe ik hem straks zou moeten vragen heen te gaan.

Moeten, ja. Ik was nu vast besloten. Tegen die aanhoudende vrees zou ik geen dagen aaneen bestand zijn; zij maakte mij waanzinnig.

Thuis gekomen zeide Phine naar bed te verlangen en opnieuw aarzelend en in tweestrijd ging ik mede naar onze slaapkamer; maar daar gekomen nam ik een kloek besluit, en zonder mij verder den tijd te gunnen tot nadenken, snelde ik de trappen weer af om papa op te zoeken.

Ik vond hem onder de veranda, genietende van den prachtigen nacht en een goede sigaar.

‘Papa,’ zeide ik, terstond beginnende, ‘ik zou zoo graag verder gaan.’

Hij keerde zich verwonderd om.

‘Zijt gij daar nog, Jo? - Wat zegt ge! Verder gaan?’

Mijne lippen beefden.

‘Ja, papa.’

‘Waarheen, kind? Bedoelt ge verder *reizen*? Wij zouden hier immers blijven.’

‘Laten we een andere plaats kiezen om een poos te blijven. Ik zou liever..... ik zou liever ergens anders zijn. Aan een badplaats, bij voorbeeld..... of ergens op een stil landelijk plekje....’

Bij den overprikkelden toestand mijner zenuwen wist ik zelf niet goed wat ik zeide of wat ik zeggen wilde; papa vond mijne wenschen zeker heel tegenstrijdig.

‘Verlangt ge meer menschen te zien of minder, kind? Ik begrijp u niet goed.’

Ik zweeg. Het veinzen tegenover hem viel mij zoo zwaar.

Misschien meende hij dat ik boos was, althans hij zeide haastig: ‘En waarheen zoudt ge dan willen gaan? Naar Wiesbaden, bij voorbeeld?’

‘Neen, niet naar Wiesbaden.’

Wiesbaden scheen mij veel te dicht in de nabijheid.

‘Waarheen dan?’

‘Dat is mij hetzelfde. Alleen *hier* weg.’

Ik had gesproken in wilde haast en bemerkte te laat dat hij mij begreep. Zijn gelaat veranderde; ik zag het bij het schijnsel der lampen uit de eetzaal.

‘Goed, kind,’ zeide hij neerslachtig. ‘Goed. Wij zullen morgen vertrekken.’

Toen ik mij den volgenden morgen kleepte, beving mij, ondanks mijne blijdschap over ons vertrek, een gevoel van smart. Hij, dien ik achterliet, was mij zoo dierbaar, hij besloeg zulk een groote plaats in de geschiedenis van mijn leven, dat het mij moeite kostte mij los te rukken van de plek, waar ik wist dat hij toefde, en zelfs de oude, middeleeuwsche stad, waarop ik neerzag en die zoo weinig bekoorlijks had, trok mij bij die gedachte onuitsprekelijk aan.

Was hij werkelijk nog binnen die muren?..... Wist hij dat ik in zijne nabijheid was?.....

Het scheen mij dat wij elkaar opnieuw zouden *moeten* toebehooren, als wij elkaar slechts nog ééns in de oogen konden zien, zoo op de oude wijze, open en vrij, alsof wij niets voor elkaar te verbergen hadden. - - Als ik bleef.....

Maar ik wilde niet blijven. Neen, voort, voort! Als zijn eigen hart niet voor mij pleitte, ik zelf zou het ook niet doen.

Hoe ernstig en droevig zag ik er in den spiegel uit! Waren dat mijne ‘vroolijke, bruine kinderoogen,’ zooals hij ze altijd noemde? Ik moest ze beter onder bedwang houden. Zij mochten anders eens verraden hoeveel wee mijne ziel vervulde.

Het was weer een echte regendag en ik verheugde er mij over, want Mainz te verlaten bij zonneshijn en blauwe lucht, zou papa zeker dubbel zwaar gevallen zijn. De hemel was gelijkmatig grijs en het water viel bij stroomen neder. De raampjes van den omnibus waren aan de buitenzijde overdekt met kleine stipjes en dropjes, zoodat men er in het geheel niet door zien kon.

Ik gevoelde mij gedrukt en gedwongen, terwijl wij naar het station reden, als ik dacht aan de gedachten van papa en Phine, en misschien ging het hen ook zoo, want geen van beiden sprak. Zij hadden vóór het ontbijt geruimen tijd onder de veranda op en neer gewandeld, en ik wist wat er toen besproken was.

Wij hadden tijd in overvloed, daar wij vroeg van huis waren gegaan, omdat papa anders vreesde met onze bagage niet klaar te komen. Ook behoorde hij gelukkig niet tot de menschen, die, als zij naar den trein moeten, tot het uiterste oogenblik tehuis blijven talmen, schoon zij een ander maal voor hun genoeg in de wachtkamer van datzelfde station iets gaan gebruiken.

Welk een drukte en gewoel! Nauwelijks konden wij

de deur der wachtkamer bereiken. Ik hoorde kaartjes nemen voor Worms, Keulen, Weenen, Turijn, Parijs - papa nam plaats voor Carlsbad, waarheen wij besloten hadden te gaan.

Wij liepen het voorste vertrek der wachtkamer 1ste klasse door en begaven ons naar de daarachter gelegen restaurant.

Het was een leelijk, somber, donkergeel geverfd vertrek, nog somberder door de regenvlagen, die nu met verdubbelde hevigheid tegen de vensters kletterden.

Papa bestelde een versnapering, welke wij tamelijk lusteloos nuttigden; en aangezien ik mij begon te vervelen, zeide ik dat ik eens in de andere lokalen ging zien en drentelde weg.

Verscheidene treinen waren intusschen vertrokken; de wachtkamers waren half leeggestroomd. Ik bleef een oogenblik naar het wegen der bagage zien, las een paar aanplakbiljetten en vond eindelijk een venster, vanwaar ik op het perron kon zien. Dat gezicht herinnerde mij dien regenachtigen avond aan het Rijnspoorstation, toen ik Herman afhaalde en hem mijne bekentenis deed. Had hij wel zoozeer ongelijk de oprechtheid mijner liefde in twijfel te trekken?

Er scheen juist weer een trein te naderen. Althans de wachtende reizigers zagen allen rechts en ik hoorde reeds het dof gerommel.

Ja, daar was hij.

‘Mainz, Mainz, Mainz,’ klonk de stem van den beambte langs de portieren.

Een gedeelte der aankomende reizigers stroomde naar binnen, blijkbaar aan het einddoel hunner reis; de anderen schenen slechts enkele minuten tijd te hebben. Sommigen van hen bleven zitten; de meesten echter verlieten de waggons en bleven op het perron wachten.

Ik zag droomerig naar dat troepje wachtenden, toen een rijzige gestalte mijne aandacht trok. Het was een fors gebouwd man, in het gewone, nauw sluitende toeristenpakje, met grooten strooiedoek en regenlaarzen, terwijl over zijn schouder een koker hing, die deed denken aan een schilder of....

Een schok voer mij door de leden. Kon die man Herman zijn!?

Als om antwoord te geven op die vraag, keerde hij zich om en ik zag zijn gelaat....

Was het omdat ik hem verloren had, dat het mij nu zoo aantrekkelijk voorkwam, of had de invloed van zonneschijn en beweging er werkelijk verandering in gebracht? De bleeke tint, de stempel, weleer door de studeerkamer er op gedrukt, was geheel verdwenen en daarmee een groot deel van het onbehaaglijke er van. Ik zag dat hij de aandacht trok.

Mijn hart klopte wild, zóó wild, dat ik tegen het vensterkozijn leunen moest om mij staande te houden. Verborgten achter het gordijn, hield ik geen oog van

hem af. Ik had slechts één wensch: dat papa mij nu niet vinden zoude!

Hij liep langzaam op en neer, in gedachten verzonken, blijkbaar geheel aan het reizen gewoon. Wellicht ging hij botaniseeren of had hij het gedaan.

- - Dus was hij niet eens in Mainz!

Zoo hij eens met denzelfden trein moest vertrekken als wij! Neen, hij kwam uit oostelijke richting en zou dus naar alle waarschijnlijkheid in tegenovergestelde richting vertrekken. Wij daarentegen zouden oostelijk gaan, zeer oostelijk, uren van hier.

Als hij eens binnenkwam!... Of als papa en Phine hem eens zagen!... Ik verkeerde in ontzettende spanning.

Goddank, daar luidde de bel.

Hij trad op den trein toe op de oude, kalme manier, met den veerkrachtigen tred, zoo eigen aan een knap gebouwd man, nam zijne vorige plaats weder in en bleef uit het portier zitten kijken.

Soms keek hij naar het venster, waar ik stond. Hij kon mij niet zien, dat wist ik zeker, en toch was het telkens, alsof zijne oogen in de mijne blikten. Dan staarde ik hem ook aan, met een gevoel van waanzin - - maar zijn onbewogen, rustig gelaat zeide mij dat hij zelfs geen vermoeden had, wier blik op hem rustte.

Groote God, *als* ik eens te voorschijn trad!.... *Als*

ik eens verscheen, hier voor dit venster, en hem in het gelaat zag!.... Nog waren de portieren open - -

Neen, duizendmaal neen. Zou ik den verachtelijken kunstgreep beproeven door de kracht mijner schoonheid terug te winnen, wat zijn hart mij weigerde te schenken! Ach, *zulke* liefde wilde ik niet! Het was de huwelijksband niet, waarnaar mijne ziel haakte, maar zijne achting, zijne volle, innige liefde.... En hoe zou ik die ooit terugwinnen! Verbergen wilde ik mij. Moest het dan al de laatste maal zijn dat ik hem aanschouwde, goed. Mijn brief was genoeg geweest; hij had dien nu natuurlijk lang gelezen - - en mij slechts te dieper veracht!....

Ik drukte de hand tegen het hart. Het deed mij pijn.

De beambte naderde. De portieren werden dichtgeslagen. Iedere slag ging mij door de ziel.

Nog kon ik hem zien. Welk een zonderlinge, weemoedige trek lag er op zijn gelaat. Het scheen nog ernstiger geworden en tegelijk edeler nog, innemender. Het was of geen vreugde daar in langen tijd gezeteld had, niets dan de kalme tevredenheid van den man der wetenschap.

Hij sprak met iemand, die tegenover hem zat. Als ik zijne lippen zag bewegen, hoorde ik als het ware zijne stem, die zachte, geliefde stem.

Een schel fluiten. De trein schoof langzaam voort, toen sneller, altijd sneller; - - nu was hij uit het gezicht.

‘Kind, waar zit ge toch!’ klonk Phine's stem mij in de ooren, ik weet niet hoeveel minuten daarna. ‘De trein is voor. Goede hemel, wat zijt ge bleek! Is er iets gebeurd?’

Ik stelde haar gerust en ging mede, als uit een droom ontwaakt.

‘Gij gevoelt u zeker weer minder goed en wilt het niet zeggen. Dat zijn wij zoo van u gewoon. Wij begrepen al niet waarom ge zoo lang wegbleeft. Het is juist weer iets voor u. Maar nu laten we u niet meer alleen, hoor!’

Ach, dat mochten zij wel. Ik gevoelde mij zoo diep rampzalig dien dag, dat ik tot alles in staat zou zijn geweest.

Welke reuzenaandoeningen kunnen ons gemoed bewegen, zonder dat onze omgeving er iets van vermoedt! De trein snorde en stampte en schudde met duivelengeweld, en sleepte mij mede, altijd verder, verder van *hem*. En ik had hem zoo hef, zoo grenzenloos lief! Ach, als zijne liefde mijn leven niet meer verhelderen kon, wilde ik het hoofd neerleggen en sterven.

XX.

Wij zijn sterker dan wij meenen of wel - hopen soms. Ik had ook geschertst, en gelachen, en langs de 'alte Wiese' gedrenteld, evenals alle andere badgasten, en de eene dag was op den anderen gevolgd juist als altijd. Zoo waren er weer twee weken voorbijgegaan, voor ons nog een weinig langzamer dan voor anderen, daar wij geen van drieën aan maag-, lever- of nierziekten leden, en wij dus hoegenaamd geen plichten te vervullen hadden, zooals de ons omringende lijdens. Eindelijk was papa toch moe van het gewemel der badgasten, moe van het drentelen langs de muziek in de Mühlbronnkolonade, moe van het luisteren naar het Russisch, Turksch, Slavonisch, Italiaansch, Fransch, Hongaarsch en andere talen, die er ons onophoudelijk in de ooren klonken, moe van het rumoer in de koffiesalons; en hij had kamers besteld in een klein plaatsje in de nabijheid, waarheen wij reeds eenmaal een rijtoer hadden gedaan, een slaperig stedeken, waar de meeste toeristen slechts even

vertoefden om op een doorreis te rusten of om een enkelen dag het gewoel der reizende wereld te ontvlieden; waar de weinige menschen in de rechte, verlaten straat ons verwonderd aanzagen, terwijl overal gezichten aan de vensters verschenen bij het naderen van ons rijtuig; maar gelegen in zulk een prachtige natuur en omringd door zulk een gewijde eenzaamheid en stilte, dat wij bij ons eerste bezoek reeds om strijd den wensch geuit hadden hier eenigen tijd te kunnen doorbrengen.

Het was een kleine stad aan den oever der Eger; in de zee van namen, welke mij in die dagen in de ooren ruischte, is de hare mij ontgaan, maar met het stadje hadden wij ook eigenlijk niets te maken, daar wij op eenigen afstand er van logeerden. Het buitentje, dat ons herbergde, lag ter halve hoogte van een steilen berg en werd bewoond door een bejaard paar menschen, dat kamers verhuurde zonder er een bepaald logement op na te houden.

Wat genoten wij een heerlijk panorama! Steile, okerkleurige rotsen, wonderbaar opeengestapeld, waartusschen de huizen wegscholen, van zwevende tuintjes omgeven; weelderige plantengroei, als een groene stroom den berg afdalend en zich, als het ware, stortend in de blauwe Eger aan zijn voet; en daar ginds, waar de bergen ter zijde weken: weilanden, met vee gestoffeerd, dorpstorentjes, bouwhoeven.

Onwillekeurig dacht ik soms of Herman wellicht dit plekje had bedoeld, toen hij sprak van een plaats aan den oever der Eger, waar het hem bijna heiligschennis had toegeschenen de natuur hare geheimen te ontwringen. ‘Maar misschien,’ dacht ik, ‘zijn er vele zulke plekjes aan den oever der Eger.’

Er waren verscheidene families in de kleine villa gelogeerd, waar ook wij gehuisvest waren, maar wijl er geen table d'hôte gehouden werd, zagen wij hen nauwelijks. Soms ontmoetten we troepjes heeren en dames in de dennenbosschen, waar wij dwaalden, of zagen hen de uitgehakte paden beklimmen, die naar een ruïne leidden, of naar een plekje, waar een panorama te genieten viel; maar het waren meest overvliegers uit Carlsbad.

‘Wij hebben het beste deel gekozen,’ dacht ik telkens, als wij hen zagen, terwijl ik het gewoel herdacht, dat wij ontvlucht waren: het eeuwig geraas van stemmen, het geklap met deuren tot in den nacht, het rammelen met borden en lepels, het gedrentel om ons heen, in één woord, alles wat tot de zoogenaamde genoegens eener badplaats behoort, maar reeds spoedig voor *mij* alle bekoorlijkheid verloren had. Ditmaal echter had ik gezwegen, gevoelende dat ik reeds dikwerf genoeg papa's plannen had gedwarsboomd, en ik liet hem stil begaan, tot hij zelf het plan opperde, dat wy ten uitvoer hadden gebracht.

En wat mij betreft: ik had nog nergens zoo genoten als hier. Ik dwaalde veel alleen. Na twee of drie dagen was ik reeds geheel in den omtrek thuis en wist papa en Phine den weg te wijzen naar fraaie, lommerrijke plekjes en naar - wat vooral in hunnen smaak viel - de gemakkelijkste rustbanken.

Het was een heerlijke Juli-avond, toen ik voor de laatste maal een dergelijke wandeling ondernam: voor de laatste maal, want morgen zouden wij vertrekken. Ik had een reisboek aangelegd, reeds vol herinneringen aan het genotene; het bevatte enkele teekeningen - in schets gemaakt en op regenachtige dagen afgewerkt - maar vooral was het vol van gedroogde bloemen, met korte vermelding waar en onder welke omstandigheden zij geplukt waren. Ook nu zou het mij vergezellen.

‘Gaat ge mede, Phine?’

‘Neen, kind, ik ben moe van het pakken; en ik ben nog niet klaar ook.’

‘Kom dan straks. Ik blijf in de nabijheid. Ik ga die blauwe bloemen halen, ge weet wel, bij de bank, waar wij gisteren zaten. Het is geen tien minuten van hier.’

‘Maar het is aldoor klimmen. Ik zal eens zien.’

En zij bleef rustig in haar rieten stoel voor het venster zitten met de armen over elkaar geslagen en het hoofd achterover geleund. Zoo genoot zij op hare wijze.

Dus ging ik alleen op weg.

De bergen en heuvels rondom baadden zich nog in vollen zonneglans; de verwijderde bosschen hadden die blauwe, geheimzinnige tint, welke van verre bevreesd maakt ze binnen te treden, doch van nabij verdwijnt. Het was doodstil in het rond, die stilte, welke toch zoo welsprekend is. Er ruischten stemmen in de statige boomen, in het kreupelhout, in de lucht. Hier leerde men begrijpen hoe de sagen ontstonden in de kinderlijke verbeelding der menschen, die hier eens dwaalden en de natuur hare geheimen nog niet hadden afgedwongen. Maar zelfs mij, kind der negentiende eeuw, bekreep een gevoel van ontzag bij dat gefluister en geruisch om en boven mij.

Ik dacht er met zekeren afkeer aan dat wij spoedig weer tehuis zouden zijn, turende op huizen van drie of vier verdiepingen, zolderschuiten en groentepremen, schreeuwende Joden en opgeschikte wandelaars. - Hier gevoelde ik mij mensch; hier was ik mijzelf; hier was ik zoo thuis. Maar daar ginds wachtte mij een taak en - ik had het reeds geleerd - om vrede te vinden met onszelf dienen wij niet voor eigen genoeg alleen, maar ook voor het geluk van anderen te leven. De vervulling dier taak zou mij ook dáár het leven lichter maken. Gelukkig dat ik er nu al mijne krachten aan zou kunnen wijden, want ik geleek nu weer de oude sterke Jo van voorheen.

Ik gevoelde mij opgewekter dan ik in langen tijd geweest was en onwillekeurig - ik was er zelf verwonderd over - begon ik een liedje te neuriën.

Het was doodstil in het rond; ik kreeg welgevallen in mijne eigene stem, en toen ik mij buiten het gehoor wist van ongewenschte toehoorders, zong ik luider.

Zoo kwam ik op een smal, rotsachtig pad, dat naar een bank geleidde, waar ik eenige minuten wilde uitrusten. Ik had er dikwerf gezeten en kon niet heengaan zonder een herinnering er aan mede te nemen in den vorm van eenige schoone blauwe bloemen, die overal tusschen de rotsspleten uitschoten, maar mij niet bij name bekend waren.

Reeds was ik de bank van zeer nabij genaderd, eer ik had opgezien, want het bergpad was glad van afgevallen dennennaalden, en, hoewel bedolven onder een stroom van bloemen en bladeren, dreigden aan beide zijden verraderlijke kloven, zoodat een enkele onbedachtzame stap gevaarlijk kon zijn. Later heb ik, als het donker was of mijne verbeelding opgewekt was, mij wel eens afgevraagd hoe ik daar zoo alleen durfde dwalen; maar men kent geen vrees, als de zon schijnt en alles vroolijk en licht om ons heen is.

Mijn gezang verstomde plotseling. Ik zag dat de bank ingenomen was en met één oogopslag herkende ik de gestalte, die ik aan het Mainzerstation had gezien - het was Herman. Een groote Newfoundland-

sche hond stond naast hem en zag mij wantrouwend aan. Ik voelde ieder en druppel bloed uit mijn gelaat wijken.

Blijkbaar had Herman mij reeds zien of hooren komen. Hij was opgesprongen en staarde mij aan, als kon hij zijne oogen niet gelooven.

‘Johanna!’

Het woord kwam stamelend over zijne lippen, half een vraag, half een uitroep. Waarschijnlijk had hij ook eerder verwacht een berggeest te zullen zien dan mij.

‘Ja,’ zeide ik bevend, en toen bleven we zwijgen. Wat zou ook hier de gewone vormelijke groet bespottelijk geklonken hebben! Een zee van smart lag tusschen het heden en het verleden, en wij waren niet van de soort, die overal beleefdheidstermen op de lippen heeft.

Zoo dacht ik ten minste, doch tot mijne verwonde. ring trad Herman op mij toe, - met ééne schrede, want er was daarboven slechts een zeer kleine ruimte - reikte mij rustig de hand, zooals men een ouden kennis doet, dien men onverwacht weerziet, en zeide op hoffelijken toon: ‘Hoe vaart ge?’

‘Dank u. Uitstekend!’ antwoordde ik even wellevend, maar mijn hart liep over van bitterheid.

Door de openingen van het dichte gebladerte speelde het getemperde zonlicht op den bemosten grond, waarnaar wij een oogenblik staarden. Ik zag het eerst

weer op: een vrouw is hare ontsteltenis altijd spoediger meester dan een man.

Hoe zonderling was zijn gelaat bewogen! Ach, wèl moest hij mij eenmaal innig hebben bemind!

Duizend gewaarwordingen woelden in mijn brein. Liefde, twijfel, trots... ja, trots vooral; - mijn blik rustte ijskoud op hem.

Hij zag op.

‘Vergeef mij,’ zeide ik haastig, ‘ik dacht niet u hier te vinden, u of iemand anders natuurlijk, en wilde wat uitrusten. Maar ik kan evengoed verder gaan.’

‘Wel neen, volstrekt niet. Ik bid u, blijf. Ik zal opruimen.’

Het scheen mij hier de plaats niet voor een hoffelijken strijd en ik zweeg.

Hij keerde zich om naar de bank. Zijn botaniseerkoker was vóór mijne komst op den grond gevallen, ik weet niet door welke haastige beweging. Verscheidene plantsoorten waren met zorg op de bank uitgespreid. Blijkbaar was hij bezig geweest ze te rangschikken.

Hij begon ze nu haastig weg te bergen, haastiger zeker dan hij voornemens was geweest, en ik zag toe, of liever: ik zag overal heen, behalve naar hem. Hoe stil was het rondom! In de donkere pijnboomen en statige eiken boven ons ruischte het wonderbaar. Uit de verte klonk het geloei eener koe.

‘Met wie zijt ge hier?’ vroeg hij plotseling.

Al mijn bloed steeg mij met onstuimigheid naar de wangen. Dacht hij wellicht dat ik op mijne huwelijksreis was?

‘Met papa en Phine.’

Weer de oude, ondraaglijke stilte. Ik durfde haar niet verbreken en wist ook geen enkel onderwerp, waarover ik beginnen kon. Het was of zelfs de goedige oogen van zijn hond mij vijandig aanblikten. Daar in de verte zag ik de dalen reeds in schaduw gehuld, terwijl de kruinen der bergen zich nog baadden in gouden gloed. Ik merkte het op, en toch klopte mij het hart onstuimig in de borst, toch joegen duizend wilde gedachten door mijn brein.

Hij was gereed. Ik geloof dat ik er eerst blij om was, doch toen kreeg ik een gevoel, als moest ik hem vasthouden, hem niet laten heengaan... O God, neen, neen!

‘Als ik u raden mag,’ zeide hij beleefd, ‘blijf dan niet te lang boven. De lucht betreft. De bergpaden zijn hier bij den minsten regen zeer gevaarlijk.’

Ik hoorde hem spreken als in een droom.

‘Dank u.’

Zou hij nog iets zeggen? Of was dit nu de laatste maal dat ik zijne stem gehoord had?....

Hij raakte zijn strooehoed aan en boog.

Ik boog ook. Wat kon ik anders doen!

Wij zagen elkaar recht in de oogen, die oogen, welke elkaar eenmaal zoo goed begrepen hadden. Maar thans blikten zij elkaar koud aan, zooals oogen doen van menschen, die lang geleden elkaar bemind hebben, doch nu niets meer voor elkaar zijn.

Ik althans was niets meer voor hem; niets, niets, *niets!*

Hoe dikwerf herhaalde ik dat woord, terwijl ik voor de bank lag neergeknield, half waanzinnig van smart. *Niets!* En toch was ik hem eenmaal alles!

Nu scheen dat gelaat mij niet leelijk meer; nu benijdde ik iedere vrouw, die recht had aan zijn arm te gaan. Welke vrouw zou eenmaal door hem bemind worden?.... Of leefde er reeds een ander beeld in zijn hart? Hoe anders had hij zoo pijnlijk afgemeten en vormelijk kunnen zijn!

Wat waren mij nu armoede en burgerafkomst, als ik dacht aan dat groote, edele, reine hart, hetwelk een schat zou zijn voor haar, wie het geschonken zou worden. Hem nu den mijnen te mogen noemen, zijne liefde deelachtig te zijn, zijn vertrouwen te bezitten, wat had ik willen geven voor *dien* rijkdom!

Nu had ik hem dan in de oogen geblikt, ach, hoe anders dan ik mij immer had voorgesteld. Hoe koel beleefd was die blik; - en toch nog zoo koud en trotsch en stug niet als de mijne. *Veracht, weggeworpen!* Ik smoorde een kreet van bittere smart. Het was meer dan ik dragen kon!

Hoe lang ik daar neergebogen lag weet ik niet. Ik vergat mijne omgeving, den tijd, alles, behalve dat gelaat, dat dierbare, beminde gelaat..... Ten tweede male had het nu als door een wonder mijn pad gekruist. Nu zou ik het nimmer, nimmer weerzien!

Een zacht ruischen deed mij het hoofd opheffen.

De zon school geheel weg, schoon zij nog niet ondergegaan kon zijn. Overal heerschte dezelfde eentonige, grijze schemering, die regen aanduidt. Het regende reeds. Ik voelde de fijne druppelen op mijn opgeheven gelaat en bemerkte dat mijn haar reeds geheel nat was.

Ik dacht aan Hermans waarschuwing. Ongeveer hetzelfde had mij onze gastvrouw gezegd, toen zij mij zag uitgaan.

‘Fräulein, gehe nicht zu weit. Ich glaube, ein Gewitter ist im Anzuge.’

Nu, naar onweer geleek dit weinig; het regende alleen, bedaard, maar gestadig.

Ik zag en overdacht dat alles en toch richtte ik mij slechts zeer langzaam op. Wat gaf ik om gevaar! Het was mij een genot dien regen te trotseeren en het zou mij lief geweest zijn, als de wind over de bergen gehuild, en mij vlak in het gelaat geblazen had.

Ik raapte mijn hoed op en bracht mijn haar in orde: het haar, dat *hij* eens gestreeld en gekust had.

De regen verdubbelde, maar ik lette er niet op. In gedachten verzonken sloeg ik den terugweg in. Waar

was *hij* nu? Misschien op weg naar haar, die mijne plaats had ingenomen. Misschien rustte haar hoofd nu aan zijne borst..... Hoe alleen gevoelde ik mij bij die gedachte! Het was mij of alle andere menschen bestemd waren om gelukkig te worden, doch voor mij slechts verlatenheid en eenzaamheid waren weggelegd.....

Herman scheen bekend in deze streken: zijne waarschuwing deed het mij vermoeden.

Ha, daar was de eerste ‘Windstosz.’

Ik stond stil en bood hem moedig het hoofd. Hij trok aan mijn kleed, rukte mij den hoed af, blies mij mijne krullen in het gelaat en verblindde mijne oogen.

Nu was hij voorbij. Ik raapte mijn hoed op, die gelukkig tusschen de struiken was blijven hangen, strikte haar vast, nam mijne japon bijeen en vervolgde mijn weg.

Tot dusver was alles goed gegaan, want hierboven had de regen zich nog niet genoeg verzameld om den weg onveilig te kunnen maken. Nu echter was ik aan een zeer steil pad gekomen, afdalend langs een rots, waarin hier en daar een trede gehouwen was om den wandelaar het klimmen gemakkelijk te maken. Bij den eersten tred reeds gleed ik op het glibberige mos uit, en had ik mij niet aan een tak gegrepen, ik zou zeker gevallen zijn.

Nu aarzelde ik toch. Mijn moed, of liever: mijne onverschilligheid verdween. Neen, die helling afgaan

durfde ik niet. De regen stroomde reeds in honderd beekjes en straaltjes langs de rots neer, zand en modder in zijne vaart medesleepend. Daarenboven: de weg was smal. Rechts en links dreigden groote en kleine kloven - - neen, ik durfde niet.

Ik zag om naar een schuilplaats.... Tevergeefs. Niets dan de reusachtige den, aan welks takken ik mij zoo even had vastgegrepen.

Een nieuwe rukwind blies mij bijna omver. Hij stoof mij voorbij met oorverdoovend geweld en stierf in de verte weg als de stem van een vertoornd boschgod.

Nu werd ik waarlijk bevreesd. Er was iets onheilspellends in dien somberen nevel, die nu bergen, boomen en planten in de plooiën van zijn vochtig kleed wikkelde, iets ‘unheimliches’ in die afwezigheid van alle menschelijke geluiden....

Ik trad op den boom toe en drukte mij angstig tegen den breeden stam, die mij een weinig tegen den wind beschutte. In zulk een geval - ik wist het, want toevallig hadden wij daarover den vorigen avond een gesprek met onzen gastheer gehad - was er geen middel tot uitkomst dan wachten; wachten tot de regen opgehouden en zich verzameld had in de beddingen, sedert onheuglijke tijden door het afstroomende water gevormd. Vertrouwende dat ik mij aan dien raad zou houden, zou papa ook waarschijnlijk - althans zoolang de avond niet viel - niemand zenden,

eer de regen bedaarde; tenzij van de andere zijde.... Ik wist dat daar een weg liep, doch kende dien niet.

Maar het schemerde nu reeds.... Als de regen eens niet spoedig ophield, of de uitgezondenen mij niet vonden! Zou ik hier dan tot morgen moeten blijven.... In den nacht!....

Gerechte hemel!

En ik was zoo dicht bij huis. Ondanks den regen kon ik de schoorsteenen zien uitkijken tusschen het geboomte.

De avond viel meer en meer, en de regen plaste met eentonige hardnekkigheid voort. Een hevige angst greep mij aan: voor wilde dieren, slechte mensen, voor alles wat in een bosch een verhitte verbeelding vrees kan aanjagen.

Daar hoorde ik waarlijk gedruisch tusschen het kreupelhout, en toen een voetstap, een ongelijken voetstap, als van iemand, die telkens stilstaat om rond te zien en toch gejaagd is. Tegelijk klonk de snelle tred van een viervoetig dier; een glanzige zwarte hond snelde op mij toe en blafte.

‘Johanna, zijt ge hier?’

Het was Hermans stem. Ik slaakte een kreet van blijdschap en trad te voorschijn. Mijne vrees ging plotseling over in een gevoel van rust en veiligheid. Hoe onze verhouding ook zijn mocht, onder zijne hoede wist ik mij welbewaard.

Toch, toen wij tegenover elkander stonden, zweeg ik.

‘Ik ben gekomen om u te zoeken,’ zeide hij eenvoudig. ‘En Hector heeft u het eerst gevonden. - Ziehier iets van u. Ge hadt het op de bank boven laten liggen. Het heeft Hector geholpen in zijn snuffelen,’ en hij overhandigde mij mijn arm reisboek, doorweekt en bespat.

Ook zijne kleeren waren nat, en zijne laarzen bemodderd tot over de enkels. Mijn hart sloeg snel genoeg van erkentelijkheid, - en van iets anders ook nog, iets hartstochtelijks, iets machtigs, - voor een zeer warme dankbetuiging, en toch zeide ik slechts droog en zonder de oogen naar hem op te heffen: ‘Dank u. Ik ben er heel blij om.’

‘Wij moeten ons haasten,’ drong hij, zonder op mijne woorden veel acht te slaan. ‘Ik kan u langs een omweg naar huis brengen, maar het is ruim een half uur gaans. Ge kunt hier ook schuilen, tot de regen ophoudt.’

‘Waar?’

‘In een grot. Er zijn er hier veel.’

‘Nee, breng mij liever naar huis.’

‘Haast u dan,’ drong hij nogmaals.

Hij ging mij voor, dwars door het kreupelhout, de takken voor mij wegbuigend, en mij de hand reikend, als ik moest springen. De berg helde aan deze zijde zeer langzaam.

‘Ik dacht dat hier een begaanbare weg was,’ riep ik tegen het geraas van den wind in.

‘Ja, ginds, onder langs den berg. Maar om dien van hier te bereiken, moeten we in ieder geval een diepte voorbij, die zich nu ieder oogenblik meer met water vult. Daarom neem ik den kortsten weg.’

Om ons ruischte en suisde het. Ik kon nauwelijks zijne woorden verstaan.

‘Hoe wist ge dat ik hier nog was? Waart ge ook nog boven?’

‘Neen, ik was bijna thuis, toen de regen begon. Maar ik.... ik vreesde half dat ge hier nog zijn zoudt en.... kwam eens kijken.’

Dat zwoegen noemde hij ‘eens komen kijken.’ Waarom had hij zich zooveel moeite gegeven? Zijn gelaat was bezweet, zijn haar in wanorde.... Hij scheen dezelfde net gekleede, deftige geleerde niet van vroeger. Misschien had hij slechts gehandeld uit eenvoudigen aandrang, zooals elke sterke man gevoelt, als hij de zwakke in nood weet; misschien ook slechts uit vriendschap voor papa of Hendrik.

Toen wij op die wijze wellicht tien minuten waren voortgegaan, stond hij plotseling stil.

‘Wij kunnen niet verder,’ zeide hij. ‘Zie maar, ik vreesde er al voor.’

Aan onze voeten bruischte een beek, te breed om over te springen, te diep om te doorwaden, althans

voor mij. Onwillekeurig dacht ik dat als hij mij dragen wilde, wij er zeer gemakkelijk over konden komen; maar hij stelde het mij niet voor, ofschoon ik zeker wist dat ook bij hem die gedachte moest gerezen zijn.

‘Zijt ge hier straks ook langsgekomen?’

‘Ja, maar toen kon ik er nog gemakkelijk over. Gewoonlijk is dit slechts een glooiing, waarin men zich laat neerzakken om aan de andere zijde weer op te klimmen. Rustieke bruggetjes en dergelijke houden de menschen hier er niet op na,’ voegde hij er glimlachend bij.

Hoe zonderling was het zijn glimlachenden blik te ontmoeten! Onwillekeurig sloeg ik de oogen neer. Veracht, weggeworpen! Die woorden speelden mij aanhoudend door het hoofd en pijnigden mij; zij maakten mij Hermans tegenwoordigheid tot een marteling. De wind legde hem voor eenige oogenblikken het zwijgen op en wierp mij bijna tegen hem aan.

‘Wij moeten terug. Ge zult verplicht zijn te schuilen... Maar de regen houdt reeds op. Als hij niet opnieuw begint, kunt ge over een half uur waarschijnlijk reeds aan de andere zijde afdalen.’

Er was iets in den toon zijner stem, wat mij hinderde; iets mismoedigs bij het begin, iets verheugds bij het einde. O, zeker, het was slechts een soort van plichtgevoel, wat hem tot mij gedreven had. Over een half uur kon ik gaan.

Ja, dan zou hij mij behoorlijk huiswaarts geleiden, mij weer met koele hoffelijkheid aanzien, buigen en dan zijns weegs gaan. Hij had mij niet meer nodig.

Groote God, neen! Het *mocht* niet. Ik wilde....

Ja, wát wilde ik?

Ik wist het niet. Duizend vragen, duizend ophelderingen brandden mij op de lippen, maar de welvoeglijkheid gebood mij het zwijgen. O, die welvoeglijkheid! Hoeveel jonge harten heeft zij reeds gescheiden gehouden!

Ik gevoelde mij zeer afgemat. De regen, de wind, de takken der boomen, alles keerde zich nu tegen mij.

‘Geef mij de hand,’ zeide hij, stilstaande, daar hij bemerkte dat het mij moeite kostte hem bij te houden.

Ik legde mijne hand in de zijne, in die warme, breede hand, mij zoo welbekend.

Hij scheen ieder hoekje en paadje hier te kennen, althans hij weifelde geen oogenblik. Binnen weinige minuten hadden wij een schuilplaats bereikt, een holte, gevormd door twee of meer rotsblokken, wie weet hoeveel eeuwen geleden door een reuzenmacht daar bijeengebracht.

Geen regen deerde ons hier; de wind huilde wel voorbij den ingang, maar trad niet binnen. Welk een verademing was het mij hem eens niet langs mijne ooren te hooren suizen en blazen, en weer vrij te kunnen ademen!

Herman zag mij een oogenblik zonderling aan, terwijl ik doodmoede tegen den rotswand leunde.

‘Zijt ge wèl?’

‘Ja.’

‘Ge schijnt spoedig vermoeid.’

‘Ik ben ziek geweest.’

Stilte.

‘Kort geleden?’

‘Neen.’

Weer stilte.

Het was mij alsof ik droomde. Deze wilde natuur, de sombere grotmuren om mij heen, het oorverdoovend rumoer daar buiten, was het werkelijkheid? En die hooge, donkere gestalte, welke daar stond aan den ingang der grot, afstekend tegen den bleeken avondhemel, was het waarlijk Herman?

Hij keerde zich om en ging tastend langs den rotswand, terwijl zijn hond hem op de hielen volgde.

‘Hier is een soort van zitplaats,’ zeide hij na eenig zoeken. ‘Wilt ge niet wat rusten?’

Nog dezelfde goedheid, dezelfde teedere, bijna vaderlijke zorg van voorheen. Ik gevoelde mij zoo zonderling te moede: ik had in tranen kunnen uitbarsten.

Herman zette zijne onderzoekingen voort, misschien om den tijd te verdrijven, of misschien ook om een onderwerp van gesprek te hebben; hij maakte althans een onbeduidende opmerking over de plaats, waar wij

ons bevonden, er ongeveer op neerkomende dat deze rotsen eenmaal vloeibare massa's geweest waren, en dat ik zulks zelf zou kunnen zien uit de menigte conchylïën, hier aanwezig. Maar hij scheen het toch een vervelend onderwerp te vinden en begon Hector op den kop te tikken, naar buiten starende alsof hij verlangde dat dit gedwongen tête à tête een einde nemen zou.

‘Zijt ge reeds lang op reis?’ vroeg hij eindelijk, zich naar mij wendend.

‘Ja, sedert vijf weken. Voor een week kwamen wij hier, op dat buitentje aan de steile zijde van den berg.’

Hij maakte een beweging van verrassing.

‘Zijt ge er bekend?’

‘Ja, ik logeerde er vroeger eens.’

Dus was dit dan toch waarschijnlijk het plekje aan den oever der Eger, waarvan hij mij eens gesproken had.

‘Nu heb ik mijn verblijf gekozen aan de andere zijde van den berg. Het is daar wilder nog en vooral eenzamer: voor een plantenzieker aangenamer.’

Weer volgde er stilte. Wat moest ik ook antwoorden? Het was mij of ik niet denken kon. Welk een gesprek! Het kon niet onbeduidender. Zelfs zagen wij elkaar niet eens aan. Hij trok met zijn bergstok figuren op den harden grond; ik zag naar buiten, alsof

daar heel wat gewichtigere te zien was dan wuivende takken en natte, glimmende bladeren.

‘Sedert het voorjaar ben ik reeds hier,’ ging hij voort, blijkbaar zijn best doende een ongedwongen toon in ons gesprek levendig te houden. ‘Den winter heb ik in Mainz doorgebracht. En ook heb ik van hier uit vele tochtjes gemaakt.’

‘Ja?’

‘Eigenlijk,’ ging hij met een glimlach voort, ‘ben ik sedert’ - hier hield hij even op, als schrikte hij er voor terug ook slechts uit de verte mij te herinneren aan onze scheiding - ‘sedert mijn vertrek uit Holland op reis naar een kennis van mij, een hoogleeraar aan de bergacademie te Freiberg. Maar ik heb er nog niet toe kunnen besluiten deze heerlijke streek te verlaten.’

Ik antwoordde niet en boog haastig mijn hoofd om de gemoedsbeweging te verbergen, die wellicht op mijn gelaat te lezen was. Nog niet in Freiberg geweest! Dus nòg mijn brief niet ontvangen, wellicht geen enkel bericht uit Holland. Niets had mij dus nog gerechtvaardigd in zijn oog, maar ook - en ik voelde mij onuitsprekelijk verlicht bij die gedachte - ook had hij mij niet met verachting van zich gestooten, zooals ik straks nog meende; niet de hem toegestoken hand afgeweerd. Hoe weinig achting en vriendschap hij mij heden ook nog toedroeg, *toen* had hij met moeite en smart afstand van mij gedaan.....

Ik kon daar niet roerloos blijven zitten bij de hevige aandoeningen, welke mijn gemoed bewogen; ik stond op en trad naar den ingang der grot. Gewis niet vermoedende hoe gaarne ik alleen wilde zijn, volgde hij mij bedaard en bleef tegenover mij staan, leunend tegen den rotswand.

Ofschoon de zon nu bijna geheel was weggezonden, was het lichter dan een half uur geleden. De zwaar opeengepakte wolken waren opgegaan in regen of uiteengedreven. Hier en daar werd de blauwe lucht weer zichtbaar.

‘Nu zullen wij spoedig kunnen gaan,’ zeide hij.

Spoedig! Ik ontstelde van dat woord.

‘Ik dank u voor de moeite, die gij u voor mij gegeven hebt,’ antwoordde ik zacht, want ik was tot in de ziel bedroefd. ‘Papa zal u ook erkentelijk zijn.’

Hij maakte een afwerend gebaar met de hand.

‘O, het is niets.’

Hij wendde het gelaat naar een andere zijde, geruimen tijd. Toen hij het weer naar mij keerde, zag hij mij recht in de oogen met welwillenden, zachten blik.

‘Zijt ge gelukkig tegenwoordig, Johanna?’

Het was een vraag, natuurlijk in den mond van iederen minnaar, die sedert lang met kalmte kan terugdenken aan de verloren geliefde; en vooral natuurlijk, o, wreedaardig natuurlijk in *zijn* mond. Rus-

tig kwamen de woorden over zijne lippen en onbewogen bleef zijn gelaat. Ik weet niet hoe het kwam, maar ofschoon ik poogde mij goed te houden, barstte ik in tranen uit. Gelukkig? Welk een spot!

Hij trad op mij toe.

‘Heb ik u leed gedaan?’ vroeg hij bezorgd.

Het was mij onmogelijk te antwoorden.

Hij liet mij uitschreien, hulpeloos, zooals een man steeds is in tegenwoordigheid eener schreiende vrouw.

‘Ik hoop niet,’ zeide hij na eenige oogenblikken, dat ge mij ten kwade duidt dat ik gekomen ben. Er was geen tijd uw papa of iemand der uwen te waarschuwen.

Is..... Helwart ook hier?’

‘Wèl had hij alle gemeenschap met het verleden afgebroken!

‘Neen,’ antwoordde ik zeer kort, mijne lippen bijna ten bloede bijtend, om niet opnieuw in tranen uit te barsten.

‘Dat is gelukkig. Hij kan zich dan ten minste niet over u verontrusten.’

O, die ondraaglijke glimlach, die kalme ernst, waarmede hij sprak en den gehaten naam noemde, geheel zooals een man tot een gehuwde vrouw behoort te spreken over hem, wien zij toebehoort! Waarom zeide ik niet dat Ferdinand Helwart en ik vreemdelingen voor elkaar waren? Ik kon het niet over mijne lippen brengen.

‘Maar gehuwd zijt ge immers nog niet?’ ging hij voort, half vragend, half bevestigend.
‘De couranten althans....’

‘Neen.’

Dus had hij half en half gemeend een gehuwde vrouw te zien. Vandaar de afstand, de eerbiedige beleefdheid, door hem in acht genomen. Jammer dat hij mij niet met dezelfde kalme onverschilligheid als ‘Mevrouw’ had aangesproken!

‘Dan zal het toch zeker spoedig zijn? - Johanna,’ en hij vatte mijne hand, ‘ge meent immers niet dat ik boos ben om wat er gebeurd is? Ik verheug mij u nog eens persoonlijk te kunnen herhalen wat ik u schriftelijk verzekerde. Het trof mij aangenaam u straks zoo vroolijk te hooren zingen, want het zegt mij dat ge gelukkig zijt. Ik hoop dat ge het altijd blijven zult, kind. Dat is mijn oprechte wensch.’

Ieder zijner woorden ging mij als een dolksteek door het hart. Ach, hoe volkomen onverschillig moest ik hem zijn, als hij mij op deze wijze geluk kon wenschen!

Er glinsterde iets in zijn oog, maar hij hield den blik niet van mij af; uit toon en blik beide sprak de zachte teederheid, waarmede men zich richt tot een kind, een dwaas, onvoorzichtig kind. Het was goed van hem, meer dan goed, want in zijne oogen kon ik toch niet anders zien dan een meenedige, een trouweloze....

Die gedachte deed mij plotseling alle zelfbeheersching verliezen. Hij mocht dan andere banden geknoopt hebben, ik mocht hem niets meer zijn, ik had toch het recht zijne achting te herwinnen.

‘Helwart is niets voor mij, Herman. Als ge één dag later vertrokken waart, zou een brief van mij het u gezegd hebben.’

Ik hield het hoofd rechtop, ik klemde de lippen opeen en zag hem aan met ijskoude blik; maar ik trilde aan al mijne leden.

Hij zag mij sprakeloos aan.

‘Ge hadt niet noodig mij te verachten,’ ging ik hartstochtelijk voort, terwijl mij van lieverlede mijne aandoeningen overmeesterden. ‘Laat mij u dat hier zeggen, nu wij voor altijd afscheid zullen nemen. Na mijne bekentenis was uw twijfel gerechtvaardigd, maar ik heb niet gezondigd tegen mijne belofte van trouw. Ferdinand Helwart heeft nimmer het recht verworven mij van liefde te spreken.’

Nu was het uitgesproken. Hij geloofde mij, dat zag ik aan zijn bleek, ontroerd gelaat; en dat was mij genoeg. Hij zou geen grond meer hebben mij te minachten. Maar nu wilde ik ook weg...

‘Laten wij nu gaan,’ zeide ik beslist. ‘Wilt ge mij nog eens geleiden?’

Hij gaf geen antwoord. Ik wendde het hoofd naar hem om - - en toen zag ik dat al zijne kalmte,

al zijn vriendelijk glimlachen, al zijne opgeruimdheid slechts gediend hadden om zijn eigen arm gebroken hart te verbergen.... Ik las zoo klaar in dat hart als in het mijne, en wat ik las maakte mij zóó gelukkig, dat ik den blik niet afwenden kon. Zoo stonden wij verscheidene seconden. Toen hadden wij alles gelezen wat in onze zielen omging. Ach, dat had ik altijd wel geweten!

Langzaam sloten twee sterke armen zich om mij heen en drukten mij aan het trouwe, onveranderde hart, dat ik eens zoo weinig had begrepen. Hoe dikwerf had het mijne een wild, smartelijk heimwee gevoeld naar die rustplaats! Nu was het tehuis, tehuis!...

De wind suisde nu zachter door de natte bladeren; de gouden gloed des avondhemels viel op ons. Een enkele vogel sloeg nog in onze nabijheid; hij zag neer op een gelukkig menschenpaar.

‘Of ik u nog eenmaal geleiden wil?’ zoo klonk het zacht aan mijn oor. ‘Mijn reismakkertje, wilt ge nog eenmaal naast mij voortreizen? Ik zal den wind voor u breken, de takken voor u wegbuigen, u dragen over hoogten en diepten. Mag ik? O, zeg ja, zeg ja!’

Ik kon geen neen zeggen en legde mijn hoofd tegen zijne borst. Hector wilde blijkbaar opgenomen worden in het verbond, want plotseling legde hij zijne groote, natte voorpooten op mijne schouders en lekte mij het gelaat, tot mijn niet geringen schrik. Maar

ik gaf hem toch ook een liefkoozing in ruil, waarover hij zich zeer tevreden betoonde.

Wat hadden wij veel te vertellen en te vragen, toen wij langzaam terugwandelden!

‘Hoe kondt ge toch heengaan?’ fluisterde ik met zacht verwijt, nadat ik hem verhaald had wat tusschen Ferdinand en mij was voorgevallen.

‘Mocht ik dan nog twijfelen, toen ik u daar arm in arm zag wandelen, mij uwe bekentenis herinnerde, en alles wat ik gezien en gehoord had vóór mijn vertrek? Of denkt ge dat het mij niets kostte?... Kind, met u verloor ik alles wat mij aan het leven bond, alles, behalve mijne geliefkoosde studie. Als ik haar niet gehad had, ik weet niet wat er van mij geworden zou zijn. Ik heb in deze maanden van eenzaamheid meer gearbeid dan vroeger in jaren. Waar ik toen voor terugdeinsde, heb ik nu, juist omdat het moeilijk was, aangegrepen, onderzocht, ontleed - zóó lang tot ik overwon. Ik legde nooit boek of pen neer, vóór ik moe was, doodmoe - het was mijn enig middel om te vergeten. En vergeten *wilde* ik. Ik verbrak iederen band met het verleden en begon een nieuw leven, eenzaam, o, grenzenloos eenzaam en toch - niet ongelukkig. Neen, ik was niet ongelukkig te midden mijner boeken of buiten in de wilde natuur. Maar als ik naar het kopje zie, dat nu aan mijn schouder rust, was ik *rampzalig*.’

Hoe hoog klopte mij het hart! Ja, nu scheen zijn gelaat mij schoon, nu was zijne stem muziek voor mij, nu was hij mijne wereld! Hij had gelijk gehad, toen hij die woorden sprak. Nu schonk mijn hart hem de liefde, welke hij verlangde....

En weer ging ik aan zijn arm, juist als vroeger, en hij brak den wind voor mij, en boog de takken weg, en droeg mij over hoogten en diepten.... En dat zou hij doen zijn leven lang!

XXI.

Het was op een avond in de maand September dat wij - hij en ik - aan een venster stonden van een hotel te Monte Carlo, en de hotelhouder noemde mij 'Madame,' want dat was ik sedert veertien dagen.

Daarboven aan den wolkenloozen hemel stond de maan - een andere maan dan die, welke tehuis in mijn kamertje scheen - zoo rein, zoo wonderklaar, en hare gouden stralen stoeiden met de golfjes der sluimerdronken zee, die daar ginds zich uitstreckte, moe van het flonkeren en schitteren, hetwelk zij den ganschen dag gedaan had in het zilveren zonnelicht.

Onder ons venster wemelde een schertsende, babbelende menigte. Wij hoorden de zijden kleederen ruischen en de waaiers dichtklappen. De geur van rozen en reseda's, van citroen- en oranjeboomen kwam op de avondkoelte tot ons. De lampen werden ontstoken en verlichtten op tooverachtige wijze de wemelende menschenmassa, de palmen, vijgeboomen, laurieren en andere ons oog zoo vreemde tropische

gewassen, welke de wonderschoone tuinen sierden van het Casino, dat in de onmiddellijke nabijheid lag.

‘Nu, zullen we dan eens gaan zien?’ vroeg Herman. ‘Wij zijn nu reeds drie dagen hier zonder er geweest te zijn, en als wij zoo voortgaan, zullen wij nog in Holland terugkomen zonder er iets van te kunnen vertellen.’

Wij lachten beiden.

‘Ja, iederen avond dwalen die twee dwaze luidjes ver weg van al die pracht en heerlijkheid,’ zeide ik hoofdschuddend. ‘Wat zouden ze daar toch aan hebben?.... Maar nu gaan we toch heusch.’

‘Maar wandelen gaan we toch ook,’ schertste hij.

Wat waren we uitgelaten! Dat ik zelf zoo dwaas kon zijn wist ik wel, maar van mijn ernstigen, hoogwijzen, bezadigden Herman had ik het nooit gedacht!

Wij gingen naar beneden en toen midden door de menigte; hier trof het zoetvloeiend Italiaansch ons oor, ginds hoorden we een paar Duitschers politiek behandelen; levendig Fransch gesnap evenwel voerde overal den boventoon. Hoe vreemd gevoelden we ons en toch zoo aangenaam in dit tooverland!

Daar lag het Casino vóór ons met zijn koepeldak en bevallige torens, één sierlijke massa van wit marmer en goud! Wij gingen de breede trappen op, de vesti-

bule door, en bezichtigden de verschillende zalen; maar heden was het voornamelijk ons doel de speelzalen te zien en een tijdlang de wisselingen der roulette gade te slaan. Toen wij binnentraden en den blik lieten glijden langs die groene tafels, ontstelde ik hevig. Een der spelenden in onze nabijheid had ik terstond herkend: het was Ferdinand Helwart.

‘O Herman, ziet ge....?’

‘Ja, lieve,’ antwoordde hij zacht.

Hij bracht mij niet naderbij. Ik had geen oogen dan voor dat welbekende gelaat daar te midden dier vreemdelingen. Hij scheen zich hier geheel thuis te gevoelen, als was hij een vast bezoeker! Toen ik hem een weinig langer gadesloeg, zag ik dat hij dan toch eindelijk iets gevonden had, wat hem belangstelling inboezemde. Hoe koortsachtig schitterden die oogen, als hij even de halfgesloten oogleden ophief, hoe hartstochtelijk drukte hij zijne lippen opeen, als hij den ivoren bal in zijn loop volgde! Wij hadden niet noodig op een afstand te blijven; hij had blijkbaar geen gedachte dan voor de wisselingen van het spel. Maar voor den oppervlakkigen toeschouwer moest hij juist de lusteloze, onverschillige, koele jonge man schijnen van voorheen, even bedaard en koelbloedig als de meesten om hem heen, die ‘voor de aardigheid’ eens aan de groene tafel plaats namen en geheel zichzelf meester bleven; maar toch ook reeds met iets in zijn

gelaat van die anderen, welke het spel maken tot een beroep, tot een middel om op de kortste en gemakkelijkste wijze rijk te worden; lieden met verlopen, liederlijke, gejaagde gelaatstrekken, met doffe oogen en zenuwachtig trekkenden mond, waanzinnige, bijgeloovige spelers, die zich aan het hazard tot speelbal geven en wien het heden ontnemt, wat het hun gisteren schonk.

De gouden munten rolden onophoudelijk over het groene laken en klingelden en rammelden.... Het was de muziek, welke bij dit schouwspel paste. Onwillekeurig wendde ik het gelaat af, als bij tooneelen van zedeloosheid of dronkenschap. Het was mij of het woord 'zonde' mij donderend in de ooren klonk, of het met donkere letters stond geschreven aan de vergulde wanden, en of de spiegels het duizendvoudig weerkaatsten.

'Gaat ge niet liever mede?' fluisterde Herman.

'Ja.'

Wij wandelden geruimen tijd zwijgend voort. Ik ademde diep. Welk een overgang! Rondom ons sliep reeds de natuur; de palmen wuifden zacht hare bladerkronen. Ach, hoe schoon was de wereld toch! En hoe gaarne had ik dien éénen daarbinnen, wiens arm, ledig hart ik kende, iets kunnen schenken van onze stille gelukzaligheid, hem vatbaar kunnen maken voor de geestdrift, welke ons bezielde, daar aan die fluisterende, droomerig wiegelende zee!

Wij zetten ons neer op een bank, die reeds iederen avond getuige van onze gesprekken was geweest.

‘O, Herman,’ barstte ik uit, ‘ik vrees dat er niet veel goeds van hem geworden is en..... en ik ben zoo bang dat ik daaraan schuld heb.’

Hij legde zijne hand op de mijne; die aanraking alleen reeds stemde mij kalmer.

‘Neen, kind, de ondergang van iemand met een zwak karakter staat wel is waar meestal in verband met de dwarsbooming zijner plannen, maar niemand heeft aan dien ondergang schuld dan hij zelf.’

Ik dacht aan hem; door arbeid, hardnekkigen, onverflauwden arbeid had *hij* zijne smart over zijne teleurstellingen onderdrukt.

‘Maar waarom denkt ge dat er niet veel goeds van hem geworden is?’

‘Ik weet het niet,.... ik geloof dat het op zijn gelaat te lezen stond.’

Herman zag voor zich uit; zijn zwijgen zeide mij dat hij dezelfde opmerking had gemaakt.

‘Ik weet iemand,’ zeide hij eindelijk zacht, zijn gelaat naar mij wendend, ‘die, toen zij zelf bedroefd en ongelukkig was, al hare zwakke krachten ging ten beste geven om bedroefden en ongelukkigen te troosten. Was dat niet beter?’

Ik legde hem haastig de hand op den mond.

‘Stil, Herman. Ge weet: ik had een nevenbedoeling.’

‘Ja, een zeer zelfzuchtige nevenbedoeling! Alsof die uwe taak minder zwaar maakte of uwe krachten verdubbelde!’

‘Zeker deed zij dat. Het was zulk een gelukkige, bemoedigende gedachte, dat ik een weinig ging gelijken op die denkbeeldige vrouw, welke uw ideaal was.’

Hij schudde glimlachend het hoofd.

‘Hoe kon ik denken dat een los daarheen geworpen woord maanden aaneen zijn invloed zou doen gelden in uw hart!’

‘Ik hoop maar,’ antwoordde ik zacht, ‘dat ik werkelijk een weinig gevorderd ben en u niet zal teleurstellen.’

O, hoe bevreesd was ik daarvoor somtijds! Want nu was hij aan mij verbonden, en ik had hem zoo lief, en zijne genegenheid was mij van zulk een onschatbare waarde, dat ik niets zoozeer vreesde dan dat die vrijwillig aangenomen band hem een keten worden zou!

‘Kind,’ zeide hij teeder, terwijl hij mijne hand in beide de zijne nam, ‘herinnert ge u dat ge mij zeydet volstrekt niet te gelijken op dat ideaal? Ik geloofde u toen niet, maar nu weet ik dat het de waarheid was. Ge hebt voor mij geen sluier geworpen over uwe gebreken. Met wreede hand hebt ge gewoeld in den bodem van uw hart en ik was getuige van uw strijd.... Ik weet niet of ge nu het ideaal gelijkt, hetwelk

ik u schetste, want voor mij is het saamgesmolten met uw beeld. De vrouw, die gij nu zijt, is mijn ideaal. Smart en strijd hebben er u toe gevormd. Ja,' fluisterde hij innig, en er lag zaligheid in zijne stem, 'mijne ziel roept niet meer tevergeefs om een andere die haar verstaat. Ik heb mijn ideaal gevonden.'

De avond viel meer en meer. Door het zacht ruischend gebladerte boven ons zagen wij den klaren, diep blauwen hemel; daar beneden, ver, ver weg, schitterde een scheepslichtje, gleed langzaam voorbij en verdween weder; geen voetstap, geen geluid ontwijdde de plechtige stilte. Slechts van verre, uit de tuinen van het Casino, klonk muziek en menschengedruisch. Maar *wij* hadden geen muziek of menschengedruisch noodig.

EINDE.